O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MADANIYAT VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON DAVLAT
SAN’AT VA MADANIYAT INSTITUTI

FERUZA XAKIMOVA

“MAXSUS CHOLG‘U”

(Afg‘on rubobi sinfi uchun**)**
5111000 - Kasb ta’limi (5151600 - Xalq ijodiyoti (cholg‘u ijrochiligi)
ta’lim yo‘nalishi uchun o‘quv qo‘llanma))

Тошкент 2019

UDK:431.364.33
KBK: 85.316
X-30

Mazkur o‘quv qo‘llanma 5111000-Kasb ta’limi (5151600-Xalq ijodiyoti (cholg‘u ijrochiligi)) ta’lim yo‘nalishining o’quv rejasi asosidagi “Maxsus cholg‘u” fanining afg‘on rubob sinfi uchun mo‘ljallangan. O‘quv qo‘llanmada afg‘on rubobi cholg‘usi tarixidan qisqacha ma’lumot, cholg‘uning shakllanishi va rivojlanishi, sozandalarning ijrochilik faoliyatlari tahlil etilgan. Afg‘on rubobi cholg‘usi bo‘yicha dastlabki ijro etish malakalarini egallash va kelgusida xalq kuylari, bastakorlar asarlari, maqomlar hamda sharq xalq kuylarini o‘zlashtirishi va ansambl ijrosi uchun tavsiyalar berilgan.

Ushbu o‘quv qo‘llanmadan “Xalq cholg‘ularini o‘rganish” fani hamda “Maxsus cholg‘u” fanlarida oliy o‘quv yurtlari talabalari foydalanishi mumkin.

Taqrizchilar:

M.G‘opurov - O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti “Cholg‘u ijrochiligi” kafedrasi dotsenti

K.Azimov O‘zbekiston davlat konservatoriyasi “Xalq cholg‘ularida ijrochilik” kafedrasi professori

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Ilmiy kengashining 2019-yil 9 - fevraldagi yig‘ilishida (133-sonli bayonnoma) nashrga tavsiya etilgan.

ISBN: 978-9943-56-648-4

© «Navro`z» нашриёти 2017

Kirish

Inson tarbiyasi, uni kamolga yetkazish muammosi har doim ham eng muhim vazifalardan hisoblangan. Boshqacha so‘z bilan aytganda insoniyatning kelajagi, ijtimoiy taraqqiyotning omili avvalo ta’lim-tarbiya va shakllangan ma’naviy-ma’rifiy muhitga bog‘liqdir. Shubhasiz, bunda yoshlar tarbiyasi, ular tafakkuridagi o‘zgarishlar muhim ahamiyatga ega.

Istiqlolning dastlabki yillaridan boshlab, mamlakatimizda ta’lim-tarbiyaning eng ta’sirli vositalaridan biri bo‘lmish musiqa san’atiga jiddiy e’tibor qaratilib, musiqiy ta’lim-tarbiya tizimi tubdan isloh qilindi. Islohotlarga “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asos bo‘ldi.

Madaniyat sohasini izchil rivojlantirish, jahon miqyosidagi ijobiy tajriba va tendensiyalar, yutuq va natijalarni har tomonlama chuqur o‘rganish asosida madaniyat va san’at muassasalari faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yish, ularning tarmog‘ini kengaytirish, moddiy-texnik bazasi, kadrlar salohiyatini mustahkamlash masalalariga alohida e’tibor berilib, 2002 yilda O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining farmoniga binoan Toshkent davlat konservatoriyasiga - “O‘zbekiston davlat konservatoriyasi” maqomi berildi.

2012 yil 4 iyundagi PQ–1771-sonli qarori bilan Toshkent davlat san’at instituti va Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent davlat madaniyat instituti negizida yangi “O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti” tashkil etildi. Ularga jahon andozalari asosida yangidan maxsus binolar barpo etilib, zamonaviy jihozlar bilan ta’minlandi.

Mamlakatimizda barcha soha va tarmoqlar qatori madaniyat va san’at, adabiyot, ommaviy axborot vositalari rivojiga katta e’tibor

berilmoqda. Ayniqsa, keyingi paytda bu soha ravnaqini yangi bosqichga ko‘tarish bo‘yicha ulkan ishlar amalga oshirildi. Xalqimizning boy madaniy merosini tiklash va o‘rganish maqsadida bir qator yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. 2017 yil 3 avgust kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimiz ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuv o‘tkazdi. Uchrashuvda milliy madaniyatimiz, adabiyot va san’atimizni rivojlantirish bilan bog‘liq dolzarb masalalar, ularni hal etish yo‘llari, bu borada ijodiy uyushmalar va davlat tashkilotlari oldida turgan muhim vazifalar haqida atroflicha fikr almashildi.

Davlatimiz rahbarining uchrashuvdagi ma’ruzasida madaniyatimiz va san’atimizning rivojlanish jarayonlari, bu boradagi ijobiy tendensiyalar bilan birga, ayrim salbiy holatlar, ularning jamiyat hayotiga ta’siri xolisona va tanqidiy baholanib, o‘z yechimini kutayotgan dolzarb muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari haqida atroflicha fikr yuritildi. Ijodiy uyushmalar, Madaniyat vazirligi hamda uning tarkibidagi birlashma va tashkilotlar faoliyati chuqur tahlil etildi.

Ijodkor ziyolilarning bugungi kunda jamiyat hayoti, islohotlar jarayonidagi o‘rni va vazifasi haqida muhim va dolzarb fikrlar bayon qilindi.

Prezidentimiz xalqimizning ma’naviy kamolotida ijodkorlarning xizmati beqiyos ekanini alohida ta’kidlab, taraqqiyotimizning hozirgi bosqichida barcha sohalar vakillari qatori madaniyat va san’at ahlidan ham yanada faollik, yangi-yangi ijodiy g‘oya va tashabbuslar bilan yashash, izlanish ruhi talab etilayotganini ta’kidladi. Prezidentimiz bo‘lib o‘tgan ochiq va samimiy muloqotning ahamiyati, mantiqiy natijasi haqida so‘z yuritib, **“Bizning havas qilsa arziydigan buyuk tariximiz bor. Havas**

qilsa arziydigan ulug‘ ajdodlarimiz bor. Havas qilsa arziydigan beqiyos boyliklarimiz bor. Va men ishonaman, nasib etsa, havas qilsa arziydigan buyuk kelajagimiz, buyuk adabiyotimiz va san’atimiz ham albatta bo‘ladi”[1], degan fikrni qat’iyat bilan ta’kidladi.

Shu bilan birga oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasidagi ustuvor vazifalarga mos holda, kadrlar tayyorlashning ma’no-mazmunini tubdan qayta ko‘rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi, PQ-2909-son qarori qabul qilindi.

Qabul qilingan qarorga ko‘ra, oliy ta’lim tizimini kelgusida kompleks rivojlantirishda har bir oliy ta’lim muassasasi tomonidan xorijdagi yetakchi tursdosh ilmiy-ta’lim muassasalari bilan istiqbolli hamkorlik aloqalarini yaqindan yo‘lga qo‘yish, o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan eng zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, oliy ma’lumotli kadrlarni tayyorlashning maqsadli mezonlarini shakllantirish, oliy ta’lim muassasalaridagi ixtisoslik yo‘nalishlari va mutaxassisliklarni hududlar va sohalar bo‘yicha joriy etilayotgan dasturlarning talab va ehtiyojlari, yangi avlod o‘quv qo‘llanmalarini yaratish va oliy ta’lim tizimiga keng tatbiq etish hamda oliy ta’lim muassasalarini zamonaviy o‘quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta’minlash eng muhim vazifalari etib belgilab olindi.

[1] Xalq sozi gazetasi 2017й. 4 август .

Respublikamizning barcha ta’lim muassasalari kabi oliy ta’lim muassasalari talaba va professor-o‘qituvchilari uchun ham yangi avlod o‘quv adabiyotlarini yaratish ishiga barcha mutaxassislar tomonidan jiddiy yondoshilmoqda. Bu borada erishilayotgan muvaffaqiyatlarning salmog‘i katta.

Mazkur o‘quv qo‘llanma ham Oliy ta’lim muassasalarining ilmiy salohiyatini mustahkamlash, oliy ta’lim tizimida ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish, ularning akademik ilm-fan bilan integratsiyasini kuchaytirish, professor-o‘qituvchilar tarkibining ilmiy faoliyati samaradorligini oshirish, iqtidorli talaba-yoshlarni ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanishga ularning qalbi va ongiga milliy istiqlol g‘oyasini, xalqimizning yuksak ma’naviyati va insonparvarlik an’analariga sadoqat tuyg‘usini chuqur singdirish maqsadida 5111000-Kasb ta’limi (5151600-Xalq ijodiyoti (cholg’u ijrochiligi)) ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha ta’lim olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan.

Qo‘llanmada afg‘on rubobi cholg‘usi tarixi, cholg‘uning shakllanishi va rivojlanishi, sozandalarning ijrochilik faoliyatlari yoritilgan. Talabalarning afg‘on rubobi cholg‘usi bo‘yicha dastlabki ijro etish malakalarini egallashlari va kelgusida xalq kuylari, bastakorlar asarlari, mumtoz asarlar hamda sharq xalq kuylarini o‘rganishlari va ansambl ijrosi uchun tavsiyalar berilgan.

Ushbu o‘quv qo‘llanmadan “Maxsus cholg‘u” fani bilan bir qatorda “Xalq cholg‘ularini o‘rganish” fani o‘qitilishida ham keng foydalanish mumkin.

I Bob. Afg‘on rubobi

Ushbu bobda afg‘on rubobi cholg‘usining qisqacha tarixi, cholg‘uning ikki xil nomlanishi, Sharq allomalarining cholg‘u haqidagi ta’rifi haqida so‘z yuritiladi. Dastlabki ijrochilik va cholg‘uning keyingi turi haqida ma’lumotlar keltirilgan.

1.1. Afg‘on rubobi yohud Buxoro rubobining qisqacha tarixidan

Afg‘on rubobi - sharq xalqlarining juda qadimiy torli-mizrobli musiqa cholg‘usidir. Afg‘on rubobi Afg‘oniston, Hindiston, Pokiston, Misr, Xitoy kabi mamlakatlarda, shuningdek, O’rta Osiyoda O‘zbek va tojik xalqlari orasida keng qo‘llaniladi. Bu cholg‘u Afg‘on rubobi yoki Buxoro rubobi deb ham ataladi. Afg‘on rubobining kelib chiqish tarixi haqida aniq ma’lumotlar bo‘lmasada, turli ma’nbalarda turlicha ma’lumotlar berilgan.

Al Forobiy (X asr) o‘z davrining musiqa cholg‘ularini tavsiflar ekan, rubobda bir-biridan farq qiladigan ijroga erishish mumkinligini unung afzalliklaridan biri deb hisoblaydi: “Rubobda boshqa yaxshi sifatlar ham bor. Bular faqat unung o‘zigagina xos. Unda baland va mayin chalish mumkin”2

Darvesh Ali (XVII asr) “Musiqa haqida risola” asarida musiqa cholg‘ularining tuzilishini bayon qilar ekan: “Rubob - torli musiqa cholg‘usi. O’rta Osiyoda Sulton Muhammad Xorazmshoh (1200-1220) davrida tarqaldi… shu davrda Xorazmshoh saroyida tengi yo‘q rubob chaluvchi usta Mahmud yashar edi…Rubobda beshta tor bo‘lib, ulardan to‘rttasi ipakdan va bittasi kumushdan edi” 3,-deb yozadi.

Afsonalarda aytilishicha: “Buxoro amirligi davrida qo‘shni Afg‘oniston xududidan Buxoroyi-Sharifga bir musofir afg‘on kelib qolgan.

Biroq u zardushtiylar va buddaviylardan qolgan “Mag‘oki” masjidi oldidagi shotut daraxti soyasida o‘tirib qoladi. Bu davrda masjidning o‘ng tomonidagi madrasaning rasta-do‘konchalari qatorida buxorolik usta sozgar Mahmud ham bo‘lgan va u bu musofirni ko‘rib, uning kayfiyati va g‘amgin qiyofasi ko‘ziga ko‘rinib, uni uzoq kuzatadi. Xullas, sozgar Mahmud musofirni o‘ziga chaqirib, urf-odatga ko‘ra izzat-hurmat va e’htirom bilan mehmon qiladi. Tanishganlaridan so‘ng, mayda ishlar bilan uzoq vaqt ta’minlab turadi, keyinchalik Afg‘onistonlik musofir “Qobullik”ni shogirdlikka oladi.” (Qobul Afg‘oniston poytaxti)

Buxoro ahli u yo bu tomonga o‘tayotganlarida ushbu antiqa rubobni afg‘on-bola qo‘lida ko‘rib, uning ajoyib tovushi va ko‘rinishi bilan tanishib boradilar. Shuningdek, cholg‘u afg‘on-bola qo‘lida yasalgani va u muallif ekanligini bilib, “Kimning yaratgan cholg‘usi?” - usto sozgar Mahmud deb so‘raganlarga, Buxoroyinning shogirdi sozgar afg‘on – qobuliy ixtirosi, demak afg‘onniki!”, deya tilga olinib kelingan. Ammo u - “Buxoro-rubobi” dir, deyilgan.

Ma’lumotlardan ham bilish mumkinki, afg‘on yoki Buxoro rubobi deyilishi bejiz emas.

Afg‘on rubobi ikki xil ko‘rinishda bo‘lib, qadimgi an’anaviy hamda hozirgi professional ijrodagi takomillashtirilgan turlari mavjud.

An’anaviy afg‘on rubobining ko‘rinishi

Afg‘on rubobining kosasi ponasimon shaklda katta va chuqur bo‘lib, yon tomonlarida o‘yiqlari bor, dastasi kalta (8-10sm) bo‘lib, uchi bir oz orqaga qayrilgan. Kosasi, bilan dastasi yaxlit yog‘ochdan (ko‘pincha tutdan) o‘yib yasaladi. Dastasi pardalarga bo‘linadi, unung pastki qismi kengaya borib qopqoqqa ulanib ketadi va kosaning ustini o‘yiqlarga qadar yopadi. Dastaning qolgan qismiga teri qoplanadi.

Afg‘on rubobining umumiy uzunligi 70-80 sm. Uning dastasiga, 4-5ta asosiy parda, taxta qoplamasiga esa 6-7 ta qo‘shimcha xasparda o‘rnatilgan.

Afg‘on rubobi kvartaga sozlanib, ohangdor tovush hosil qiluvchi 5ta asosiy tor va yon quloqlarga tortilib sekundaga sozlanadigan aks sado beruvchi 10-11 ta yordamchi torlari bo‘lib, asosiy torlar ichakdan, yordamchilari esa metal (po‘lat)dan tayyorlangan. Ularda bir oktavadan ortiqroq diapazondagi diatonik tovushqator hosil qiladi.

An’anaviy afg‘on rubobining sozlanishi

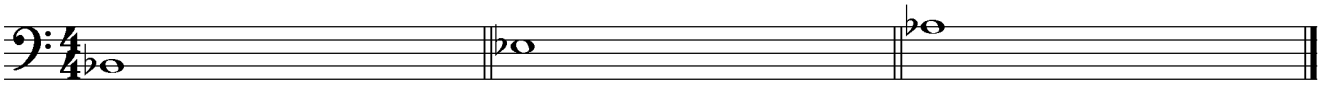

Sado beruvchi torlari

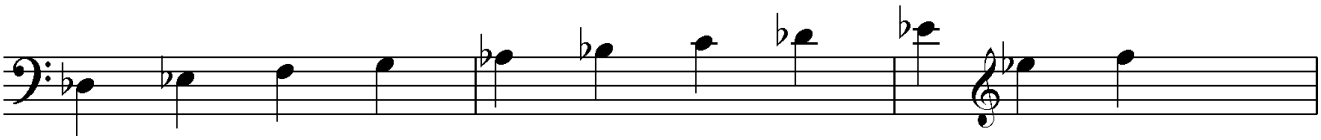

Bu afg‘on rubobida mohir sozanda, o‘zbek musiqa san’atini rivojlantirishga o‘z hissasini qo‘shgan ustozlardan “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan o‘qituvchi” (1902-1966) Najmiddin Nasriddinov, taniqli sozanda, xalq maorifi a’lochisi xalq kuylarining mohir ijrochisi, alohida

ijro maktabiga ega bo‘lgan ustoz (1912-1997) To‘ra Jo‘raev, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi (1918-1983) Tovur Jumayev, mohir sozanda (1919-1985) Umarjon Hamidov hamda “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist”, taniqli bastakor, iste’dodli murabbiy va atoqli ijrochi (1922-1994) Ergash Shukurullayevlar tomonidan kuylar ijro qilingan.

Afg‘on rubobi, boshqa cholg‘ular singari XX asrning 30-yillari oxiri va 40-yillarning boshlarida San’atshunoslik institutining eksperimental laboratoriyasida professor A.I.Petrosyans boshchiligida (hozirgi vaqtda O‘zbekiston davlat konservatoriyasi ixtiyorida) takomillashtirildi.

Cholg‘uning yordamchi sado beruvchi torlari olib tashlanib, dastasi uzaytirildi, qorni ixchamlashtirilib, dastaga temperatsiyalangan to‘la xromatik yarim ton tovushqatorga asoslangan ebonit qalamchalardan pardalar o‘rnatildi. Cholg‘uning asosiy ochiq 5ta torlari kvartaga sozlanadigan bo‘ldi. Takomillashtirilgan afg‘on rubobining diapozoni kengaytirilishi sozandaga bir qancha qulayliklar yaratdi. Ijrochining texnika imkoniyatlarini yaxshilashga imkon berdi. Shuningdek milliy an’anaviy kuy-qo‘shiqlarimiz bilan birga jahon kompozitorlarining yirik shakldagi asarlarini ijro qilish imkoni tug‘ildi.

O‘zbek sozandachilik san’atida ko‘p cholg‘ular qatorida afg‘on rubobi o‘zining jarangdorligi, ko‘rinishi va inson qalbiga yaqinligi, o‘rganish hamda ijro etish bir muncha qulayligi bilan xalqimizning sevimli cholg‘ularidan biriga aylangan. Hozirgi kunda afg‘on rubobi o‘zbek xalq cholg‘ulari ansambllari hamda orkestrlarida o‘z mavqeyiga ega bo‘lib, yakkasoz cholg‘u sifatida keng tarqalgan.

Ushbu cholg‘u respublikamiz ijrochilik madaniyatining, musiqa ta’lim tizimida ilk bor maxsus sinf sifatida 1960-yilda R.M Glier nomidagi Respublika o‘rta maxsus musiqa maktabida va 1964-yilda O‘zbekiston davlat konservatoriyasida, 1974 yildan O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat (Toshkent davlat madaniyat) institutida ochildi. Hozirgi kunga qadar respublikamizning barcha viloyatlarida bolalar musiqa va san‘at maktablari hamda madaniyat va san‘at kollejlarida alohida sinf sifatida yoshlarga o‘rgatilib kelinmoqda.

Afg‘on rubobi haqida so‘z borganda benazir sozanda, cholg‘u ijrochiligi san’ati an’anaviy va akademik ijro yo‘lining mohir ustasi, professor Suleyman Taxalov ijodiga to‘htalishni joiz topdik.

Suleyman Taxalov 1935 yilda Buxoro shahrida ziyolilar oilasida tug‘ilgan. Otasi Mani Xaimovich Taxalov (1890-1975) birinchilardan bo‘lib “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan o‘qituvchi” unvoniga sazovar bo‘lgan. Onasi Nekkadam Taxalova (1905-1945) mehribonlik uyida tarbiyachi, maktabda o‘qituvchi lavozimida ishlab kelgan. Yosh Suleyman Taxalov bolaligidan diniy adabiyotlarga va soznavoz ishlarga ishtiyoqi baland bo‘lgan. 1953-1958 yillar Buxoro davlat musiqa bilim yurtida afg‘on rubobi bo‘yicha O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan o‘qituvchilar Najmiddin Nasretdinov va maqomchi tanburchi Ma’rufjon Toshpo‘latov hamda Aminjon Ismatovlardan, musiqa nazariyasi bo‘yicha ustozi O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist, mohir pedagog, dirijor hamda kompozitor Axmadjon Ixtiyorovdan bilim olgan. 33 yil (1958-1991) davomida Toshkent davlat konservatoriyasida mehnat qilgan. Ish faoliyati davomida 80 dan ortiq O‘zbekiston, Tojikiston, Qoraqalpog‘iston, Turkmaniston Respublikalarida xizmat ko‘rsatgan artistlar, dotsentlar,

doktorlar, professorlar hamda qator tanlovlar laureatlaridan shogirdlar etishtirdi.

O‘zbekiston, Qoraqalpog‘iston xalq artisti, professor X.Lutfullayev, O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti professori Tohir Yo‘ldoshev, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi professori Rifatilla Qosimov, O‘zbekiston Bastakorlar uyshmasi Buxoro viloyat bo‘limi rayisi, Buxoro musiqa va san‘at maktabi direktori Mashrab Qodirov, Ist’edodli tanburchi va murabbiy, mohir xonanda Respublika tanlovlari laureati Shodi Sharipov, Afg‘on rubobi bo‘yicha Respublika tanlovlari laureati ko‘p yillar xalq cholg‘ular kafedrasida ijod qilgan Ilyos Raximov, Taniqli sozanda tanburchi ustoz Qahramon Qosimov, Qashqar rubobchi Ilhom Irtoyev, Qashqar rubobi bo‘yicha Respublika tanlovlari laureati Rustamjon Karimov, Buxoro davlat universiteti musiqa kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi Fayzulla To‘rayev singari iste‘dodli san’atkor va murabbiylar hozirgi kunda ustozning ishlarini davom ettirib musiqa san’atini rivojlantirishda o‘z hissalarini qo‘shmoqdalar.

Professor Suleyman Taxalov bizgacha yetib kelgan xalq kuylari, maqom, shashmaqomlarni milliy cholg‘ularimizda an’anaviy yo‘lda ijro etish maxoratini takomillashtirishga birinchilardan bo‘lib o‘z xissasini qo‘shgan moxir sozanda, taniqli ustozdir. Suleyman Taxalov “Afg‘on rubobini chalishga o‘rgatish metodikasi asoslari” metodik qo‘llanmasining muallifidir. Ushbu qo‘llanmada milliy cholg‘ularimizda an’anaviy ijrochilikni, nota yozuvi va tavsifini takomillashtirish sohasida katta ilmiy-nazariy, amaliy tadqiqot ishlarini targ‘ibot qilgan. Milliy cholg‘ularimiz afg‘on rubobi, qashqar rubobi, tanbur va ud sozlarida milliy bezaklarni nota asosida qanday ijro qilishni o‘rgatishning asoschilaridan hisoblanadi.

Milliy cholg‘ularimizni o‘rganishda ushbu o‘quv qo‘llanma barcha ijrochilar uchun asosiy poydevor bo‘lib hizmat qilmoqda.

I bob yuzasidan savollar.

1. Afg‘on rubobi cholg‘usi haqida Sharq allomalarining fikrlari.
2. Afg‘on rubobi cholg‘usi haqida nimalar bilasiz?
3. A’nanaviy afg‘on rubobi ijrochilaridan kimlarni bilasiz?
4. A’nanaviy afg‘on rubobidan, takomillashtirilgan afg‘on rubobining farqi ?
5. O‘zbek xalq cholg‘ulari orasida afg‘on rubobining tutgan o‘rni?
6. “Afg‘on rubobini chalishga o‘rgatish metodikasi asoslari” metodik qo‘llanmasininng muallifi kim?
7. Suleyman Taxalov qachon tug’ilgan?
8. Suleyman Taxalov hayoti va ijodi haqida nimalar bilasiz?

I bob yuzasidan topshiriqlar.

1. S.Taxalovning “Afg‘on rubobini chalishga o‘rgatish metodikasi asoslari” metodik qo‘llanmasi bilan tanishib chiqing.
2. Afg‘on rubobi cholg‘usining mohir ijrochilari haqida ma’lumot to‘plash.
3. An’anaviy afg‘on rubobi va takomillashtirilgan afg‘on rubobining farqini ijroda sinab ko‘ring.
4 .S.Taxalov hayoti va ijodi haqida to‘liq ma’lumot bering.
5. S.Taxalov ijrosidagi audio tasmalardan tinglang.
6. O‘zbek xalq cholg‘ulari orasida afg‘on rubobining tutgan o‘rni haqida gapirib bering.

II Bob. Milliy cholg‘uda ijro etish ko‘nikmasi

2.1. Afg‘on rubobini ijro etish uslublari xususida

Milliy cholg‘uda ijro etish ko‘nikmasini hosil qilish uchun talaba auditoriya mashg‘ulotlaridan tashqari mustaqil talim davrida o‘z ustida kop ishlashi lozim.

Musiqa - yunoncha so‘z bo‘lib u insonning hayoti davomida, ruhiyatning so‘z bilan emas, balki tovushlar uyg‘unligi bilan ifodalanuvchi nag‘ma - ovozlardir. Musiqani afg‘on rubobi cholg‘usida o‘rganib, uni ilmiy, nazariy, amaliy tadbiq etib, mohir sozanda bo‘lish uchun, musiqa qonun-qonuniyatlarini bilishini hayot taqozo etadi.

O‘quv qo‘llanmaning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchi-talabalarga xalqimizning boy merosi bo‘lgan xalq mumtoz kuylari, maqomlar va qardosh xalqlar kuylari bilan birga jahon kompozitorlari asarlarini mukammal, to‘laqonli ijro etishni o‘rgatish va uni targ‘ibot qilishdir. Xalq mumtoz kuylari, maqomlarni an’anaviy yollarda ijro etish, afg‘on rubobi ijrochilarini milliy musiqamizga bo‘lgan e’tiborini oshirsa, qardosh xalq kuylari va jahon kompozitorlari asarlari o‘quvchi-talabalarni ijro mahoratini oshishida, shakllanishida yordam beradi.

Musiqa cholg‘u ijrochiligini mukammal egallamoqchi bo‘lgan o‘quvchi, qiziqishi bilan birga boshlang‘ich musiqa bo‘yicha bilim, ko‘nikmaga ega bo‘lishi shart. Chunki nota bilan o‘qitish, solfedjio va musiqa nazariyasi bo‘yicha olingan bilimlar o‘quvchilarni oliy ta’lim tizimida o‘qishni davom ettirish jarayonida qiyinchiliklar tug‘dirmaydi.

Bu sohadagi mutaxassis o‘qituvchi, talabada kasbga, o‘zi tanlagan cholg‘uga ma’suliyat bilan qarash hissini tarbiyalay olishi kerak. Afg‘on rubobi cholg‘usida yuqori mahorat bilan ijro etish uchun talaba

mashaqqatli mehnatga tayyor, sabr-toqatli, tirishqoq, irodali va oʻz ustida muntazam ishlashi darkor. Bu xislatlar ijro paytida talabadan har bir tovushni sadolanishini his etish va eshitish malakasini oshirib, afgʻon rubobi cholgʻusida aniq, sof tovush hosil qilish, kuylarni xotirada saqlab qolish qobiliyatini oshiradi.

Notaga qarab ijro etish ancha murakkab jarayon boʻlib, talabadan sabr-toqat, diqqat e'tiborni talab qiladi. Talaba muntazam ravishda kuylarni notaga qarab ijro etish bilan shugʻullanganda turli davrga mansub boʻlgan rang-barang musiqa asarlari bilan tanishadi. Notaga qarab ijro etishga qancha koʻp vaqt sarflansa, bu oʻz navbatida ma'lum ijobiy natija beradi. Notaga qarab ijro etishning eng muhim shartlaridan biri ijrochining nigohi nota matnidan uzulmasligidadir. Notaga qarab ijro etishni amalga oshirilayotgan paytda talabadan nota matnidagi barcha belgilarni, asarning tuzilishi, mazmuni, shakli va boshqa xususiyatlari bilan tanishish imkoniyati tugʻiladi. Musiqiy asarlarni birinchi mashgʻulotlaridan boshlab, matnni toʻgʻri sanab oʻrgatishni yaxshi yoʻlga qoʻyish lozim. Oʻqituvchi tomonidan sanoq, shtrix, temp, dinamika va applikatura qoidalari jiddiy ma'suliyat bilan oʻrgatilsa, kelgusida oʻquvchi-talaba hech qiynalmay oʻz sohasini mukammal egallaydi. Bundan kelib chiqadiki, asarlarni notaga qarab ijro etish talabaning nazariy va amaliy bilimlarini boyitib, umumiy musiqiy rivojlanishiga yordam beradi.

Mutaxassis oʻqituvchi talabaga bizgacha meros boʻlib kelgan xalq mumtoz kuylari va maqomlarni ijro etishda xalq an'anaviy ijrochilik yoʻllari bilan birga jahon kompozitorlari asarlarini oʻrganishga katta ahamiyat berishi lozim. Buning uchun mutaxassis - oʻqituvchining oʻzi tajribali ustoz, mohir sozanda boʻlishi kerak. Shundagina u oʻquvchi,

talabalarga o‘zbek, xalq mumtoz kuylari, maqomlari bilan birga qardosh xalq kuylarini ijro etishdagi uslublari, ijrochilik yo‘llarini to‘liq, singdira oladi. Talaba o‘z ustida ishlash orqali yillar davomida olgan nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlab ijro mahoratini oshirib boradi.

2.2. Afg‘on rubobi cholg‘usining tuzilishi

Afg‘on rubobi cholg‘usining tovush tembri ud cholg‘usiga juda yaqin, lekin sozlanishi, ijro etish uslublari hamda texnik imkoniyatlari qashqar rubobi bilan bir xil.

Afgon rubobi cholg‘usi asosan, kosa, dasta,va bosh qismdan tashkil topgan.

Kosa – bir-biriga yopishtirilgan bir nechta taxtachadan, pastki va yuqorigi qopqoqdan, torlarni mahkamlashga mo‘ljallangan ilmoqlardan iborat. Ustki qopqoqqa baliq teri qoplangan bo‘lib, unga xarrak o‘rnatiladi. Hozirgi kunda ustalarimiz kosani tut daraxtidan o‘yma yoki qovurg‘asimon qilib ham tayyorlamoqdalar. Pastki qopqoq yog‘ochdan tayyorlanib kosaga zich qilib biriktiriladi.

Dasta - kosaga mahkam biriktirilib, unga 19 ta parda o‘rnatiladi. Ular ebonit materialidan tayyorlanib ohangdor, mayin, jarangli musiqiy sado hosil qilishga yordam beradi. O’rganuvchi sozandalarga qulay bo‘lishi uchun pardalarning tartib raqami yuqori xarrakdan boshlab (2,5,7,10,12,14,17,19) pardalari dumaloq belgilar bilan ajratiladi. Dasta qulay va pishiq bo‘lishi lozim. Dastaning o‘lchami - qalinligi, torlarning ishchi qismi uzunligi, pardalar va torlarning dastadan qancha balandda turishi afg‘on rubobini chalish qulay bo‘lishi uchun qo‘yiladigan eng muhim talablardandir.

Afg‘on rubobining bosh qismida - torlarni sozlanishini ta’minlaydigan va tortish uchun mo‘ljallangan 5 ta quloqlar o‘rnatilgan.

MIZROB (mediator)

Afg‘on rubobi cholg‘usida tovush chiqarish mizrob (mediator) yordamida torlarni chertish natijasida hosil qilinadi.

Tovushning sof chiroyli yangrashi faqat cholg‘uning sifatigagina emas, balki mediatorning sifatiga ham bog‘liqdir. Mediator ebonit yoki plastmassadan tayyorlanadi. A`nanaviy ijroda yog‘och yoki suyakdan tayyorlangan mediatordan foydalanilgan. Ebonitdan tayyorlangan mediator ancha pishiq va ijro uchun qulay hisoblanadi. Ijro davomida edirilmaydi, tiniq, to‘la tovush beradi. Mediator qattiq, egilmaydigan bo‘lishi kerak. Mediatorning katta-kichikligi musiqa cholg‘usining hajmiga bog‘liq.

Ijro vaqtida sozanda qo‘lidan sirg‘alib tushib ketmasligi uchun uning keng qismiga o‘yiqlar (ikki tomondan) qilinadi.

Mediator o‘ng qo‘lning bosh va ko‘rsatkich barmoqlari bilan ushlanadi. Ko‘rsatkich barmoq go‘yo yarim aylana hosil qilgan tarzda bo‘g‘inlari bukiladi. Mediator shu barmoqning birinchi bo‘g‘imiga yaqinroq, y’ani tirnoqqa yaqin tutilib, ikkinchi tomonidan esa bosh barmoqning etli qismi bilan qisiladi. Ko‘rsatkich va bosh barmoqlar tuxumsimon shakl hosil qilishi lozim.

Boshqa barmoqlar (oʻrta, nomsiz barmoq va jimjiloq) koʻrsatkich barmoqqa bukilib, birlashtirilishi kerak. Barmoqlarni oʻrta boʻgʻimlarda keng yoyish tavsiya etilmaydi, chunki harakat vaqtida sozandaning qoʻl holatining erkinligiga halaqit beradi.

Afgʻon rubobi cholgʻusi ikkita juft torlardan iborat boʻlib, uchinchi tori yakkadir. Cholgʻu torlari pastdan yuqoriga 1,2,3 tartibda sanalib, torlar oraligʻi kvarta intervaliga sozlanadi. Afgʻon rubobi cholgʻusini sozlashda ustozlar yordamiga tayanib, quloqlarimiz orqali tovushlarni his etib, eshitib pianino yoki ovoz belgilovchi asboblardan (kamerton) foydalanishni tavsiya etamiz. Cholgʻuda chalish qulayligi va tovush hosil qilish sifati torlarni tanlash, ular oʻrtasidagi masofaning qandayligiga bogʻliq. Torlar juft-juft qilib, albatta bir xil yoʻgʻonlikda va quyidagi kesimda tanlanadi.

Misol: Cholgʻu torlarining diametri millimetr bilan oʻlchanadi:

1 – juft torining diametri 0.7-0.8 mm.

2 – juft torining diametri 1.2-1.3 mm.

3 – toq torining diametri 1.9-2 mm.

2.3. Afg‘on rubob cholg‘usini sozlash

Afg‘on rubobi cholg‘usining birinchi juft tori **lya**, ikkinchi juft tori **mi** hamda oxirgi bittalik tori **si** yoki asarga qarab **lya** tovushlariga sozlanadi.

Afg‘on rubobi cholg‘usi transpozitsiya qilinadigan cholg‘ular guruhiga mansub bo‘lib, nota yozuvida yozilganiga nisbatan bir oktava past eshitiladi. Diapazoni kichik oktava “**lya**” tovushidan uchinchi oktava “**mi**”-“**fa**” tovushigacha.

2.4. Cholg‘uchining ijro paytidagi holati

Ijro paytida gavda va cholg‘uni erkin holatda to‘g‘ri tutish, tashqi ko‘rinishni chiroyli bo‘lishiga e’tibor berish, afg‘on rubob cholg‘usida ijrochilikni yaxshi o‘zlashtirish uchun eng muhim vazifalardan biridir.

Ijro etish paytida oʻrindiqga suyanmasdan, oʻrindiqning yarmiga oʻtirish lozim.

Oʻng oyoq chap oyoq tizzasiga qoʻyilib, chap oyoq butun kafti bilan yerga (polga) tegib turadi. Oyoq uchlariga tayanish tavsiya etilmaydi. Toʻgʻri oʻtirilganda afgʻon rubobi cholgʻusida 3 ta asosiy tayanch nuqtasi boʻladi;

1 - tayanch nuqta afgʻon rubobini kosasini oʻng oyoq soniga qoʻyish;

2 - tayanch nuqta oʻng bilakni kosaning yuqori qismiga osiltirib qoʻyish;

3 - tayanch nuqta koʻkrak qafasining oʻng tomoni bilan kosa qismini bir oz qisish;

4 - qoshimcha nuqta, dastani chap qoʻl yordamida ushlab turish;

Cholgʻuning dastasi taxminan chap elka balandligida ushlab turiladi. Stulga oʻtirgan vaqtda sozanda gavdasini bir oz oldinga cholgʻuga tomon chiqarib, egilmay oʻtirishi, boshini dasta tomonga yarim burib toʻgʻri tutishi lozim, Gavdani oldinga harakatlantirganda uning ogʻirlik tayanchi oʻng oyoqqa koʻchiriladi.

2.5. Oʻng qoʻl holati

Oʻquvchi-talaba ijro paytida oʻng qoʻlning erkin harakatiga erishish uchun toʻgʻri holatni aniqlab, mizrobni ushlash paytida barmoqlarning zich turishiga katta e’tibor berishi kerak. Torlarning oraliq masofalarini ham e’tiborga olish lozim. Ayniqsa ijro etish harakati amalga oshirilayotgan paytda, tordan-torga oʻtish jarayonida oʻng qoʻl bilaklari qisilmasdan erkin holatda boʻlishi, mediatorni pastga-tepaga urganda torlar orasidagi oraliq

masofa bir xil bo‘lmog‘i zarur. Afg‘on rubobi cholg‘usining ijro paytdagi ovoz sifati o‘ng qo‘l bilagini cholg‘uga to‘g‘ri qo‘yilishi va toliqmasligiga bog‘liqdir. Bunda o‘ng qo‘l bilagini tirsakkacha qopqoqning yuqori qismiga osiltirib qo‘yib, ya’ni torlar boylanadigan tortutqichlarning ustiga qo‘yiladi. Bilak ijro paytida siqilmasdan erkin holatda bo‘lmog‘i zarur ana shunda cholg‘uda chiroyli va to‘la qiymatli tovush hosil bo‘ladi.

2.6. Chap qo‘l holati

Talabaning texnik tayyorgarligi, barmoqlarning chaqqonligi, pardalarda erkin harakatlanishi va sof umumiy tovush hosil qilish madaniyati chap qo‘lning to‘g‘ri qo‘yilishiga bog‘liq. Ijro etish vaqtida cholg‘uning dastasi chap qo‘lning bosh va ko‘rsatkich barmoq o‘rtasida joylashib bosh va o‘rta barmoqlar bir-birining to‘g‘risida bo‘ladi. Barmoqlar bilan dastani qattiq siqmagan holda, kaftni dastaga tekkizmasdan ushlash tavsiya etiladi. Ko‘pincha ba’zi talabalar chap qo‘lning kaftini cholg‘u dastasiga yopishtirib, tirsakni chap biqinga yaqinlashtirib oladilar. Bu noto‘g‘ri holat; tirsakni biqindan 10-15 sm masofa uzoqlikda tutish lozim, shunda chap qo‘l barmoqlarining erkin harakatiga halaqit bermaydi. Chap qo‘l barmoqlarining asosiy vazifasi cholg‘uda dasta bo‘ylab turli ovozlar chiqarishga xizmat qiladi.

Talabaning cholg‘u dastasiga barmoqlarini aniq qo‘yishi ijro vaqtida toza sof tovush xosil qilish bilan birga, ijrochining tashqi ko‘rinishiga ham ijobiy yordam beradi.

II bob yuzasidan savollar.

1. Afg‘on rubobi cholg‘usi ijrochiligida nimalarga e’tibor berish kerak?
2.Cholg‘uchi ijro paytida nimalarga e’tibor berishi kerak?
3.Afg‘on rubob cholg‘usining tuzilishi haqida nimalar bilasiz?
4.Afg‘on rubobi cholg‘usining sozlanishi, diapazoni qanday?
5.Soz ijro etishda o‘ng va chap qo‘l vazifalari nimalardan iborat.?
6.Cholg‘uchining ijro paytidagi holati.

II bob yuzasidan topshiriqlar.

1**.** Afg‘on rubobi cholg‘usining tuzilishi haqida gapirib bering.
2**.** Pianino yoki ovoz belgilovchi asboblardan (kamerton) foydalangan holda mustaqil afg‘on rubobini sozlashni o‘rganing
3. Afg‘on rubobi bilan bir qatorda transpozitsiya qilinadigan cholg‘ular qaysilar
4. Qo‘lning erkin harakatiga erishish uchun o‘ng qo‘l mashqlari ustida ishlang.
5. Pardalarda erkin harakatlanish va sof tovush hosil qilish uchun chap qo‘l mashqlari ustida ishlang.

III Bob. Shtrixlar, tovushlarni bir-biriga bog‘lash yollari

Ijro etish uslublari

Uslublar – musiqaviy fikrni mazmuni mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Bezaklar – kuyni nechog‘lik ta’sirchan, serjilo, yoqimli sadolanishiga va tinglovchilar qalbiga yetib borishiga xizmat qiladi.[1]

Yakka zarb

Yakka zarb – tovush chiqarishning eng oddiy usuli bo‘lib, afg‘on rubobi cholg‘usida ham, boshqa cholg‘ular kabi chalishni o‘rgatishning dastlabki davrida asosiy zarb sifatida foydalaniladi. Mizrobni pastga urish, nota ustiga “П” belgisini qo‘yish bilan belgilanadi.

Misol:

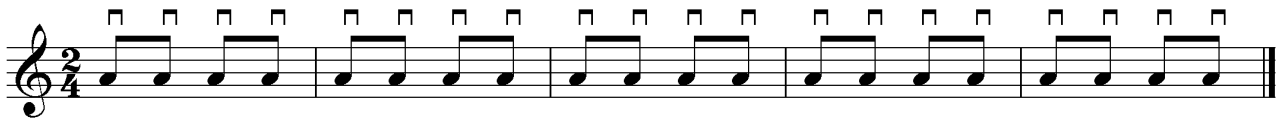

Qo‘sh zarb

Mizrobni pastga va yuqoriga urib chalinadigan yakka zarb harakatlarining bir tekisda almashinib turishi natijasida hosil bo‘lgan tovush chiqarish usuli qo‘sh zarb deyiladi.

Pastga urish nota ustiga “П” belgisi, pastdan yuqoriga urish esa “V” belgisi bilan belgilanadi.

Misol:

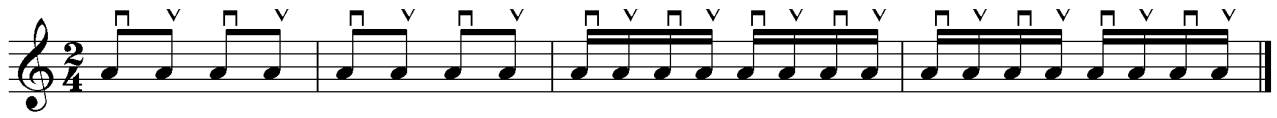

Bilak zarb

Bilak zarb – o‘ng qo‘lni butun tor bo‘ylab yuqoridan pastga sirg‘anma harakatlantirishda mediator bilan tovush chiqarish usuli. U

[2] S.Taxalov “Afg‘on rubobini chalishga o‘rgatish metodikasi asoslari” T. 1983 y.

boshqa cholg‘ularni chalishdagi arpedjio usulini eslatadi. Bu usul nota oldiga to‘lqinsimon chiziq qo‘yish bilan belgilanadi va uni ijro qilishda mediatorni torlar ustida birin-ketin sirg‘anma harakati bilan uzluksiz bajariladi.

Misol:

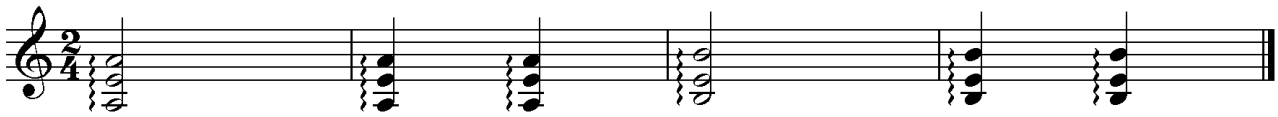

Ufor zarb

Ufor zarb – bu zarb o‘zbek xalq raqslariga xos bo‘lgan, maxsus ijrochilik usuli bo‘lib, nota cho‘zimining o‘zaro teng bo‘lakka bo‘linishidan iborat. Ufori zarb asosan ikki usul bilan ijro qilinadi.

Birinchisi: Evropa va rus kompozitorlari asarlarini ijro qilishda keng qo‘llaniladi. Misol:

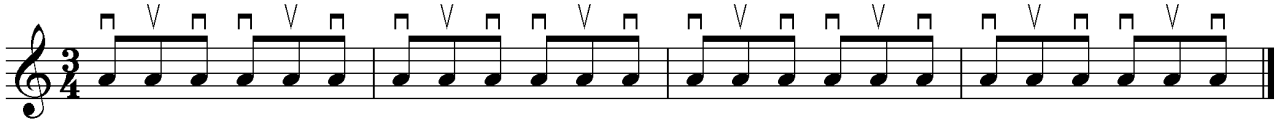

ikkinchisi: O‘zbek kompozitorlari asarlarini hamda xalq va maqom kuylarini ijro qilishda qo‘llaniladi.

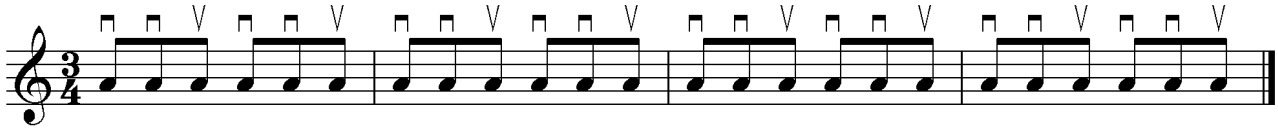

Teskari zarb

Teskari zarb – o‘ziga xos sinkopali ritm xarakteriga ega bo‘lib, mizrob bilan bir tomonga (pastga) zarb berishning ikkinchi choragiga qat’iy rioya qilish va bir yo‘nalishdagi zarbning oxirgi chorakning

sakkizdan uchini birlashtirish natijasida hosil bo‘ladi. Ya’ni, mizrobning 1,3,4,6,7-zarblari pastga 2,5,8-zarblari yuqoriga chalish bilan belgilanadi. Misol:

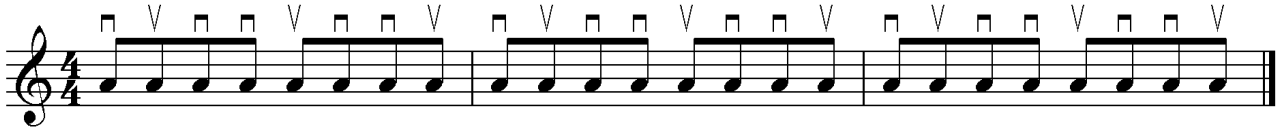

Rez

Rez usuli – mizrob bilan pastga va yuqoriga zarb berishning tez navbat bilan jadal va ravon almashinishidan iborat bo‘lib, torlar ustidagi o‘ng qo‘lning bir xil maromdagi harakatidan hosil bo‘ladi. Shu sababli rez usuli bajarilayotgan paytda mizrobni torlar ustida pastga-yuqoriga bo‘lgan xarakat masofasi teng bo‘lishi kerak. Kuylarda katta cho‘zimda yozilgan notalarning vertikal chiziqlari ustiga uchta ko‘ndalang chiziq qo‘yilsa, bu notalar rez usuli bilan chalishni ko‘rsatadi.

Misol:

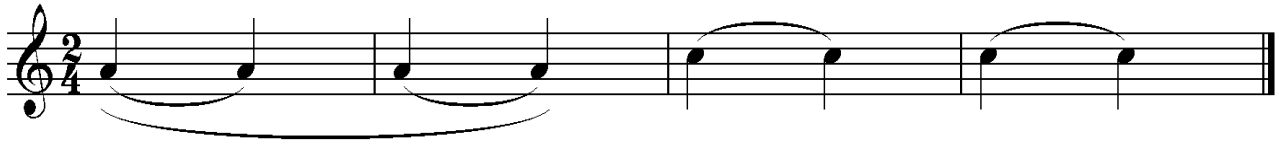

Kalta rez

Kalta rez –katta cho‘zimdagi tovushlarni ijro qilishda rez usuli qollanilsa, ijrochilik tajribasida har bir notada alohida-alohida bir notadan ikkinchi notaga ot`may, rez berish hollari uchrab turadi.

Bunday usul kalta rez deb ataladi. Torli kamonli cholg‘u chalishdagi “detacbe” (detashe) ni eslatadi.

Afg‘on rubobida kuy ijro qilishda kalta rezdan bir xil va turli balandlikdagi tovushlarni ijro qilishda qo‘llaniladi.

Misol:

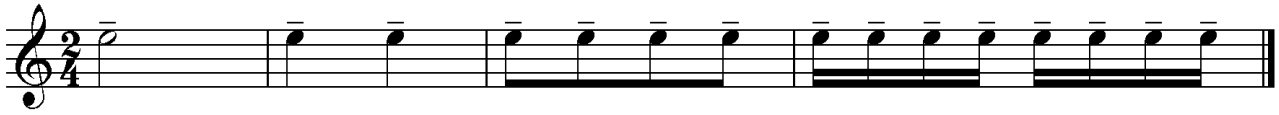

Applikatura

Applikatura – deb chap qo‘l barmoqlarining pardalarda joylashish holati va uni almashinish tartibiga aytiladi. Musiqa asarini ijro etishda tanlangan applikatura ijrochi uchun qulaylik yaratadi va asarning badiiy mazmunini to‘laqonli ochishga yordam beradi. Sozanda asarni ijro etishda applikatura mohiyatini anglab, uning barmoq texnikasi bilan bevosita bog‘liq ekanligini his etgan xolda ijrochilik pozitsiyasining eng qulay va to‘g‘ri yo‘lini izlashi lozim.

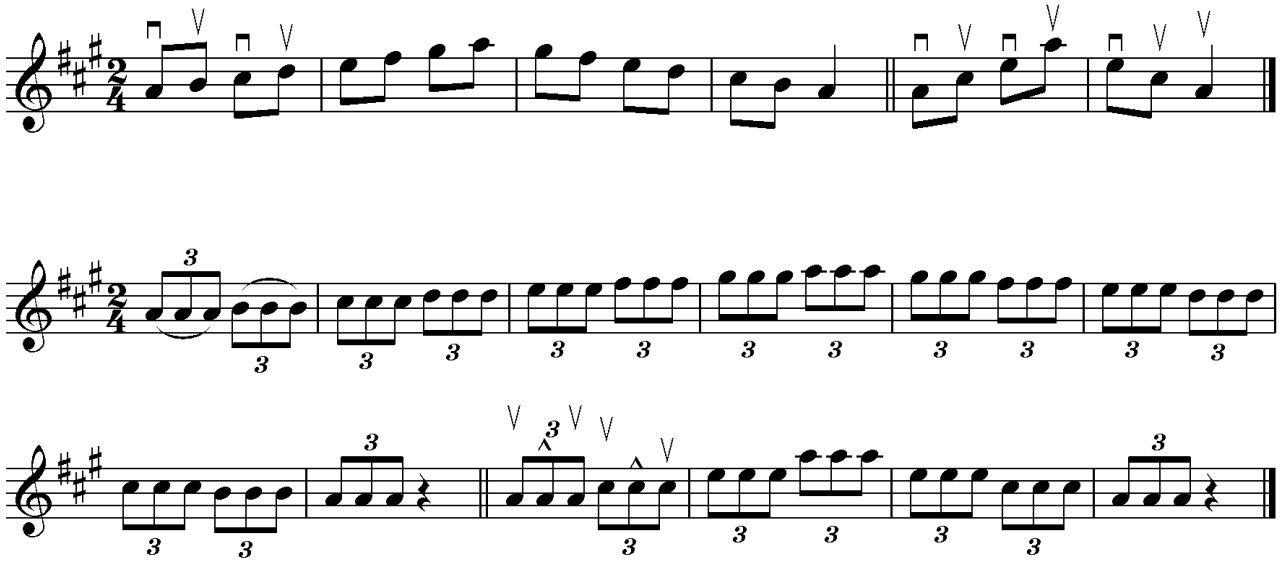

Pozitsiya

Pozitsiya – deb chap qo‘lni cholg‘u dastasi bo‘ylab surmasdan, ma’lum bir tovush qatorini chalish imkoniyatini beradigan holatga aytiladi. Pozitsiya birinchi ya’ni ko‘rsatkich barmoq bilan to‘rtinchi jimjiloq

o‘rtasidagi masofa bilan belgilanadi. Bir pozitsiyadan boshqa bir pozitsiyaga o‘tish pozitsiya almashinuvi deyiladi.

Misol:

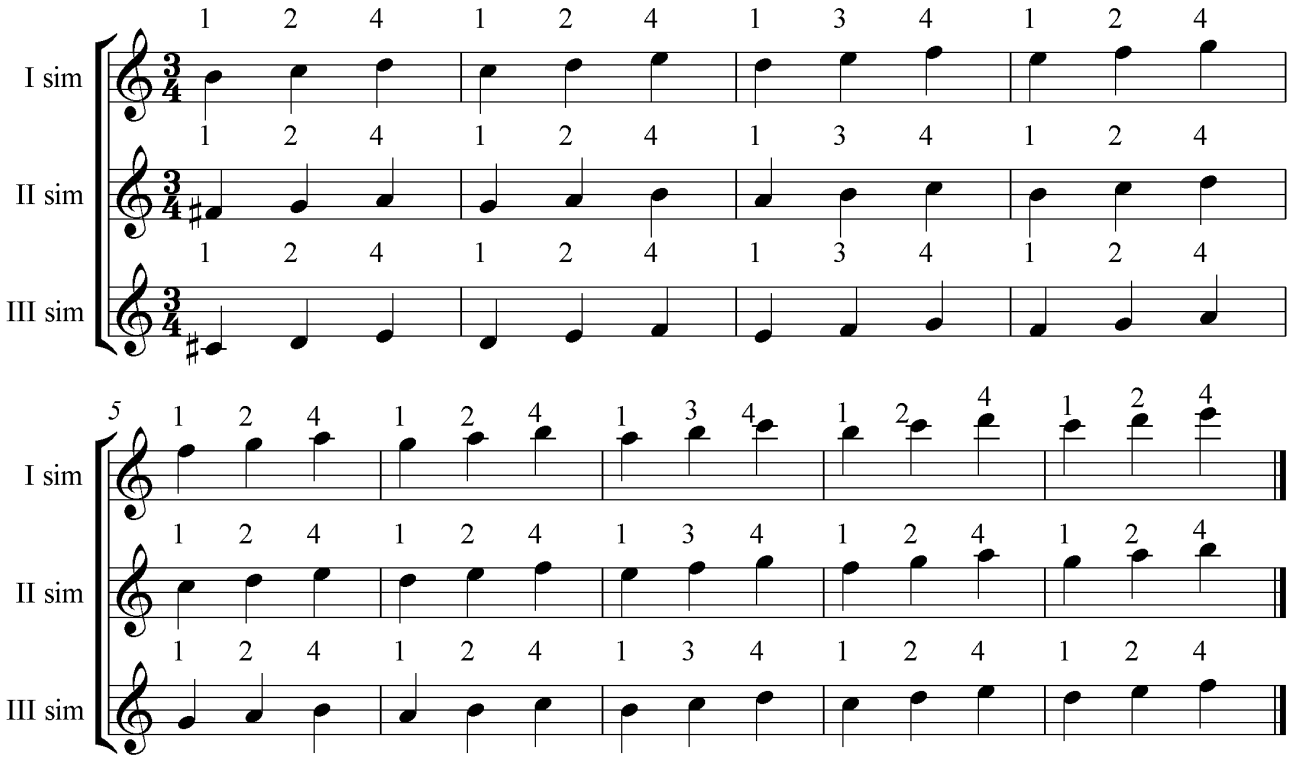

III bob yuzasidan savollar.

1. Ijroda qanday uslublardan foydalangan ma’qul?
2. Applikatura nima?
3. Pozitsiya nima ?
4. Bir pozitsiyadan ikkinchi pozitsiyaga o‘tish nima deb ataladi?
5. Applikatura va pozitsiyalarni o‘zlashtirishda gamma va mashqlarning o‘rni qanday?

III bob yuzasidan topshiriqlar.

1. Afg‘on rubobida foydalaniladigan uslublardan ijro qiling
2. Gamma va mashqlardan foydalangan holda mustaqil mashg‘ulot olib boring (24-30-betlar) tavsiya qilinadi.
3. Yuqoridagi ijro uslublaridan foydalanilgan asarlar ustida mashg‘ulot olib boring.
4. T.Yo‘ldoshevning “Afg‘on rubobi uchun xrestomatiya” o‘quv qo‘llanmasi bilan tanishib chiqing.

IV Bob. Etyud, gamma, mashqlar ijrosi

Gamma, mashq va etyudlar ijro etishning texnik imkoniyatlarini rivojlantirib, ijrochilik mahoratini oshiradi. Gamma, mashq va etyudlar ijro jarayonining ajralmas qismi bo‘lib xizmat qiladi. Asarlarning murakkab qismlarini o‘rganishda gamma, mashq va etyudlarni o‘zlashtirish yaxshi natija beradi. Mashqlarni sekin-tez jadal sur’atlarda (templarda) ijro etish, chap qo‘l barmoqlarini harakatini mustahkamlaydi, tezligini (jadalligini) oshiradi. Gamma, turli mashq va etyudlarni ijro etishning foydali tomonlari bor; musiqa asarining umumiy tuzilishi, applikaturani to‘g‘ri tanlash; ijro etish usuli va uslublarini, tovush kuchini to‘g‘ri aniqlab olishga yordam beradi.

Misol:

C-dur

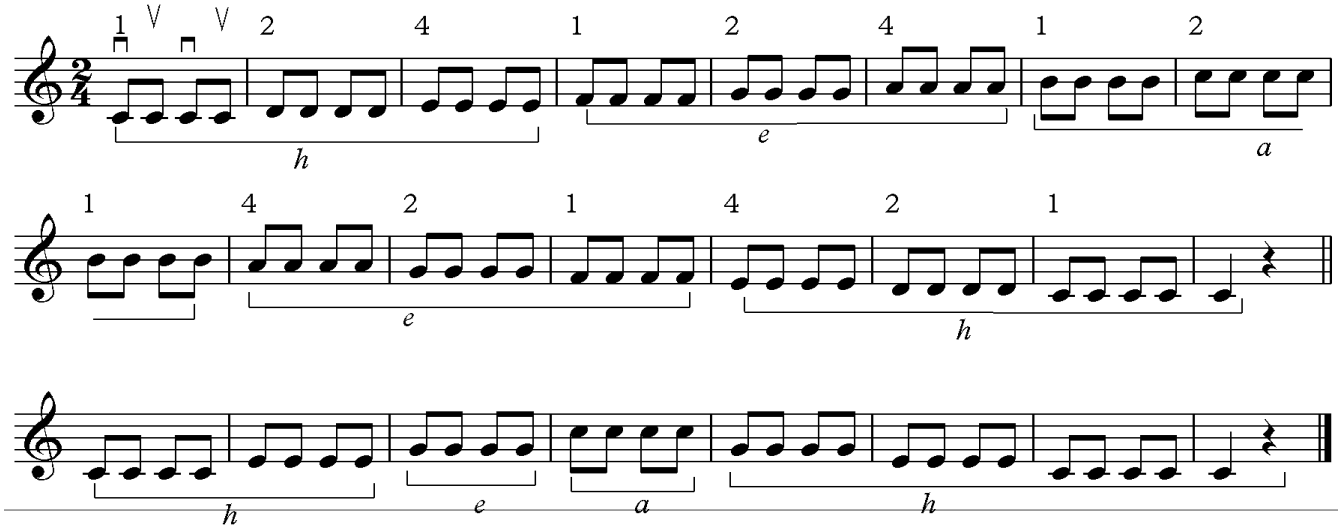

G-dur

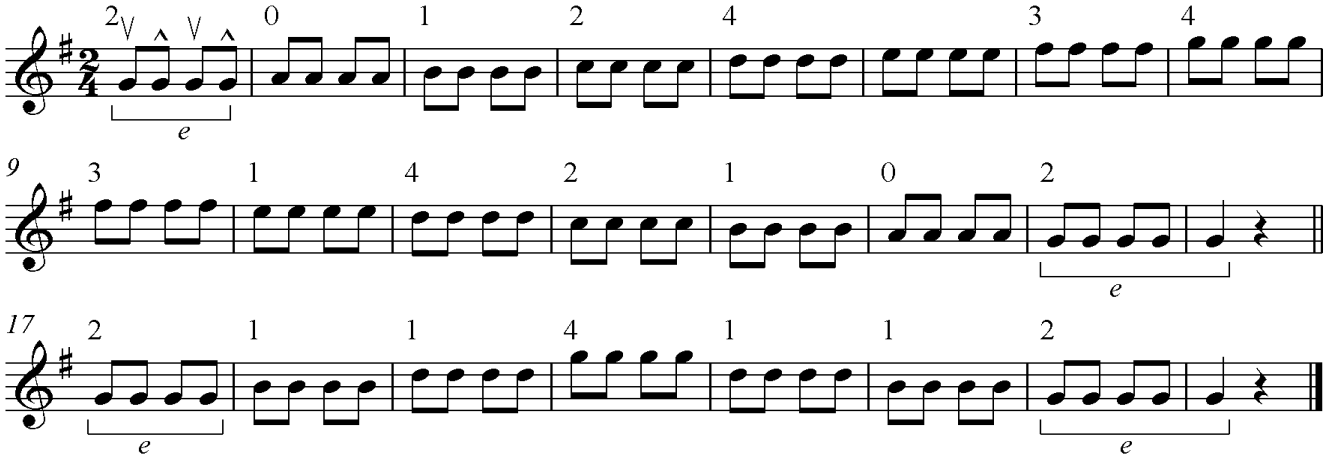

D-dur

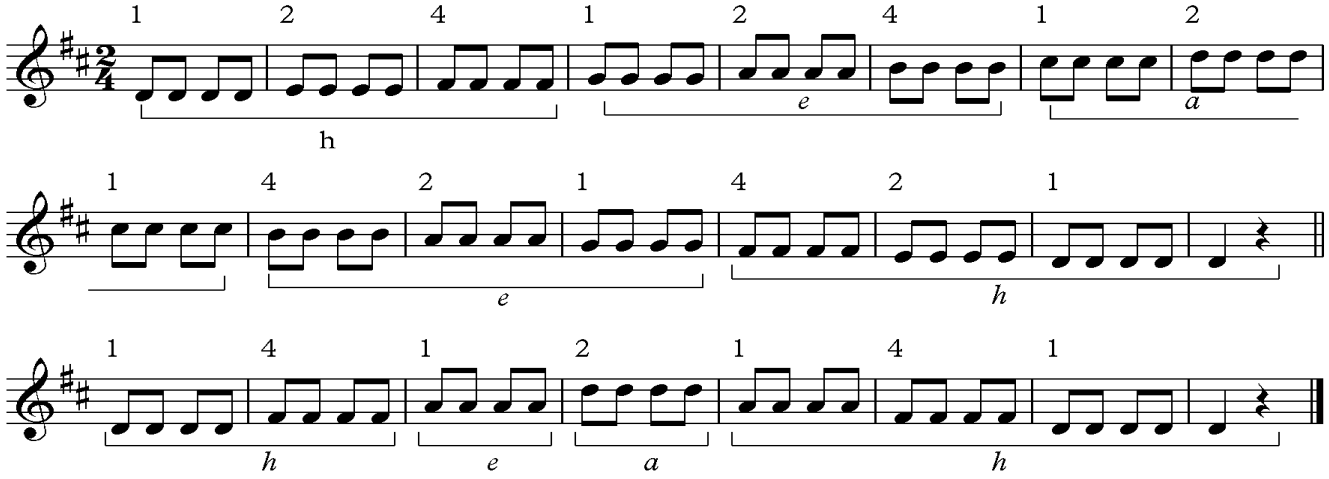

A-dur

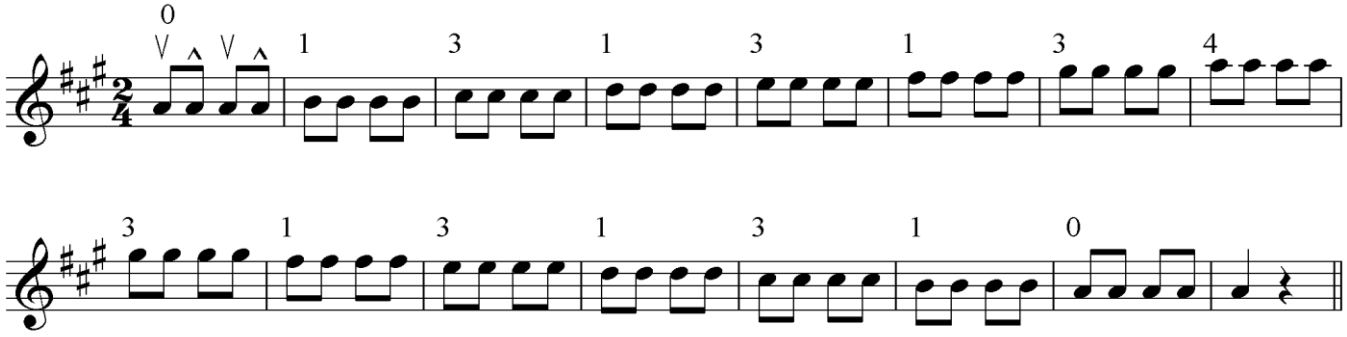

E-dur

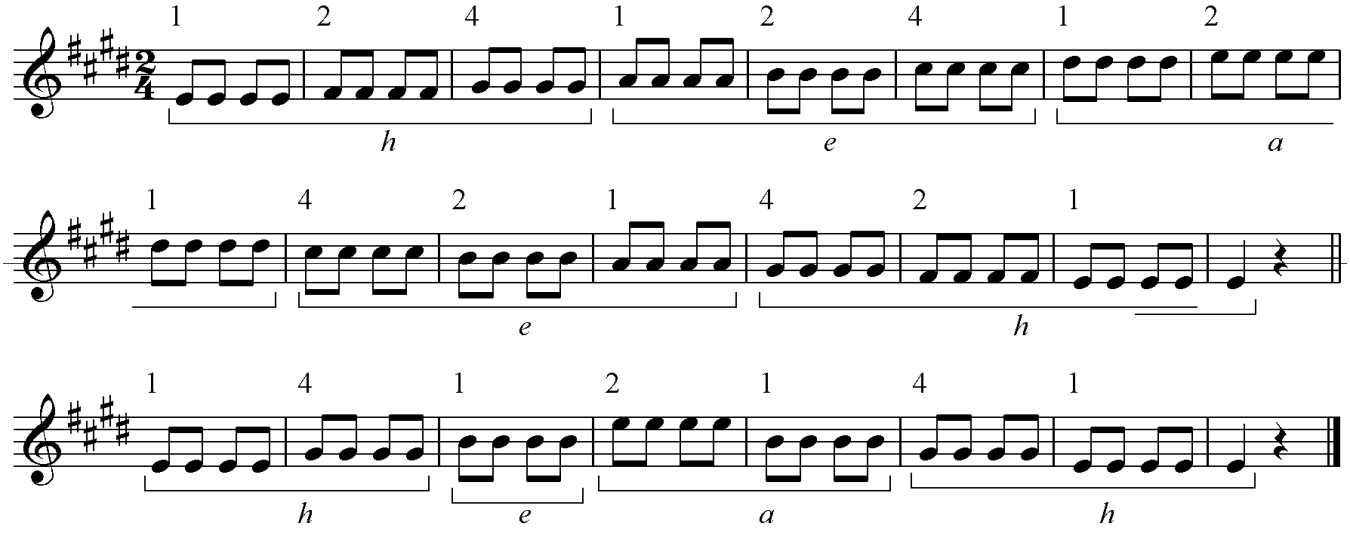

B-dur

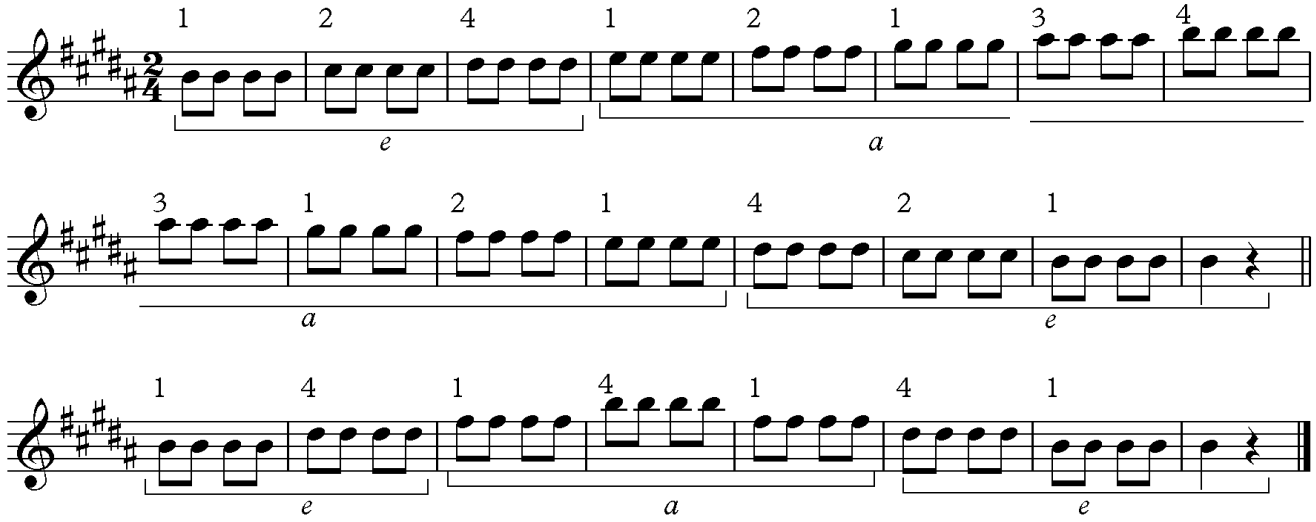
1 2 4 1 2 1 3 4
e a
3 1 2 1 4 2 1
a e
1 4 1 4 1 4 1
e a e

F ♯ -major

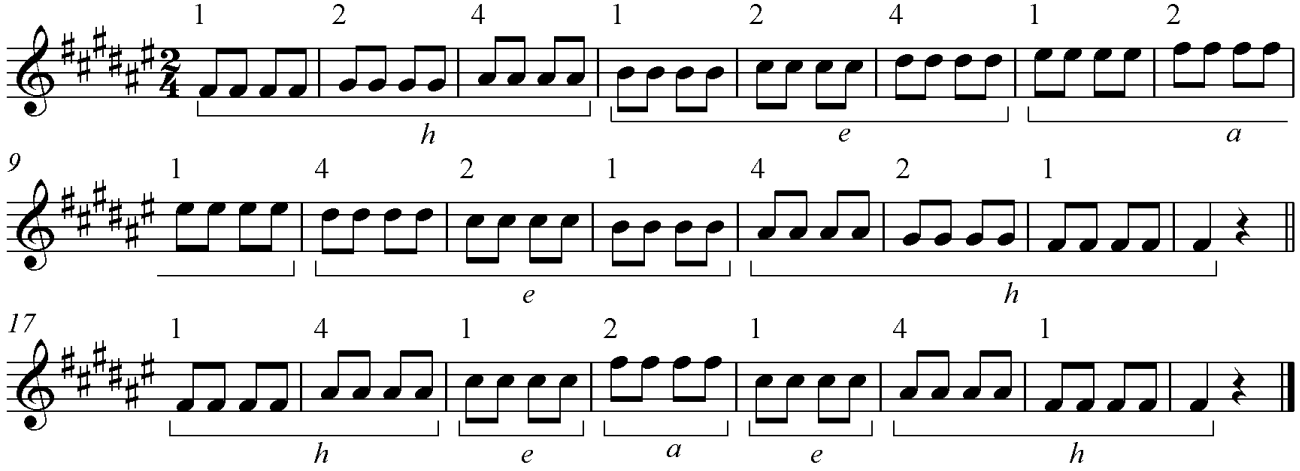
1 2 4 1 2 4 1 2
h e a
9
1 4 2 1 4 2 1
e h
17
1 4 1 2 1 4 1
h e a e h

Mashqlar

№ 1

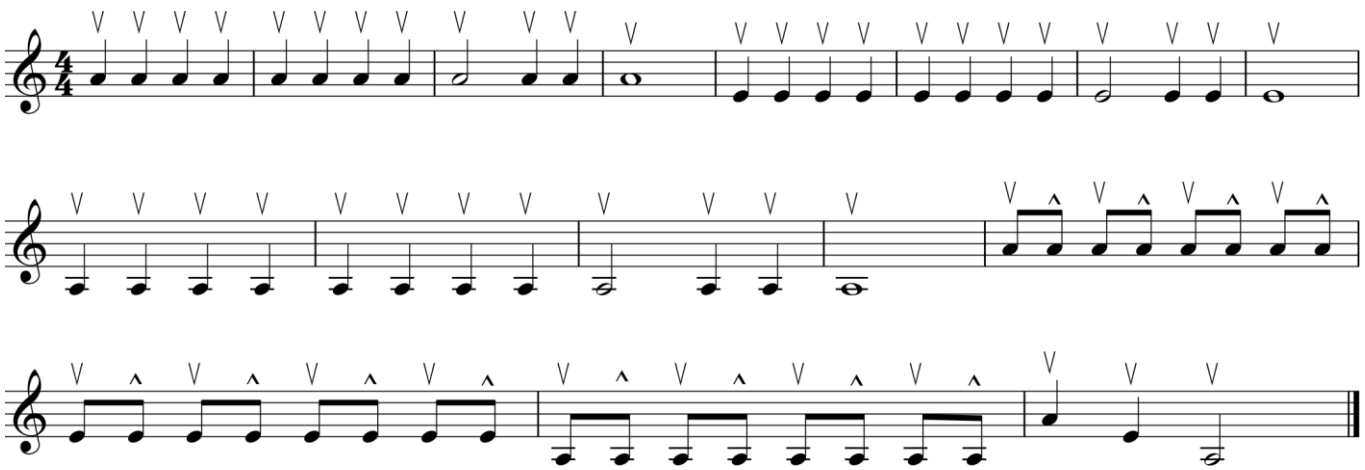

№ 2

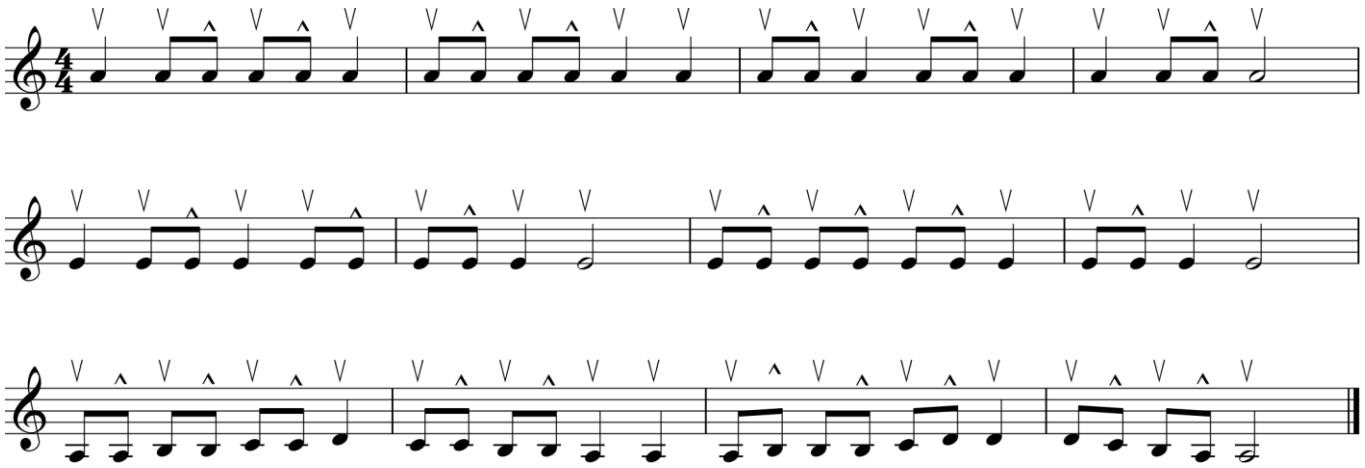

№ 3

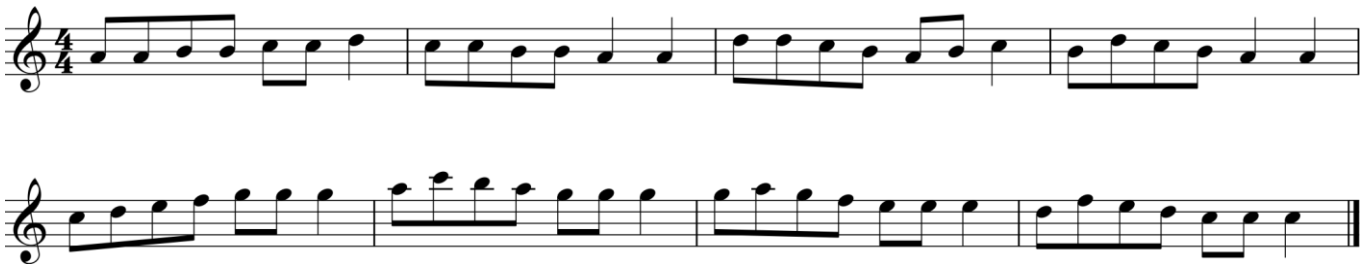

№ 4

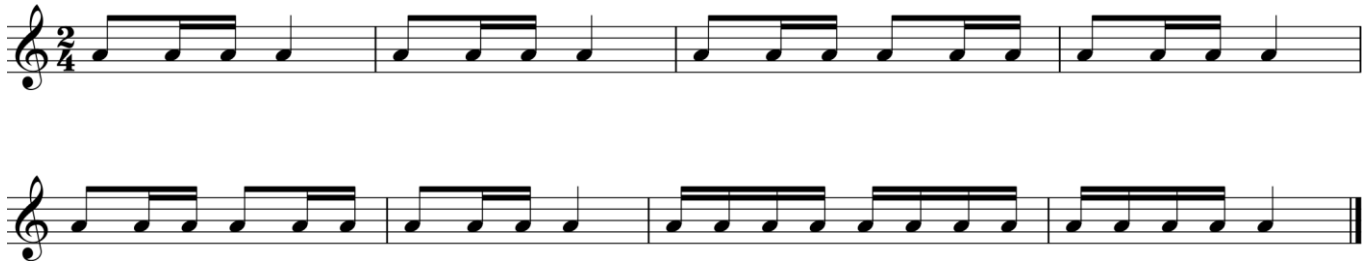

№ 5

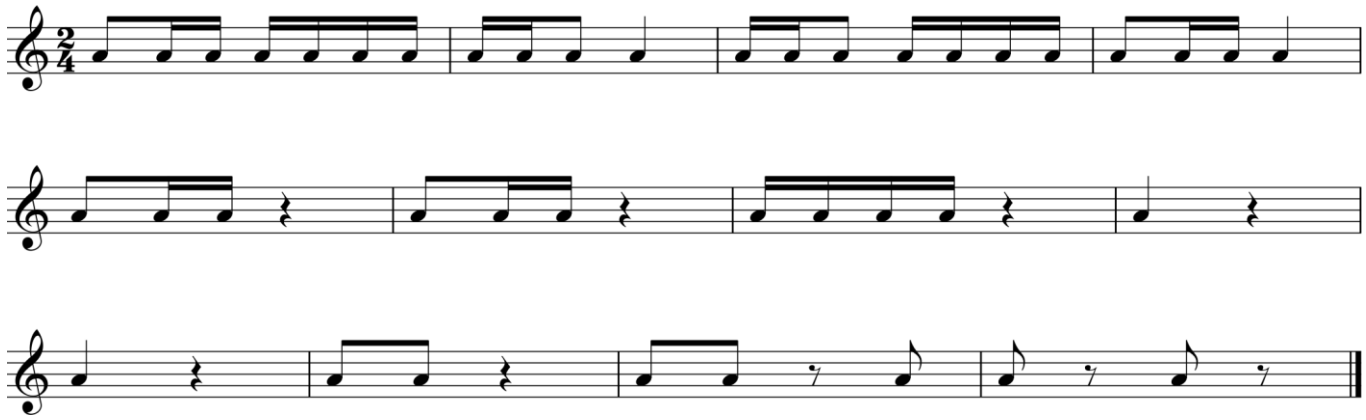

№ 6

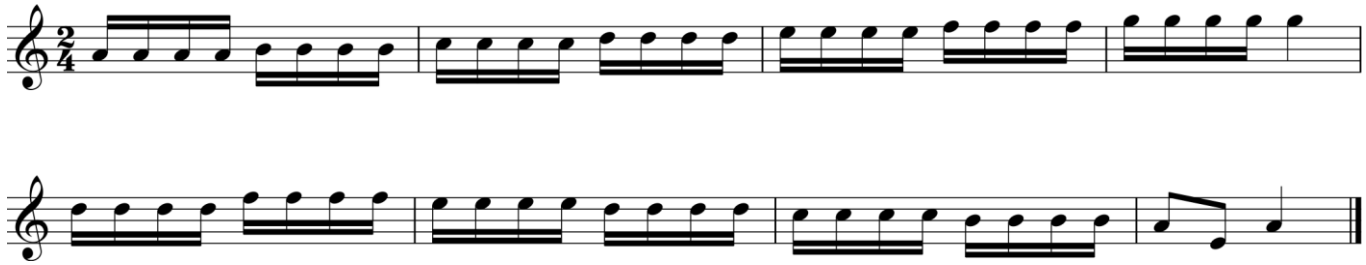

№ 7

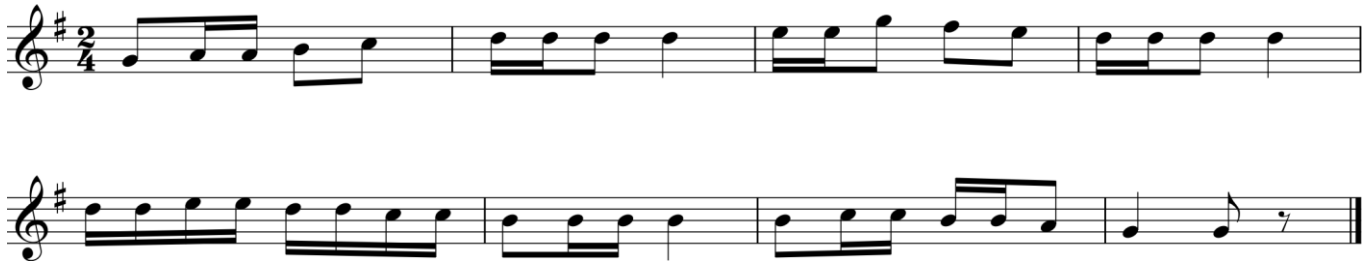

Etyud

T.Rajabiy

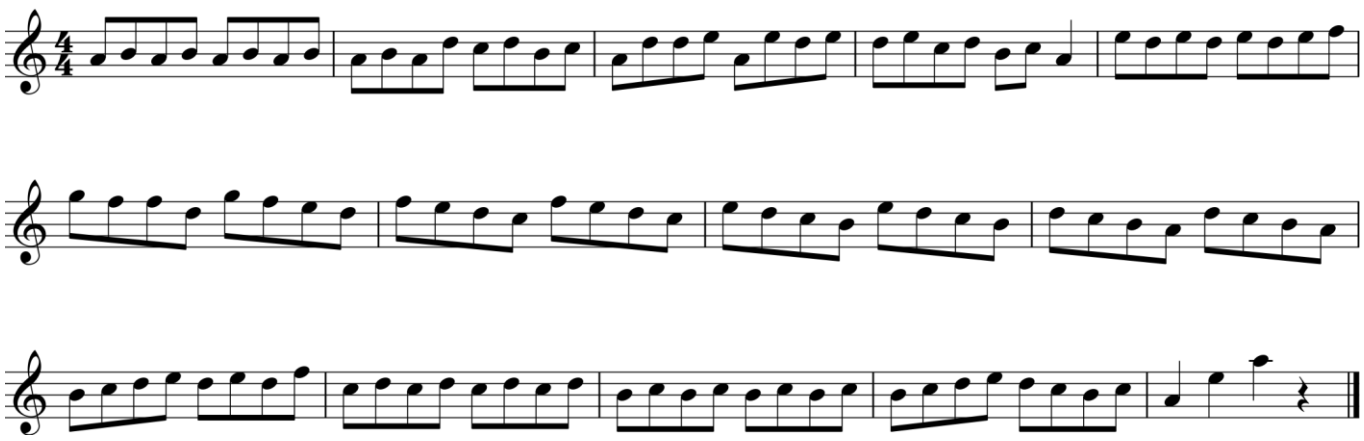

Etyud

G'.Qo'chqorov

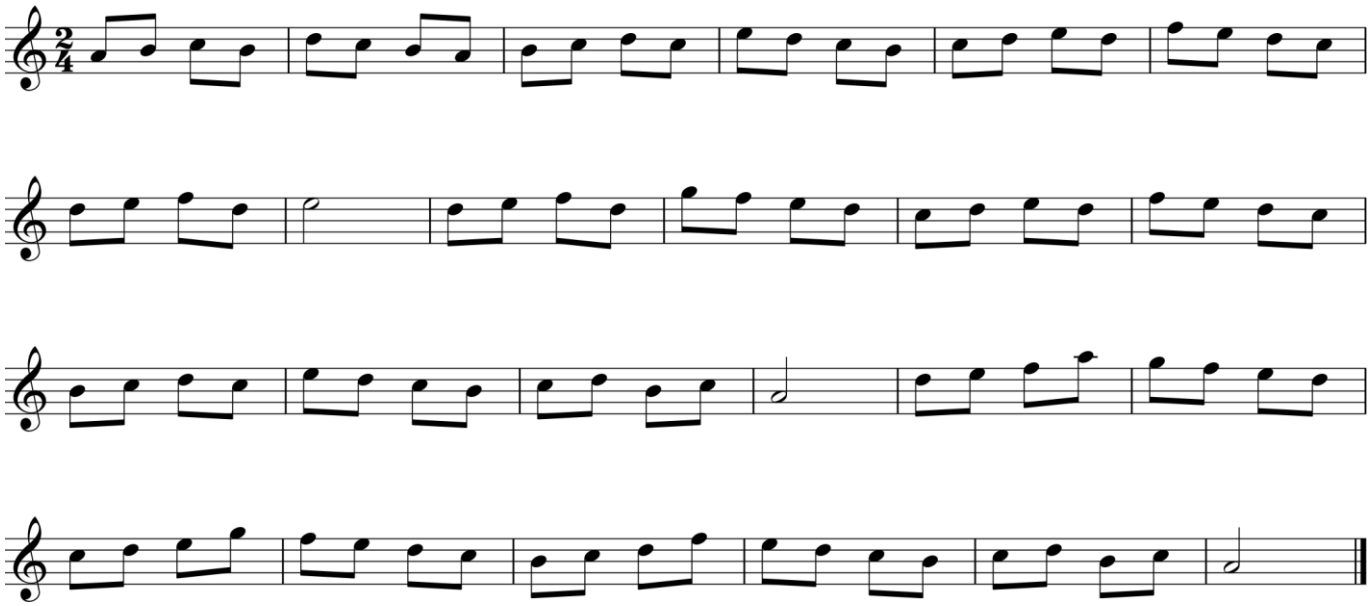

Etyud-kuyi

R.Xamraqulov

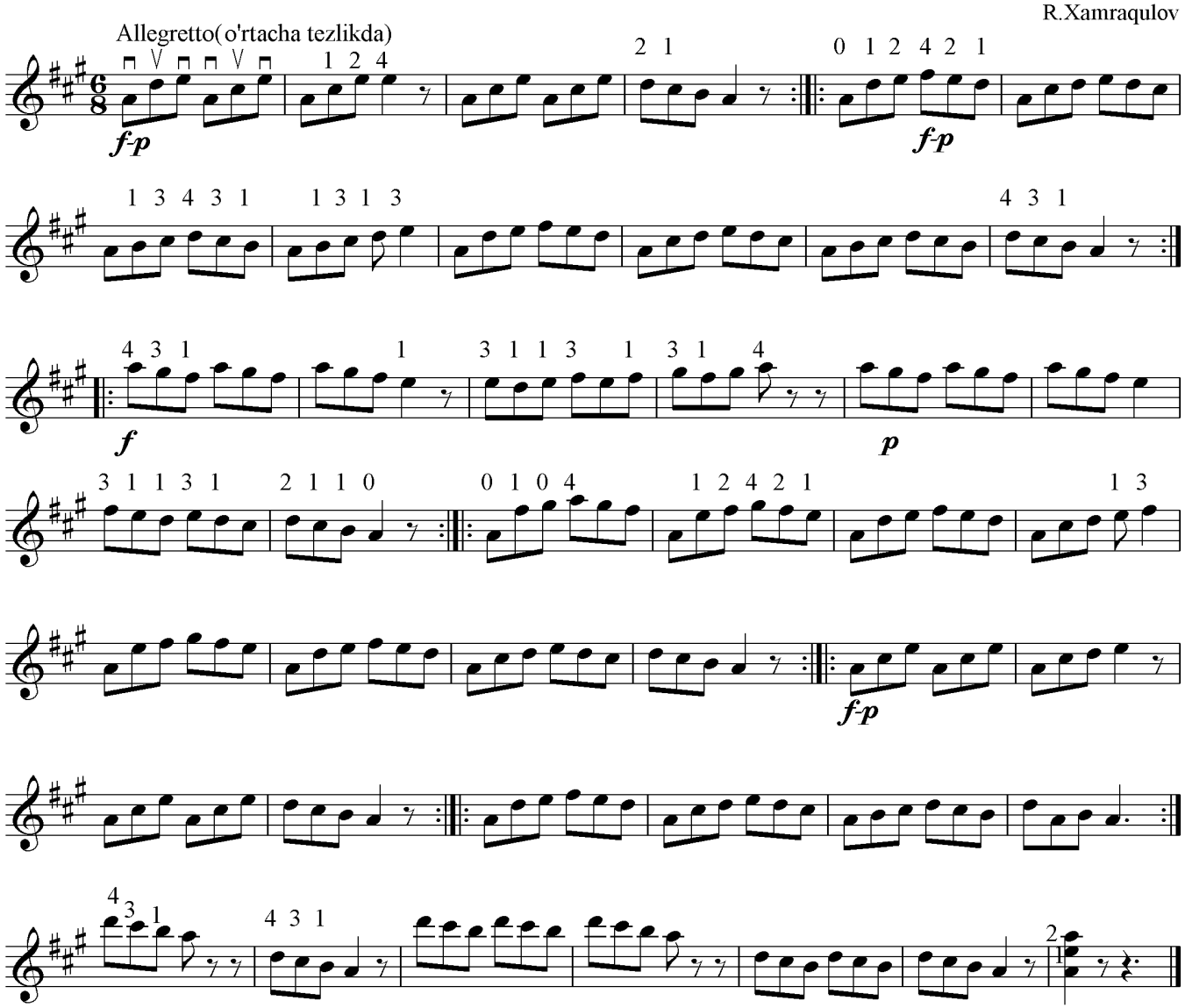

Kuychan etyud

R.Xamraqulolv

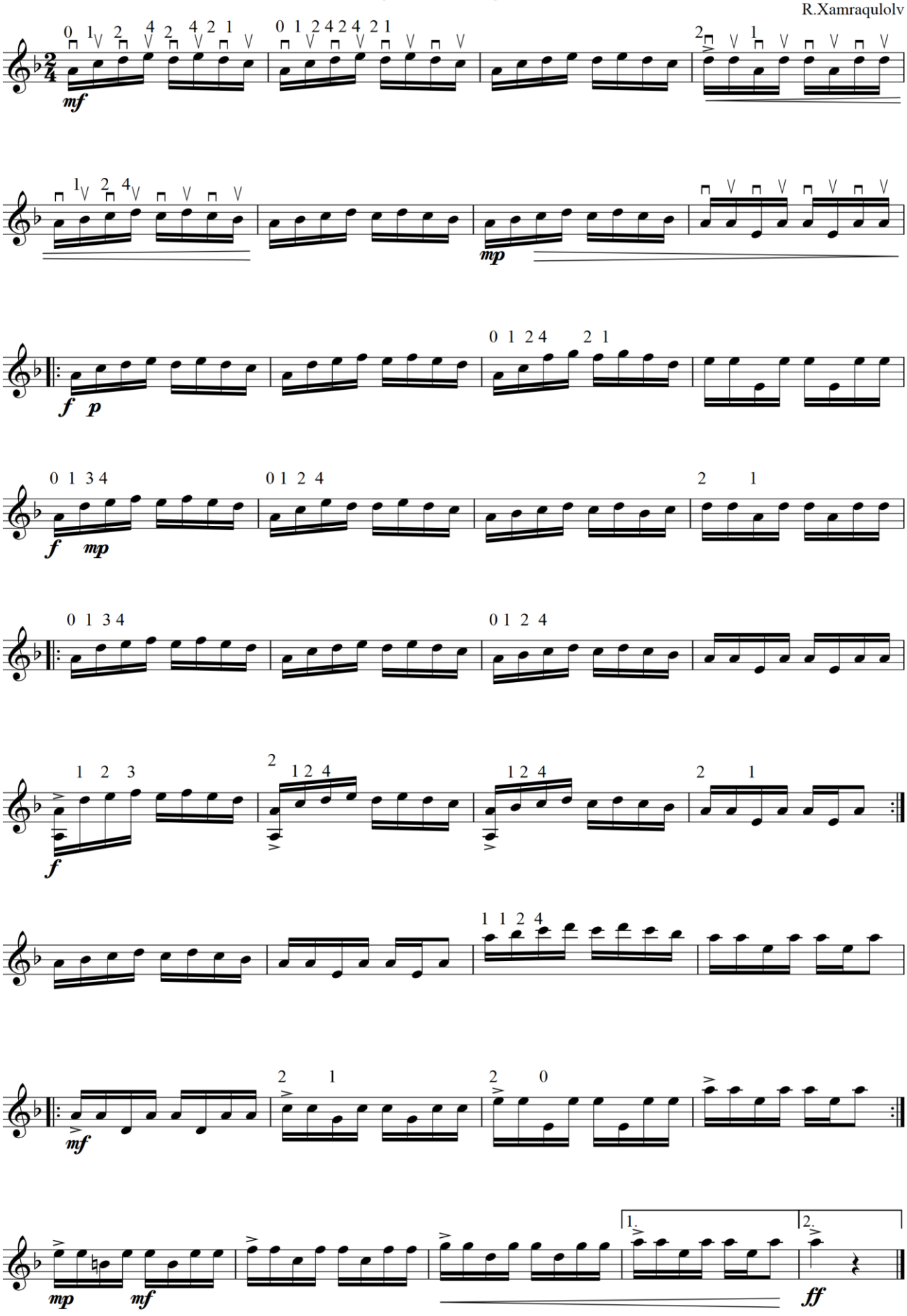

Etyud

Moderato(o'rtacha)

R.Xamroqulov

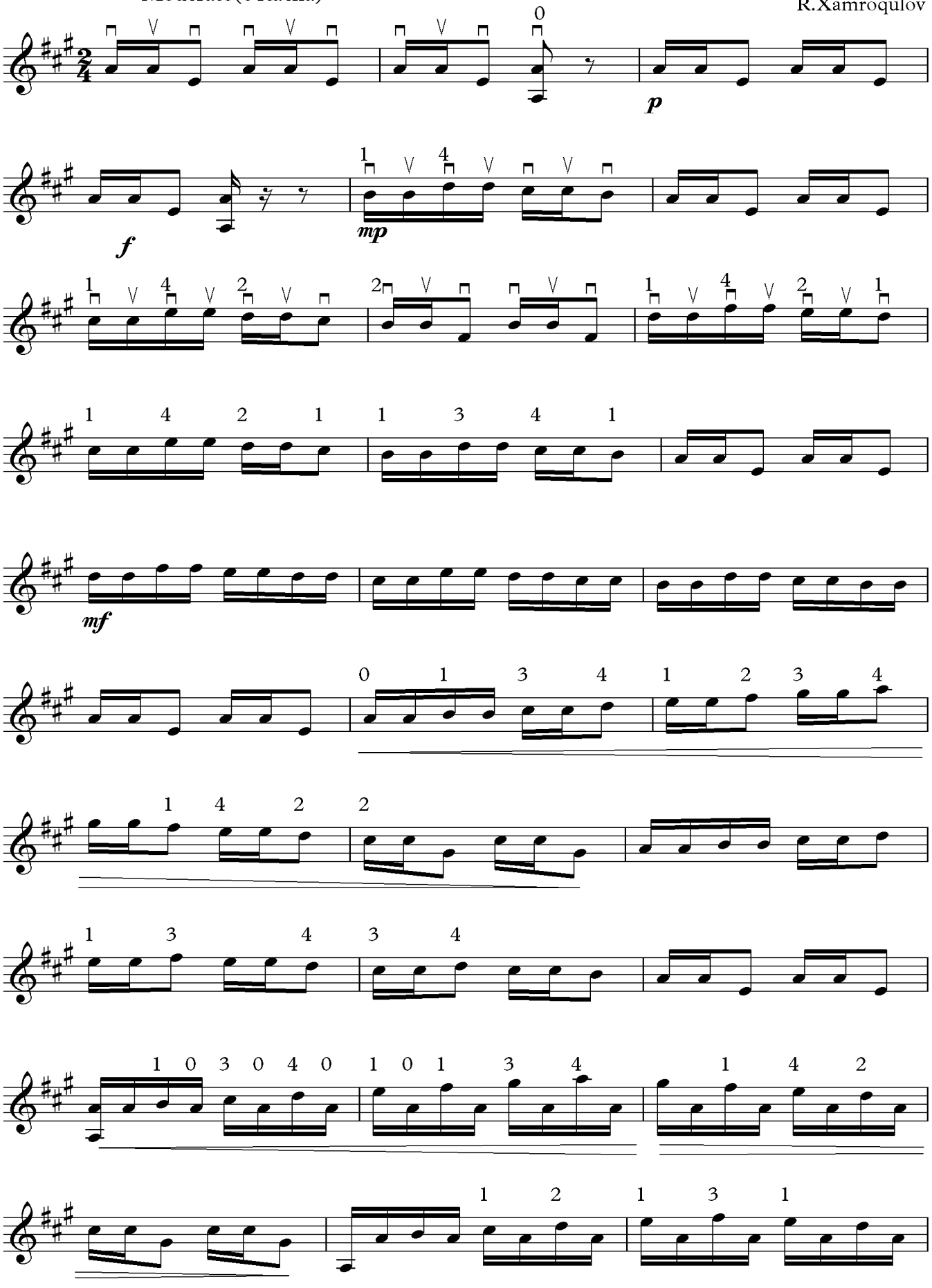

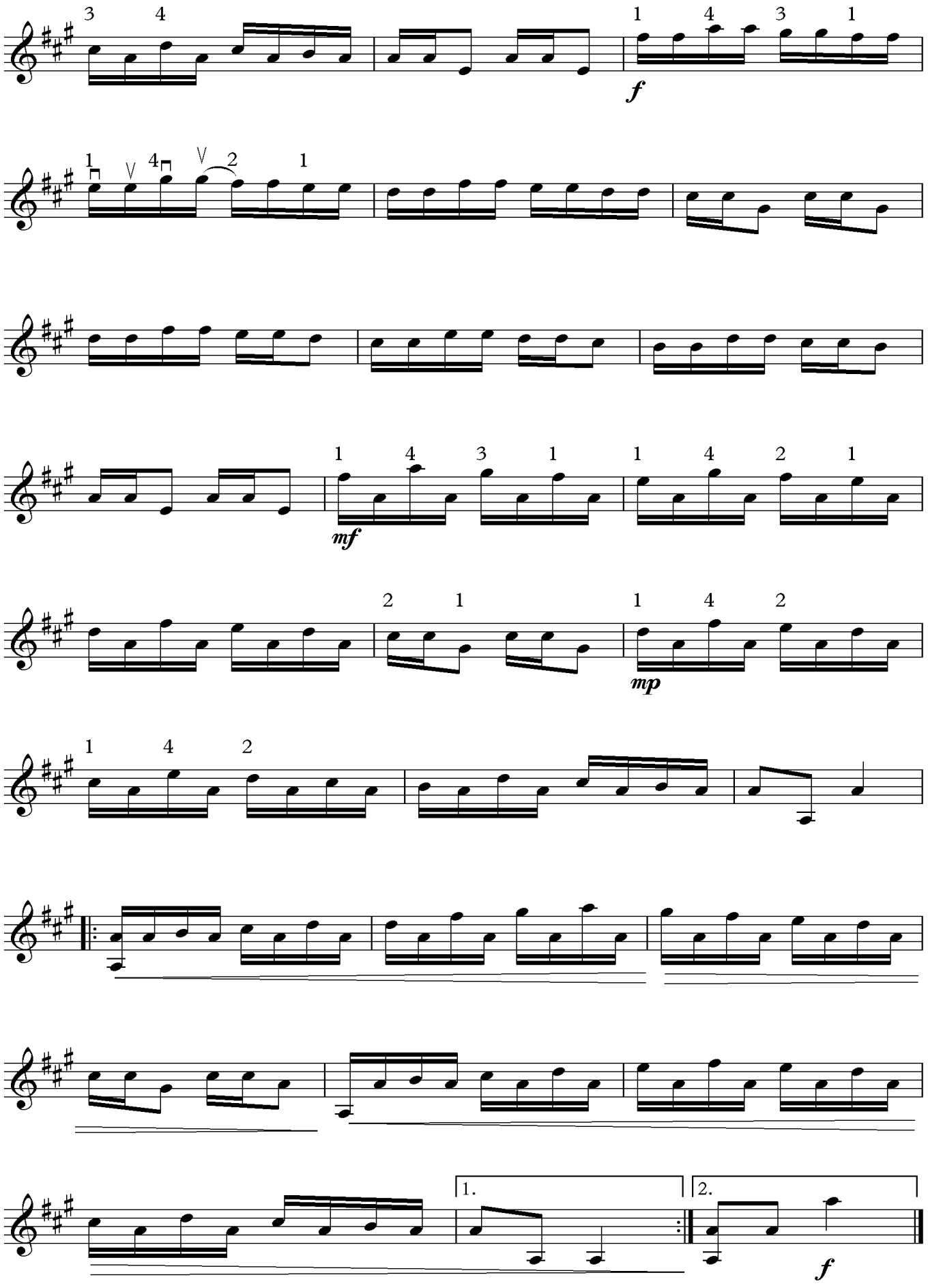
f
mf
mp
1.
2.
f

Qo‘llanmaga kiritilgan asarlar haqida qisqacha ma’lumotlar

Shashmaqom o‘zbek xalq musiqa merosida juda katta o‘rin tutadi. Shashmaqom tojikcha olti maqom demakdir. Shashmaqom tarkibidagi Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq maqomlarining har biri yirik shakldagi turkumli asarlar bo‘lib, 20 tadan 45 tagacha kichik va katta hajmdagi maqom yo‘llarini o‘z ichiga oladi. Maqomlarning har biri ikki bo‘limdan cholg‘u (Mushkilot) va ashula (Nasr) bo‘limlaridan iborat.

Mushkilot bo‘limi.

Maqomlarning cholg‘u bo‘limlaridan bir xil nom bilan ataladigan cholg‘u qismlari bo‘lib, ularning ohanglari turlicha bo‘lsa-da , doira usullari bir xildir. Ular Tasnif, Tarji, Gardun, Muhammas va Saqil nomlari bilan mashhur. Maqom cholg‘u yo‘llarining kuy tuzilishi murakkab bo‘lsada, o‘zining rang-barangligi, ohangdorligi bilan eshituvchini maftun etadi. Ular uchun xos narsa shuki, har bir cholg‘u qism “Xona” va “Bozgo‘y”lardan tarkib topgan.

“Xona” –uy, bo‘lma, musiqa islohatida kuyning o‘zgaruvchan va faol rivojlanuvchi bo‘lagidir. Unda kuy ohanglari o‘zgarib, yangicha uslubda avjiga tomon harakatlanib boradi va bosh pardaga qaytib tushadi. ’’Xona’’ tufayli kuy mazmuni boyib boradi

“Bozgo‘y” tojik tilida - qayta aytish, qaytariq demakdir va tuzilma kuyning “xona”laridan so‘ng takrorlanadi, binobarin, ularni tugallovchi vazifasini ham bajaradi. “Xona”lar bilan kuy takomillashadi, mazmunan chuqurlashadi va boyiydi. Bozgo‘ylar esa musiqiy fikrni yakunlab, umumlashtirib beradi.

“Buzruk” maqomi

Buzruk olti maqomning birinchisi **“Buzruk”** nomi bilan mashhur bo‘lib kelgan.

“Buzruk” iborasi forscha-tojikcha “Buzruk” so‘zining o‘zgargan shakli bo‘lib, “katta”, “ulug‘” ma’nolarini bildiradi. “Buzruk” maqomi cholg‘u va ashula bo‘limlaridan tashkil topgan. Uning cholg‘u bo‘limi Tasnifi Buzruk, Garduni Buzruk, Muhammasi Buzruk, Muhammasi Nasrulloyi, Soqiliy Islomiy, Soqiliy Sulton deb nomlangan cholg‘u asarlaridan iborat. Buzruk maqomining hamma cholg‘u qismlari kuy tuzilishi jihatidan mukammal va betakror asarlar bo‘lib, oxangdorligi bilan kishini maftun etadi.

“Rost” maqomi

Bu maqom o‘tmish musiqa risolalarida o‘n ikki maqomlardan biri sanalgan. Sharq musiqa nazariyasiga oid kitoblarda Rostning eng qadimiy maqom ekani to‘g‘risida gapirilib, bu haqda afsona keltiriladi. Odam Ato Momo Xavo ishqida sarson-sargardon bo‘lib, uni axtaradi. Go‘yo Odam Atoning chekkan nolasi “oxu voxi” Rost maqomi pardalaridagi kuydan iborat. Shuning uchun musiqa kitoblari mualliflari Rost maqomini ‘’Ummul-advar’’ yani maqom lad doirakarining onasi hisoblaganlar.

“Rost” iborasi “mos keladigan”, “to‘g‘ri tushadigan” degan ma’nolarni bildiradi. Musiqa risolalarida aytilishicha, bu maqomning ladiga juda ko‘p kuy va ashulalar mos kelgani uchun “Rost” deb nomlangan. Darhaqiqat o‘zbek va tojik xalqlari musiqasida hozirda ham bu maqom ladiga mos musiqa asarlari ko‘p.

“Rost” maqomi ham cholg‘u va ashula bo‘limlaridan iborat.

Dastlab uning cholg‘u qismlari “Tasnifi Rost”, “Garduni Rost”, “Muhammasi Rost”, “Muhammasi Ushshoq”, “Muhammasi Panjgoh”, “Soqili Vazmin”, “Soqili Gach-Gach” deb nomlanadi.

Afg‘oncha raqs

Asarni To‘lqin Toshmatov afg‘on rubobi uchun moslashtirgan. Afg‘oncha raqs quvnoq, raqsnamo xarakterda bo‘lib, uni bayon etish uchun sozanda yakka zarb, qo‘sh zarb shtrixlarini hamda tremoloni puxta egallagan bo‘lishi lozim.

Surud va raqsi cho‘pon

Asar tojik kompozitorlari U.Tolmasov L.Birnovlar tomonidan g‘ijjak cholg‘usi uchun yozilgan. Asarning oxanggi va diapazoni yaqinligi sababli afg‘on rubobiga moslashtirildi. Asarning boshlanish qismi Lento, Andante tempida bo‘lib, o‘rta qismi kadensiyasi Rubato cad hamda ikkinchi qismida Allegro tempida sho‘x engil ijro qilinadi. O‘lchovlar ham o‘zgarib turadi. Bu asar ijrochiga o‘zgaruvchan temp hamda o‘lchovlarning almashinib kelishiga tezda moslashishni o‘rgatadi.

Arabcha kuylar jilosi

Kuyni professor O‘.Toshmatov notaga olgan. Fortepiano jo‘rligini G.Alimatova bastalagan. Afg‘on rubobi uchun professor T.Yo‘ldoshev qayta ishlagan. Asarning birinchi qismi As-dur tonalligida boshlanib o‘rta qismi kodensiyadan iborat, ikkinchi qismda tonallik G-durga o‘tib, tezroq tempda ijro qilinadi. Uchinchi qism G dur tonalligiga almashib, tez tempda ijro qilinadi. Ijrochidan qo‘l shtrixlari va barmoqlarga (applikatura) alohida e’tibor berish lozim. Bu asar o‘zining o‘zgaruvchan o‘lchovlari, dinamik belgilari, shtrixlari hamda tempining o‘zgaruvchanligi bilan sozandadan mukammal ijro maxoratini talab qiladi.

Lirik qo‘shiq

Asar Azarbayjon kompozitori Said Rustamov tomonidan yozilgan. Asar Allegretto tempida 6/8 o’lchovida. Ijrochidan shtrixlardan foydalanish bilan birga mayin tremoloni talab qiladi.

Konsert

Konsert – o’zbek kompozitori Mustafo Bafoyev tomonidan ustoz G‘ulomqodir Ergashevga bag’ishlab afg’on rubobi, fortepiano va orkestr uchun yozilgan. Asar yirik shaklda yozilgan bo’lib, birinchi qism **Andante maestoso** tempida 4/4 o’lchovida boshlanib, 6 - taktdan 3/4 o’lchoviga o’tadi. Ikkinchi qism **Allegro** tempida 7/8 o’lchovida, uchinchi qism **Moderato** tempida 5/8 o’lchovida hamda o’rta qism kadensiya va oxirgi qism **Presto** tempida 6/8 o’lchovida yozilgan.

Vanka-tanka

Asar rus kompozitori A.Dargomijskiy tomonidan do‘mra cholg‘usi uchun duet tarzida yozilgan. Asar C-dur tonalligida allegro tempida bo‘lib, diapazoni jihatidan afg‘on rubobi cholg‘usiga mos kelganligi sababli moslashtirildi. Bu asar ijrochining ijro mahoratini oshirish bilan birga, ansamblda bir-birini eshitish, ohangni his qilish va uyg‘unlikda ijro qilish texnikasini shakllantiradi.

Utushka lugovaya

Rus xalq qo’shig’i bo’lib S. Lyubimova tomonidan qayta ishlangan. Asar do’mra cholg’usi uchun A-dur tonnalligida yozilgan. Asar afg’on rubobchilar dueti uchun moslashtirilgan. Asar engil, sho’x va tez sur’atda bo’lib, ijrochilardan bir xil shtrix va tezlikni talab qiladi.

Serenada

Serenada (italyancha sera- oqshom so‘zidan olingan) Evropada eshik yoki deraza ortida turib ma’shuqaga bo‘lgan hislarni ifodalovchi ishqiy qo‘shiq. Asar Frans Shubert tomonidan g-moll tonalligida Moderato tempida yozilgan. Asarni afg‘on rubobi ansambliga F.Xakimova moslashtirgan.

Tbilisi haqida qo‘shiq

Tbilisi haqida qo‘shiqning so‘zi P.Gruzinskogo musiqasi Gruzin kompozitori Revaz Lagidze Iich (1921-1981) tomonidan yaratilgan. Asarni afg‘on rubobchilar ansambliga professor T.Yo‘ldoshev moslashtirgan. Asar oxanggi mungli o‘ychan bo‘lganligi sababli afg‘on rubobi tembriga juda mos. Allegretto tempida o‘lchovi ¾, g-moll tonalligida yozilgan. Ijrochidan bir butunlikni oxanglarni his qilib, ansambl bo‘lib ijro qilish bilan birga mayin tremoloni amalga oshirishni talab qiladi.

Saqili Sulton

Buzruk maqomidan
Afg'on rubobi uchun
T.K Yo'ldoshev moslashtirgan

1xona

♩ = 63

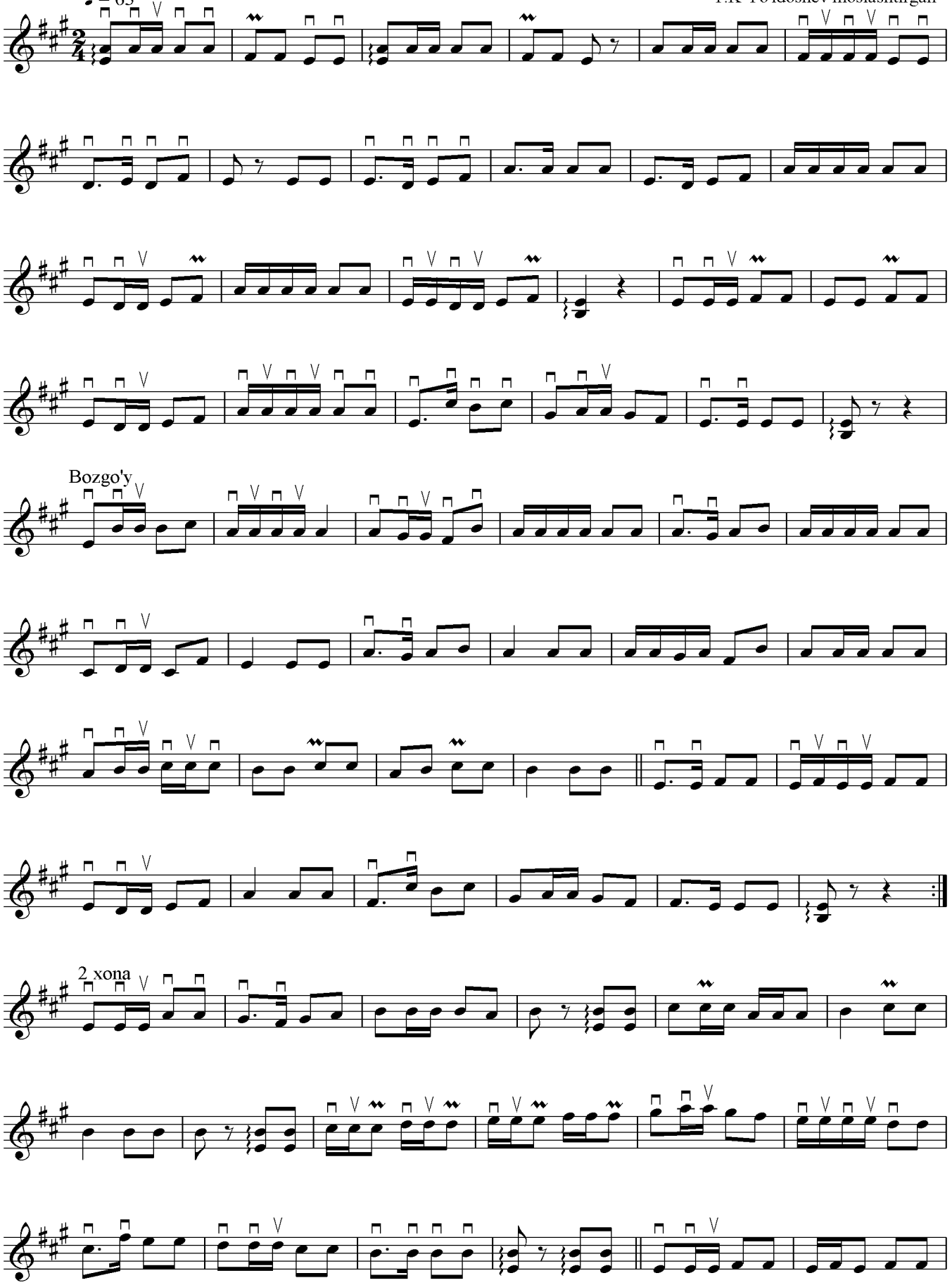

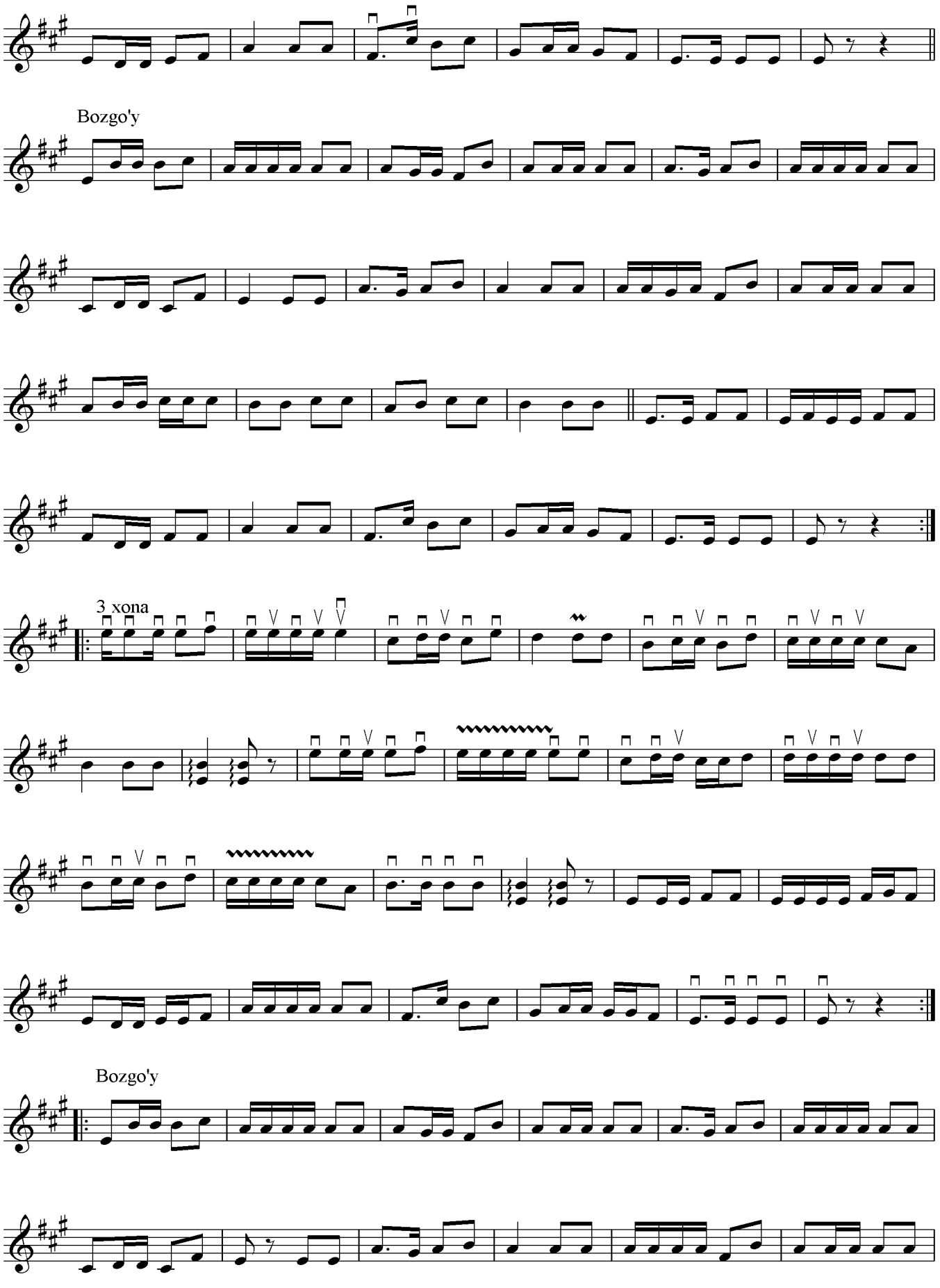
Bozgo'y
3 xona
Bozgo'y

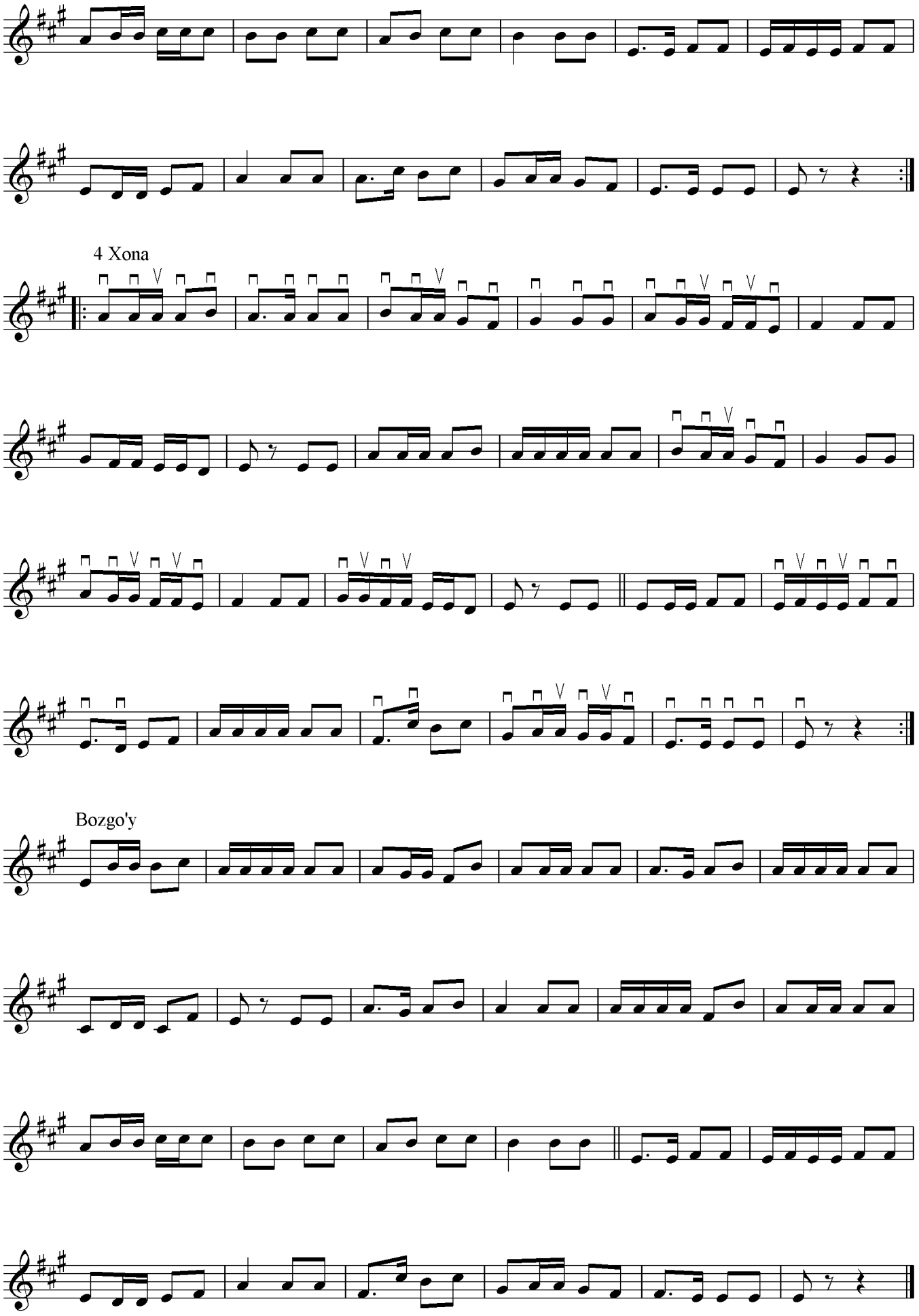
4 Xona
Bozgo'y

Panjgox Muxammasi

"Rost" Maqomidan

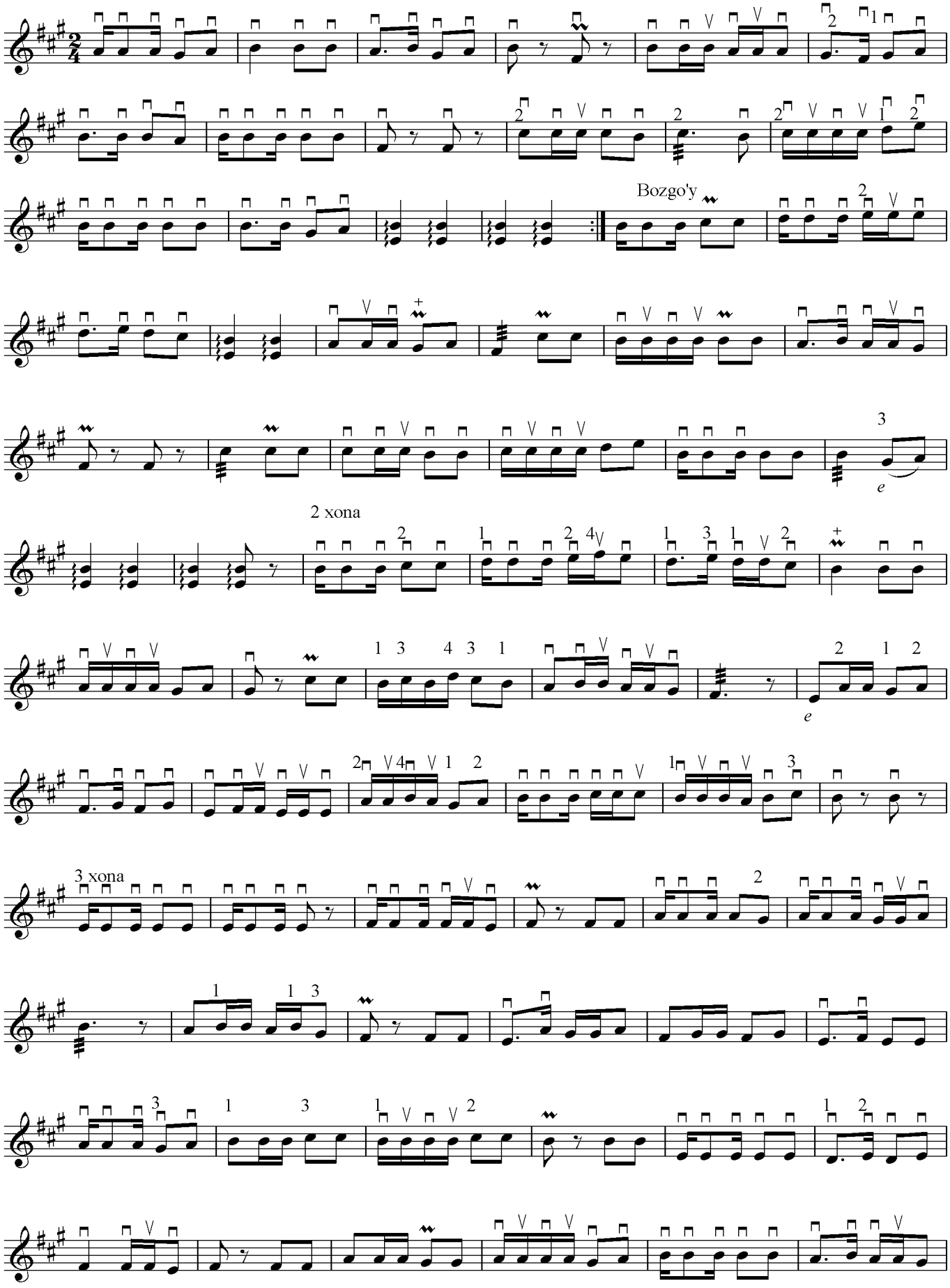

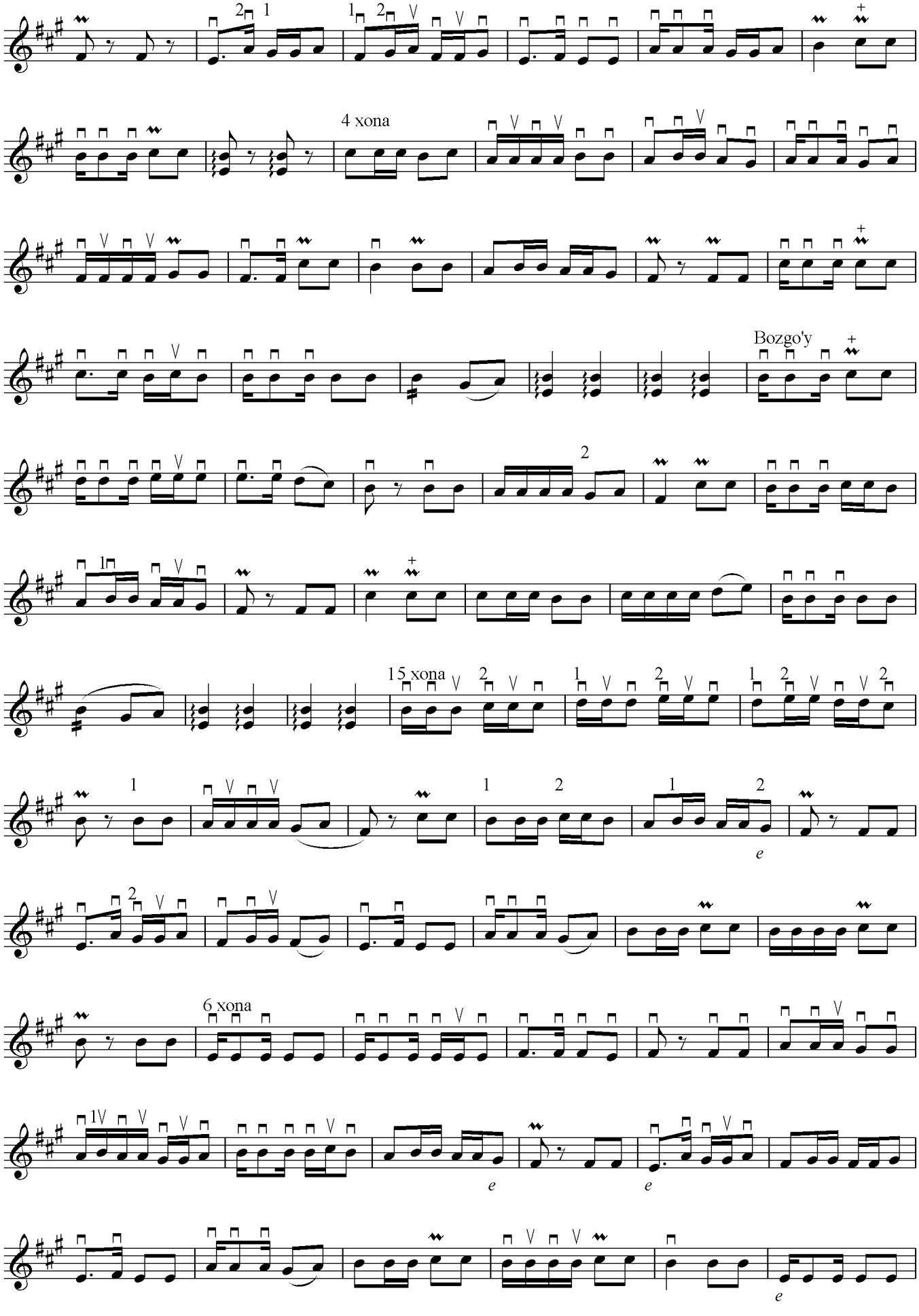
4 xona
Bozgo'y
15 xona
6 xona

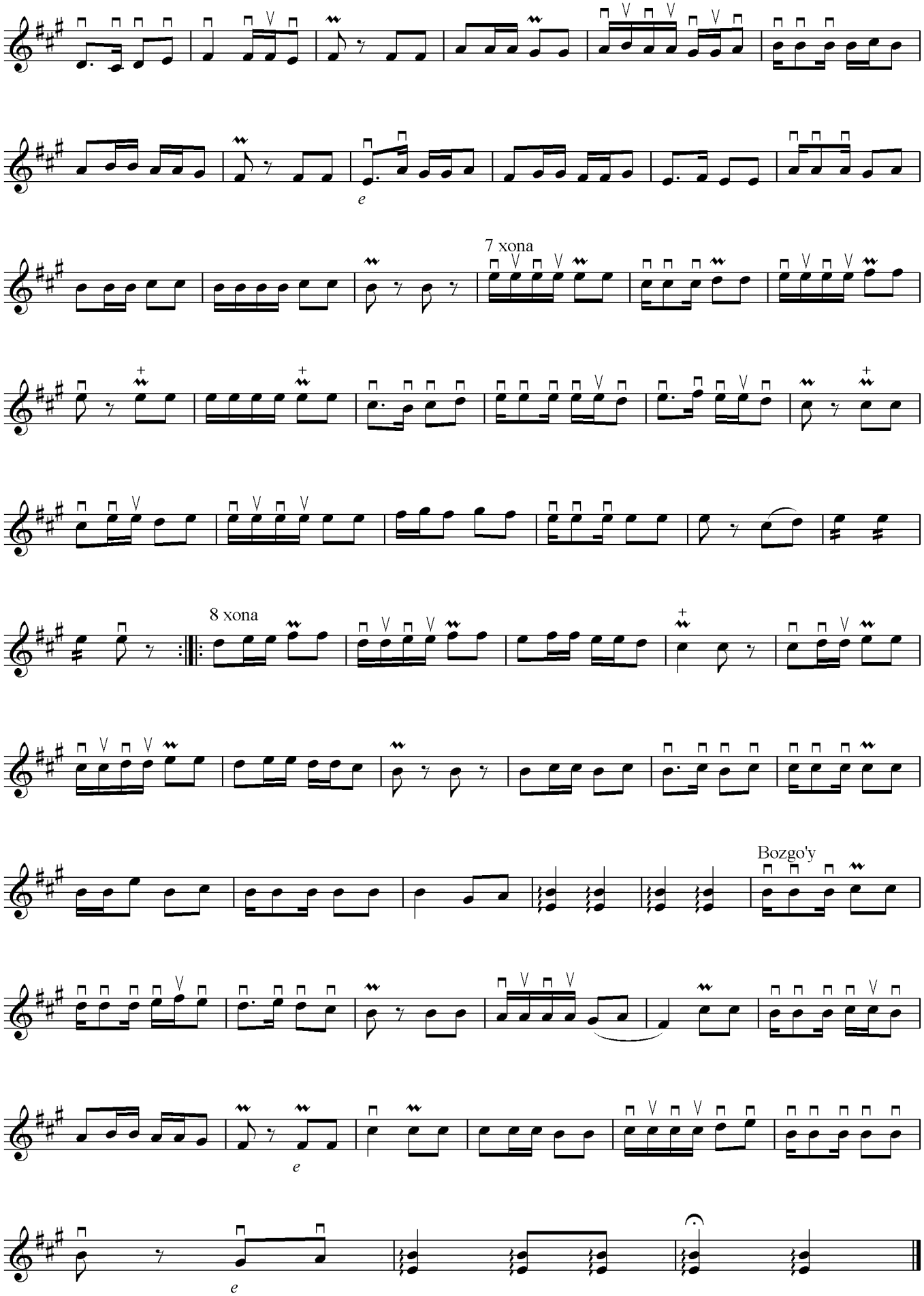
e
7 xona
8 xona
Bozgo'y
e
e

Afg'oncha raqs

Allegretto

To'lqin Toshmatov
qayta ishlagan

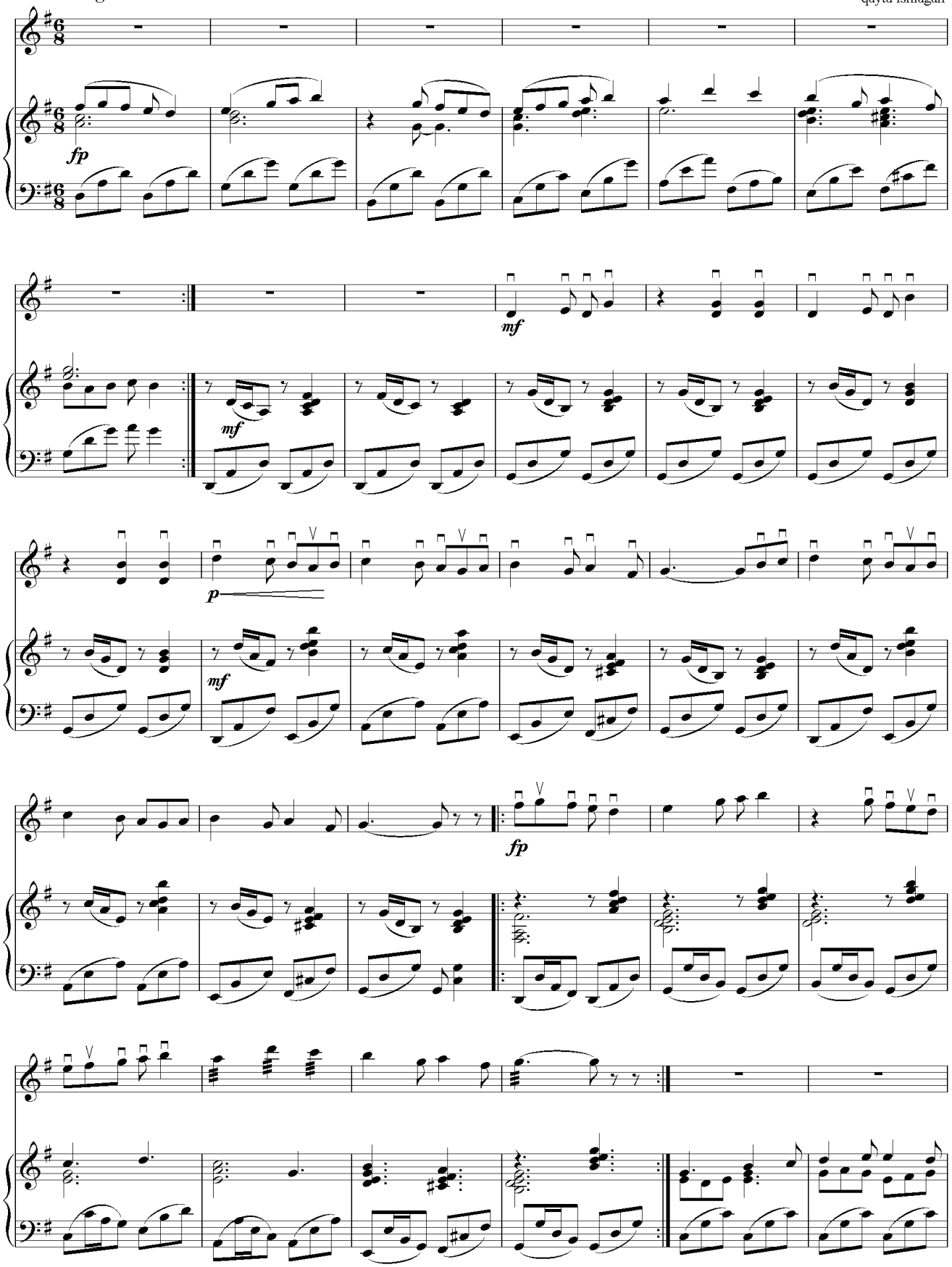

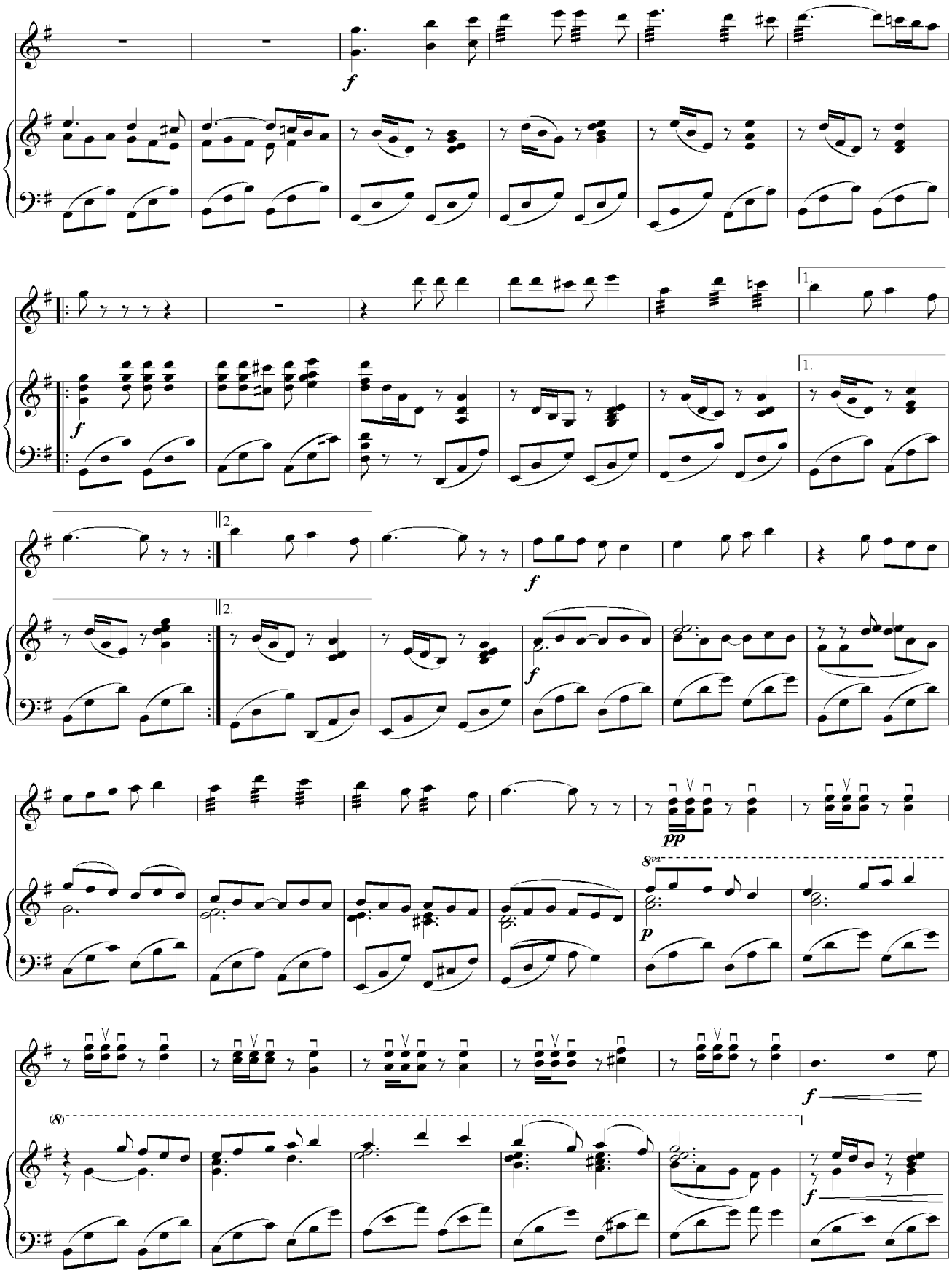
f
1.
2.
pp
8va
p
(8)

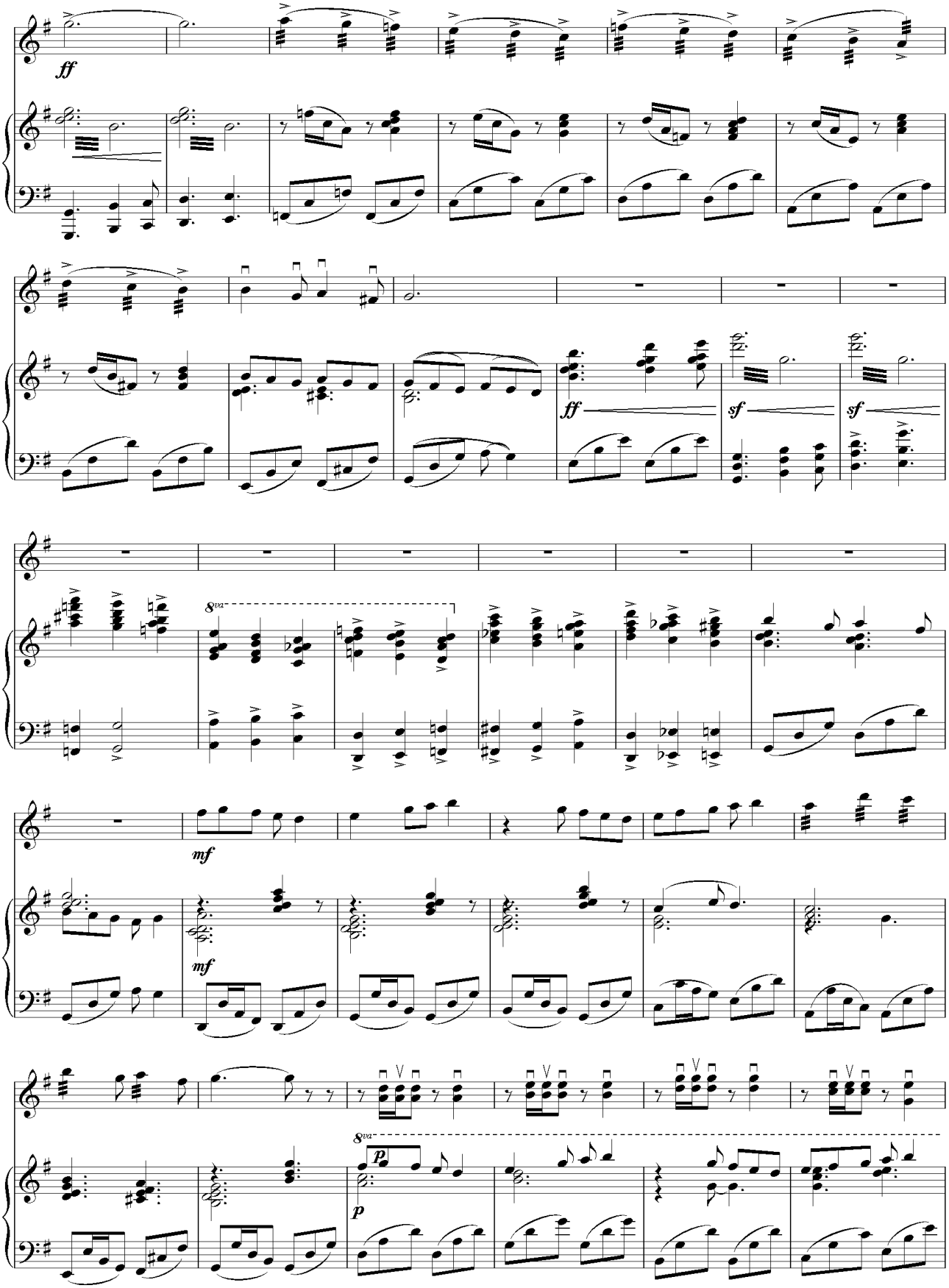
ff
ff
sf
sf
8va
mf
mf
8va
p
p

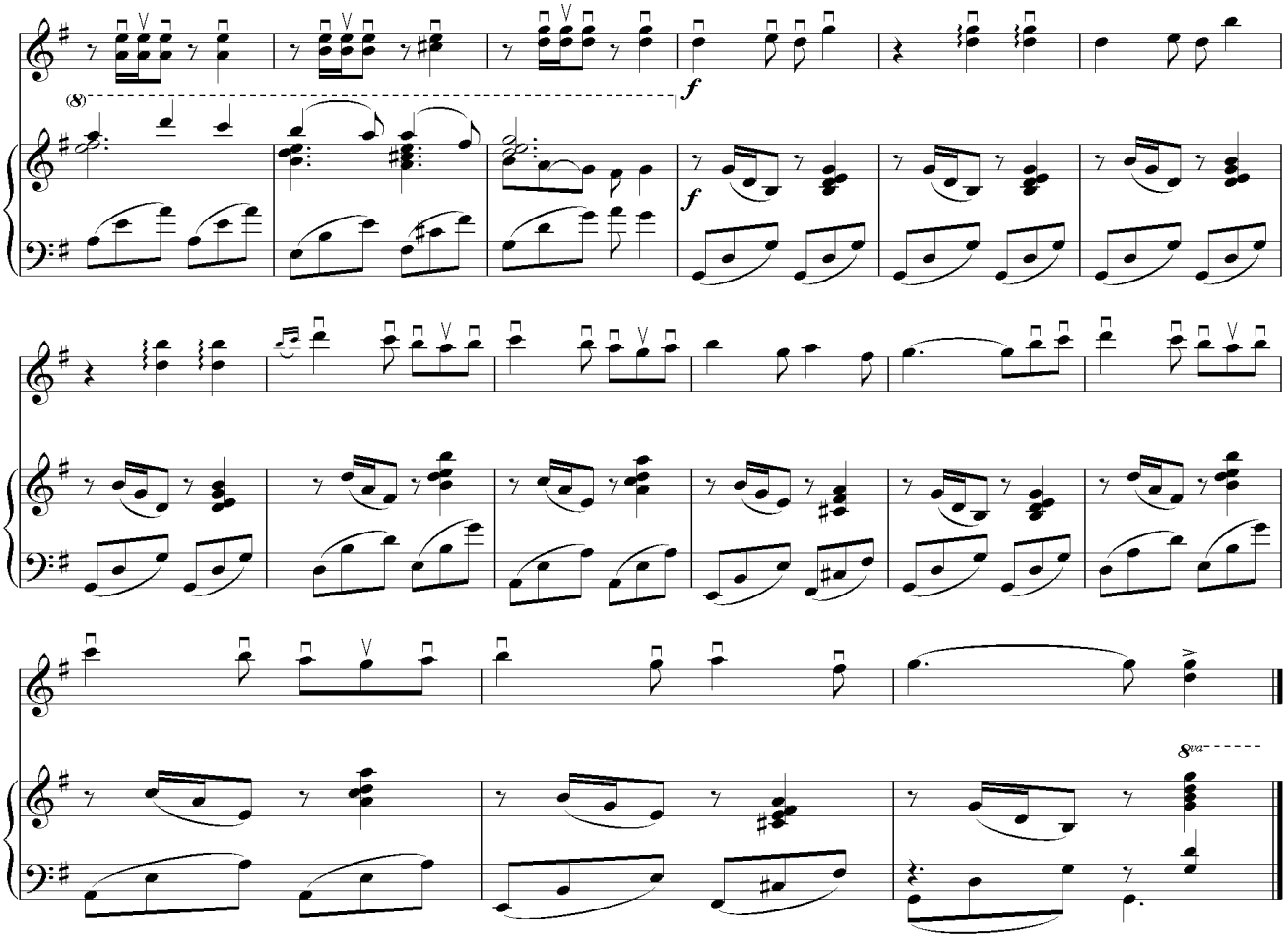
f
f
8va

Surud va raqsi cho'pon

Takmili ozodi
U. Tolmasov,
L. Birnov

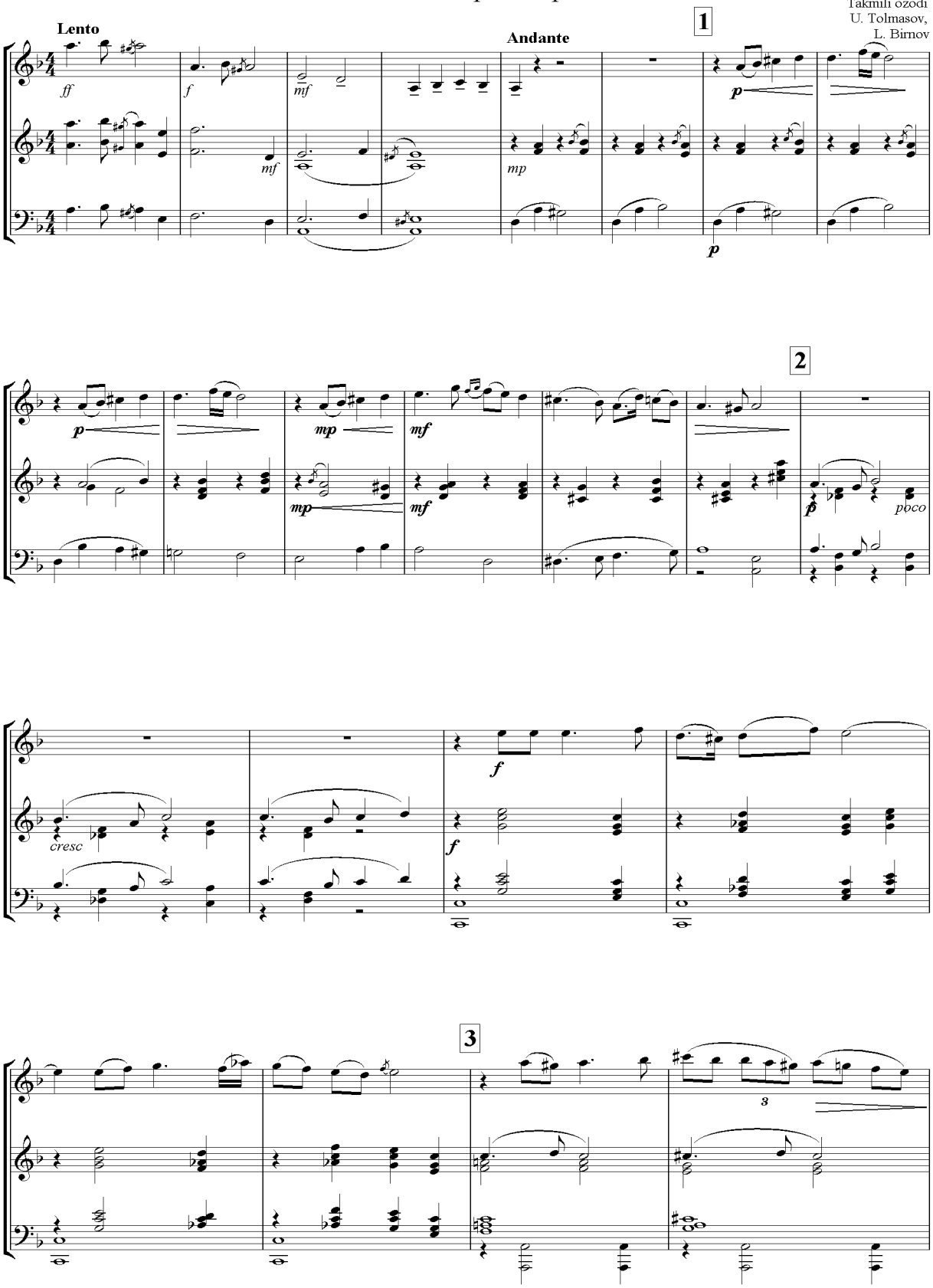

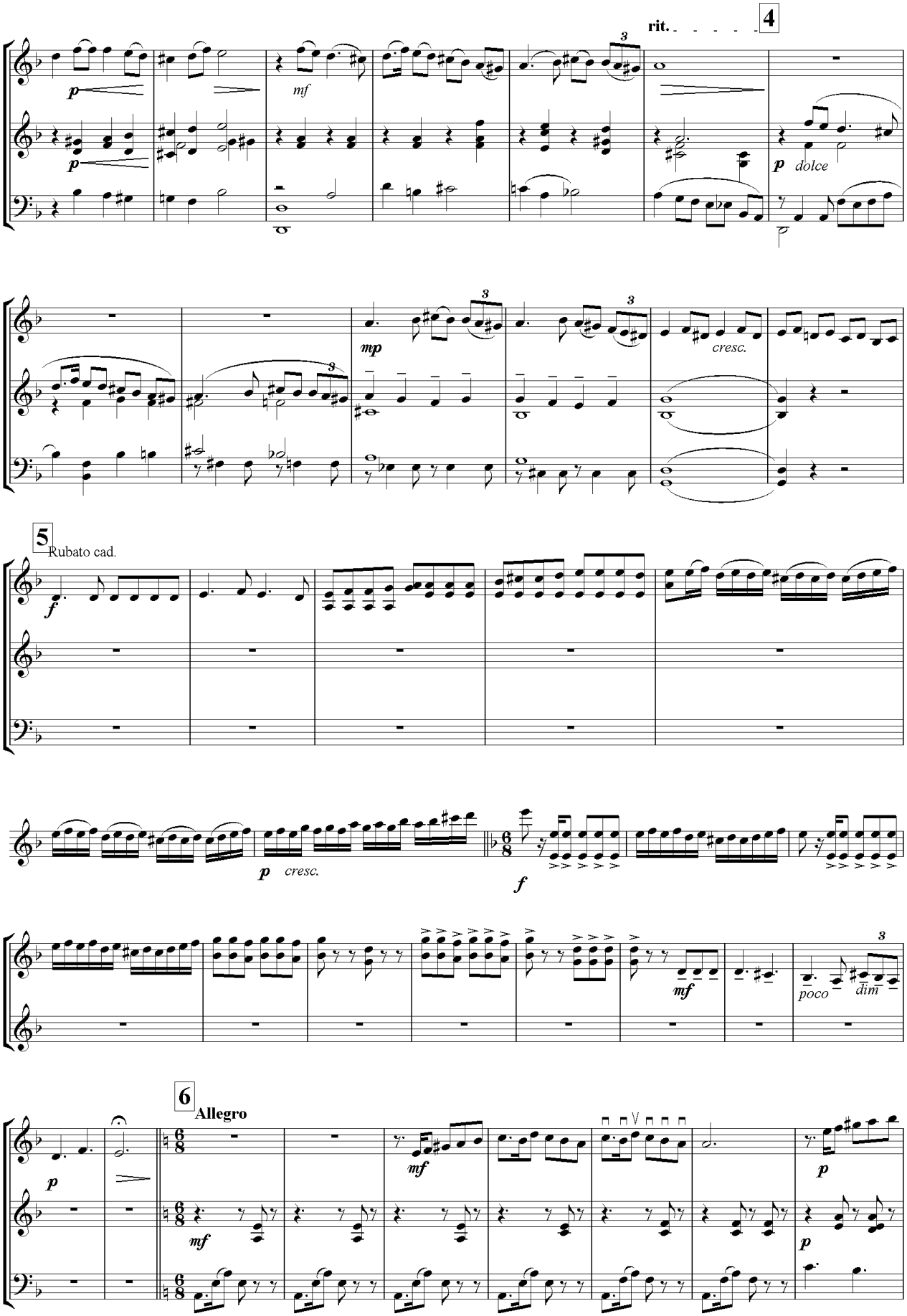
rit.
4
p
mf
p dolce
mp
cresc.
5
Rubato cad.
f
p cresc.
f
mf
poco
dim
6
Allegro
p
mf
mf
p
p

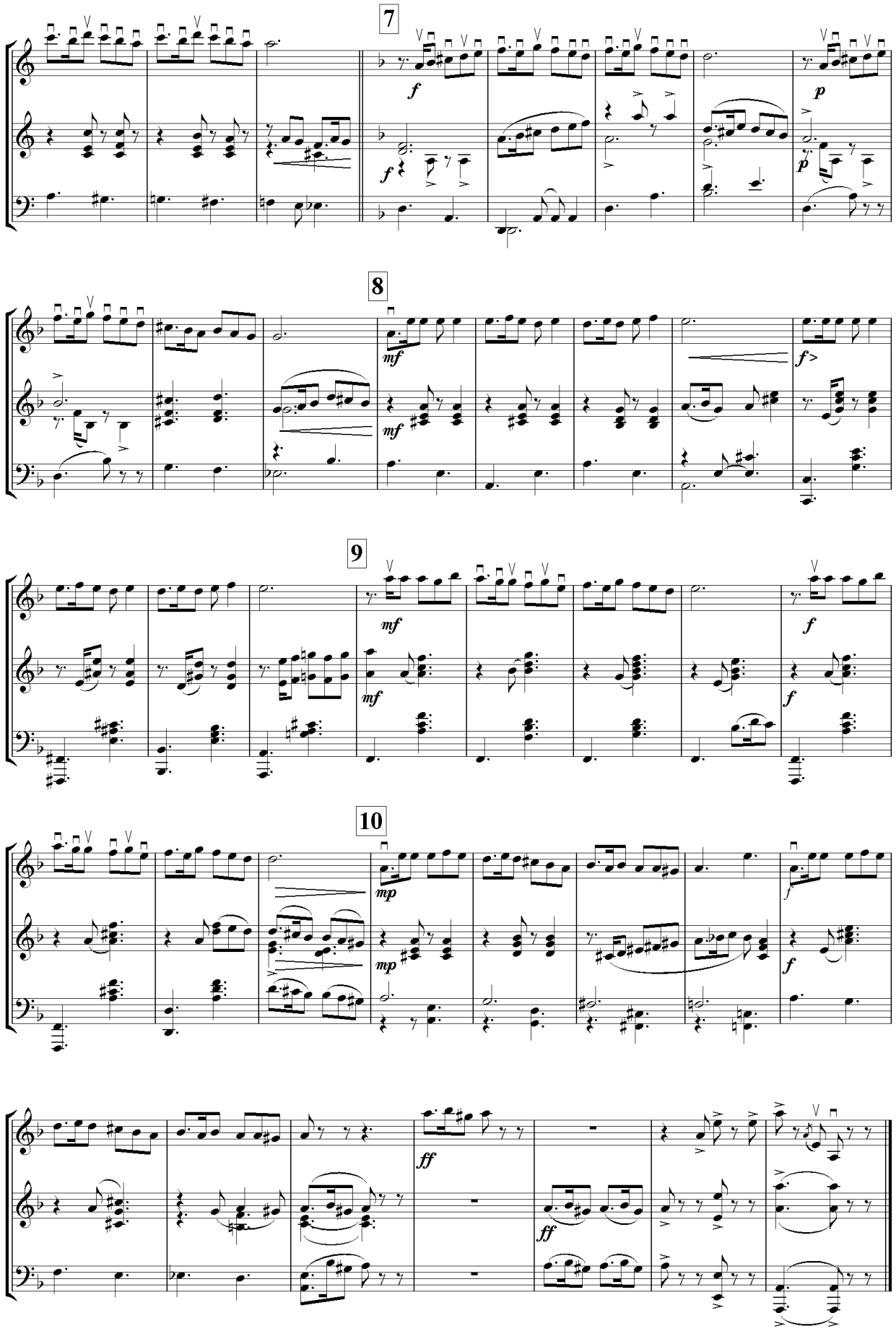
7
f
f
p
p
8
mf
mf
f>
9
mf
mf
f
f
10
mp
mp
f
f
ff
ff

Arabcha kuylar jilosi

Kuyni O'. Toshmatov notaga olgan
Fortepiano jo'rligini Alimatova T.X. bastalagan
Afg'on rubob uchunYo'ldoshev T qayta ishlagan

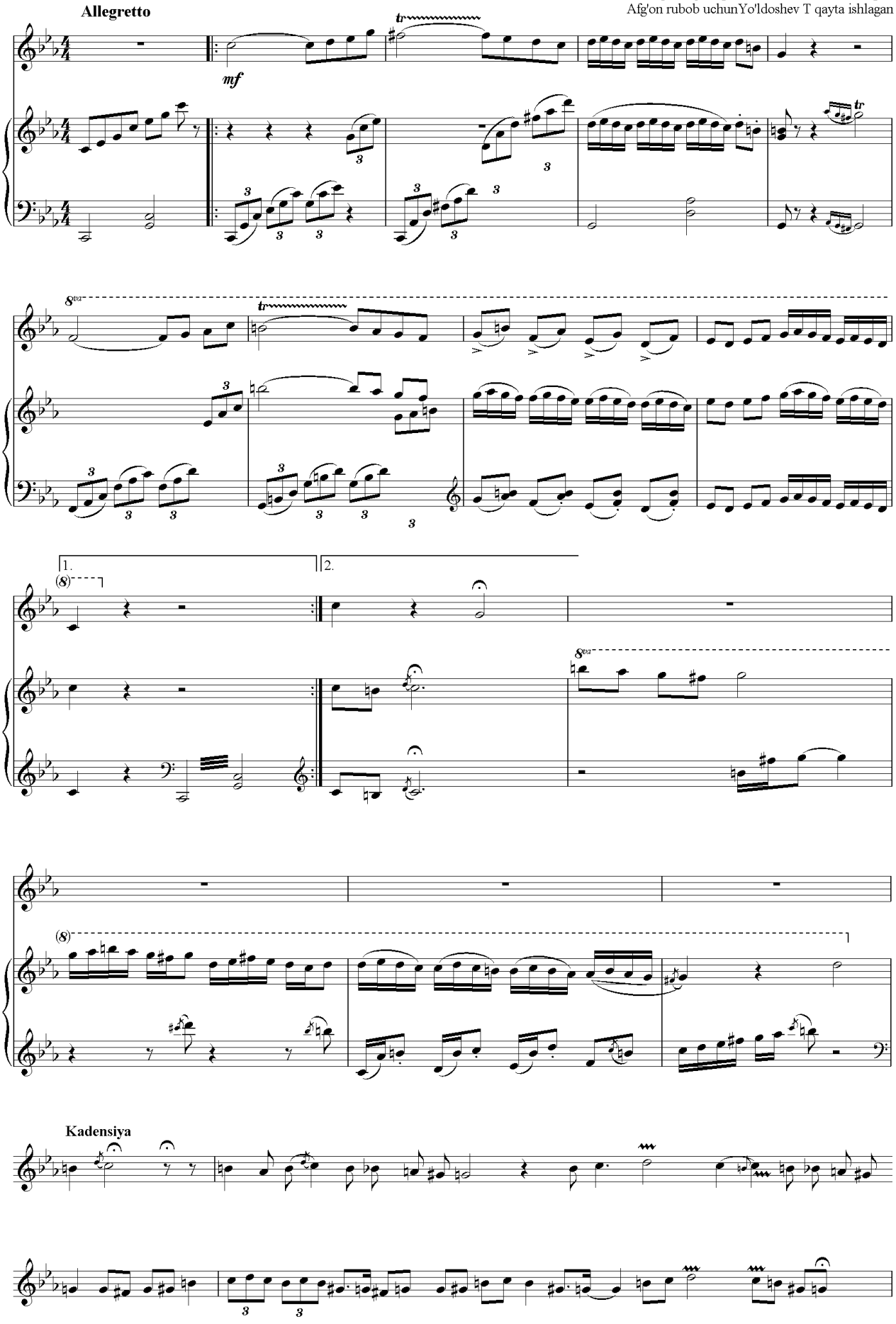

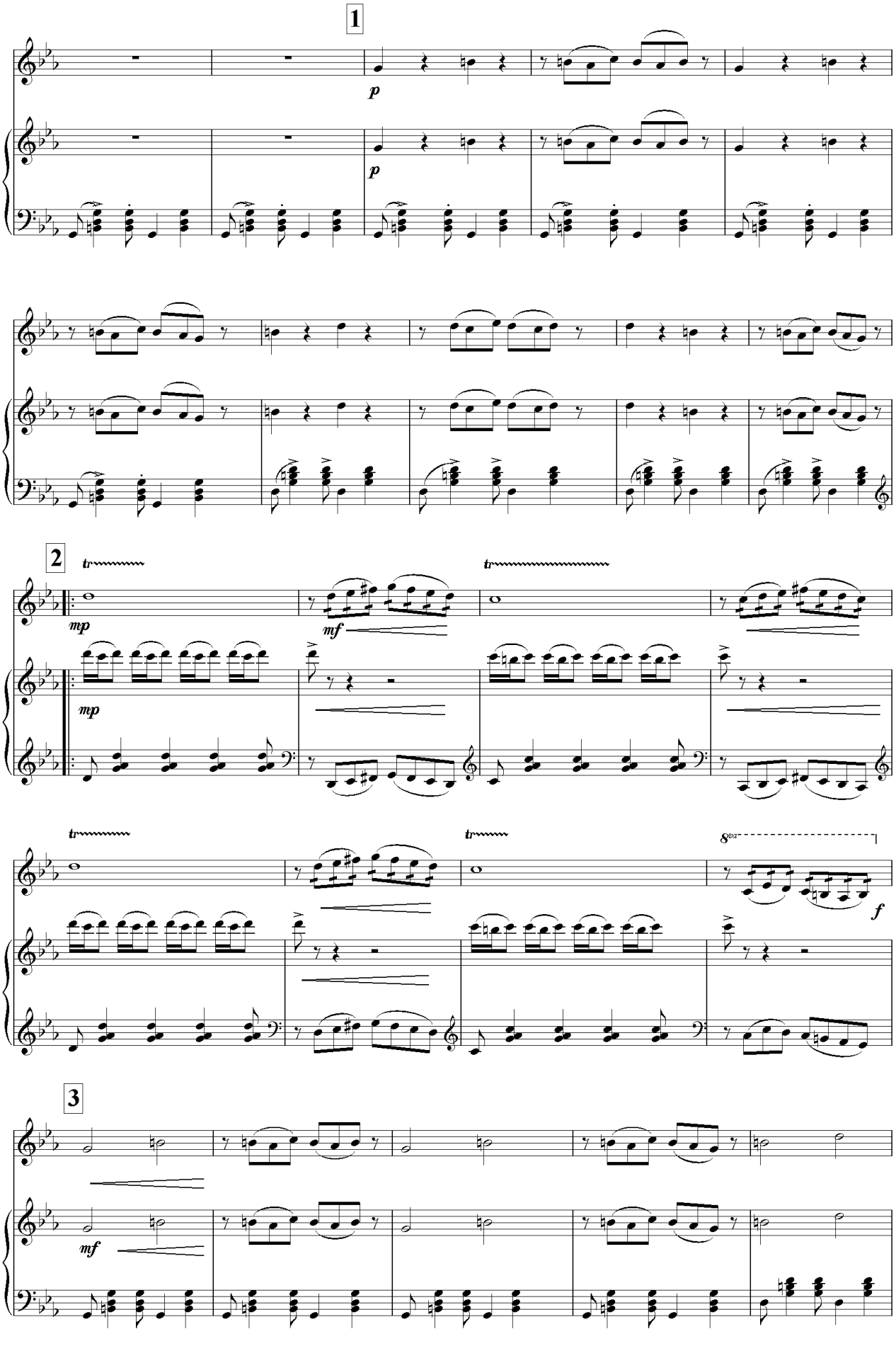
1
p
p
2
tr
mp
mf
tr
mp
tr
tr
8va
f
3
mf

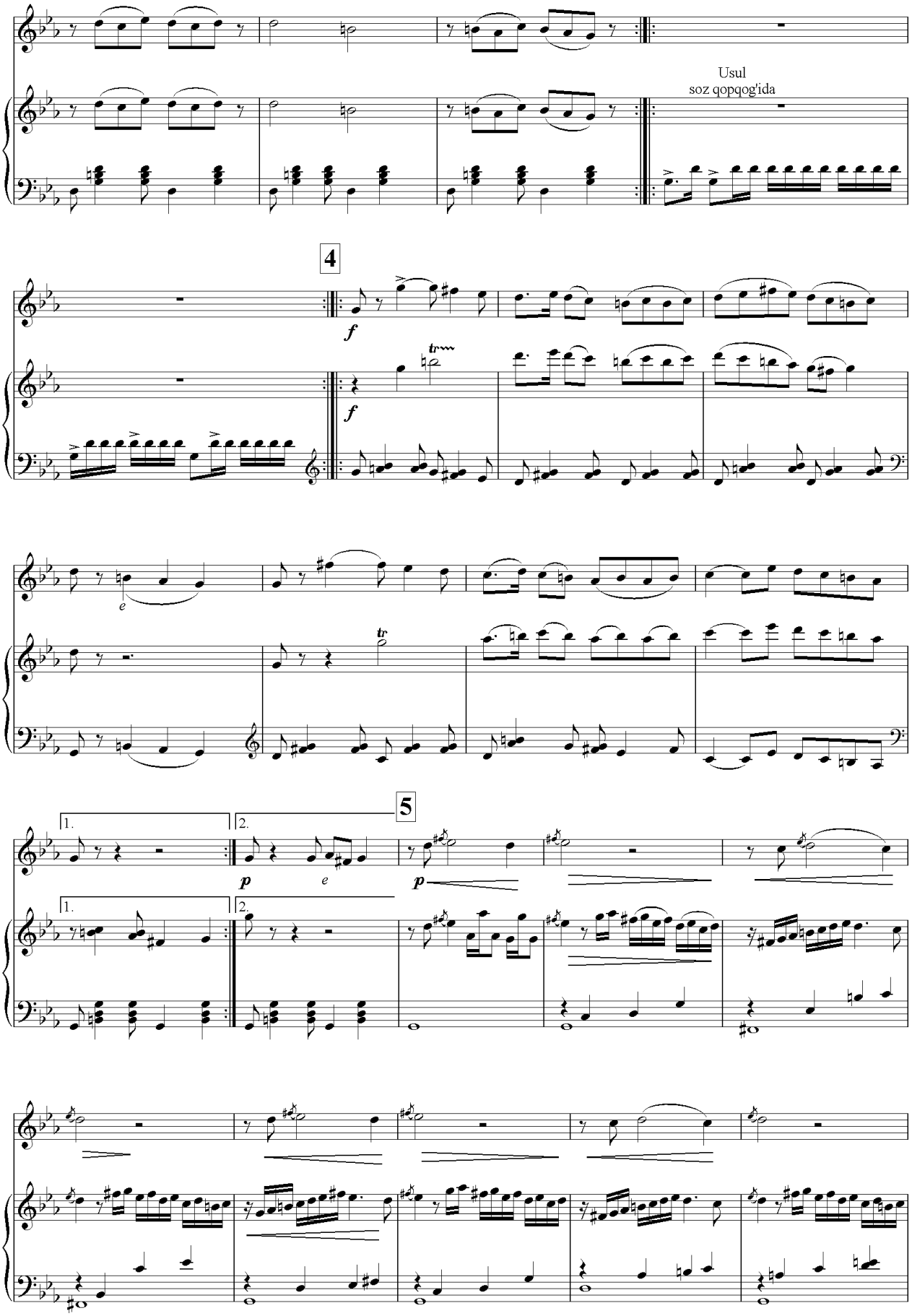
Usul
soz qopqog'ida
4
5
1.
2.

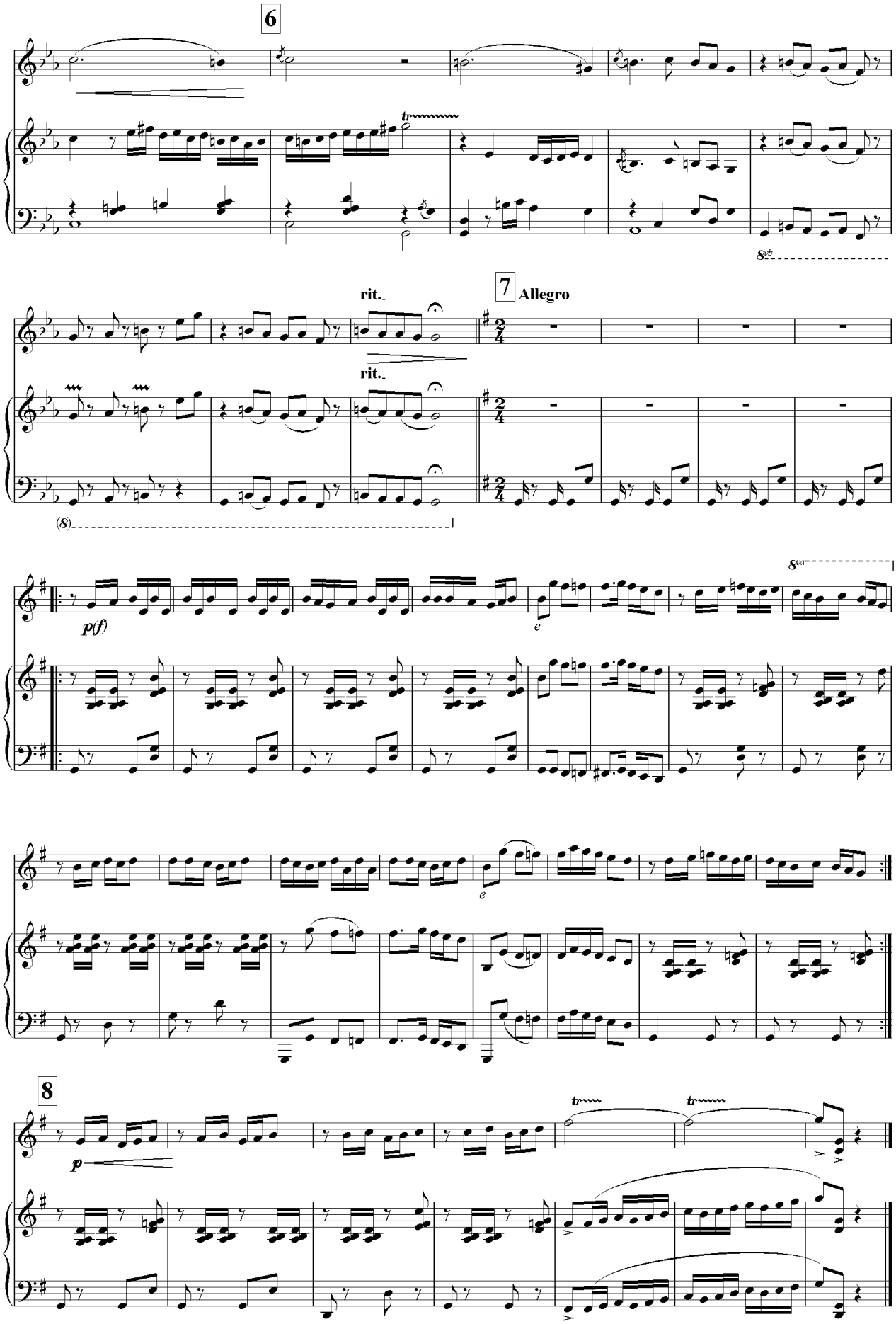
6
tr
8vb
rit.
rit.
7
Allegro
(8)
p(f)
e
8va
e
8
p
tr
tr

Lirik qo'shiq

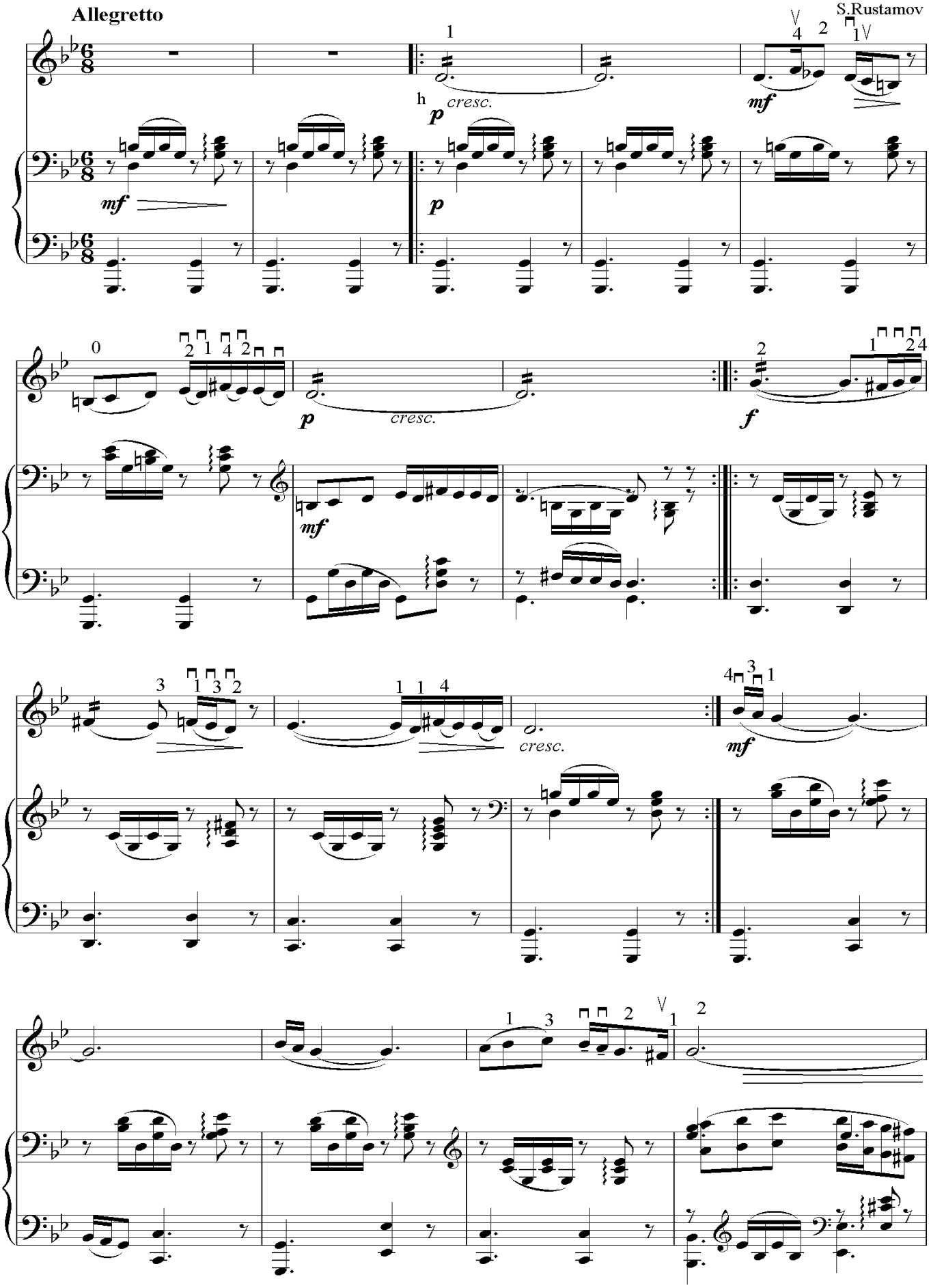

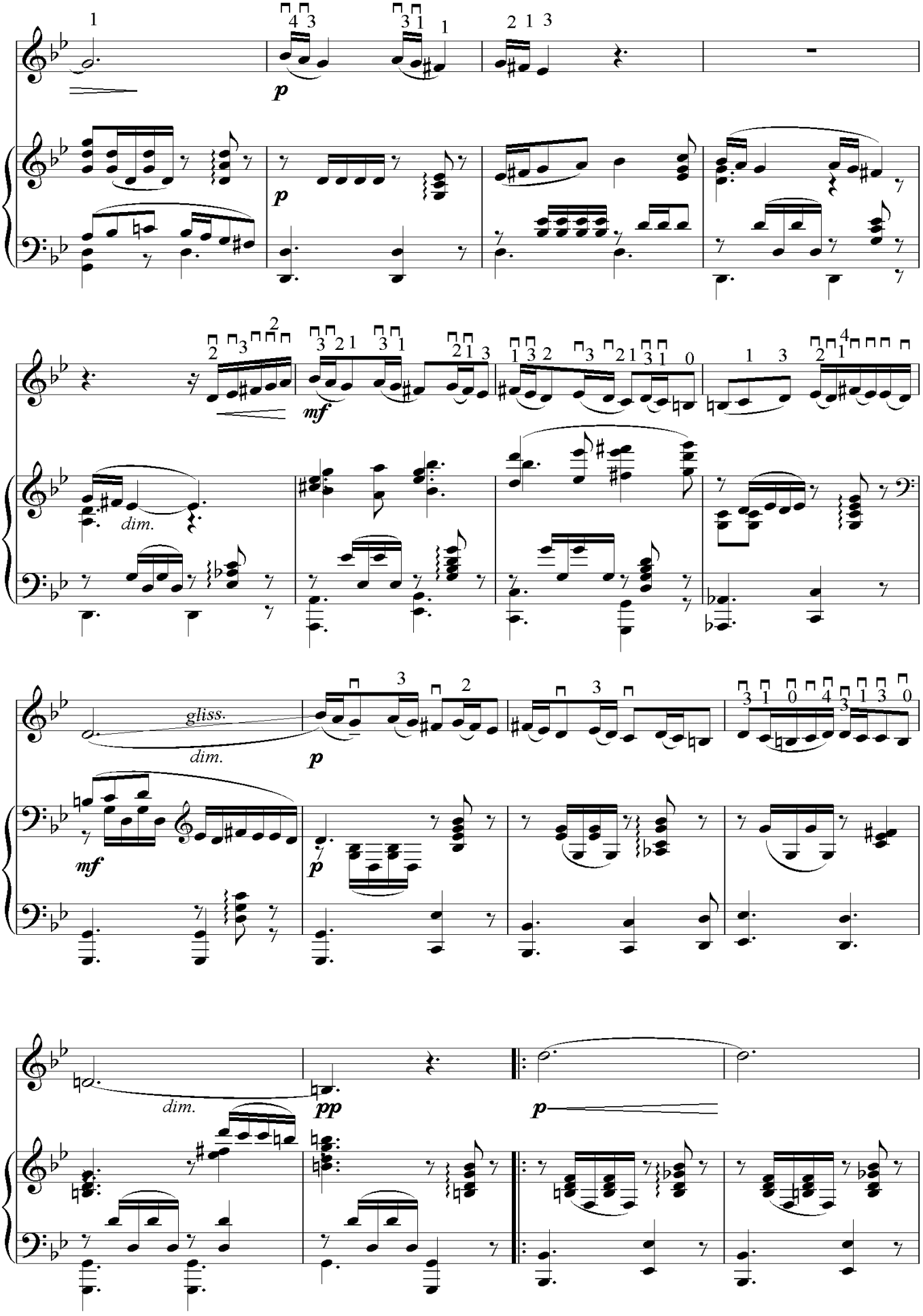
p
mf
dim.
gliss.
dim.
p
mf
p
dim.
pp
p

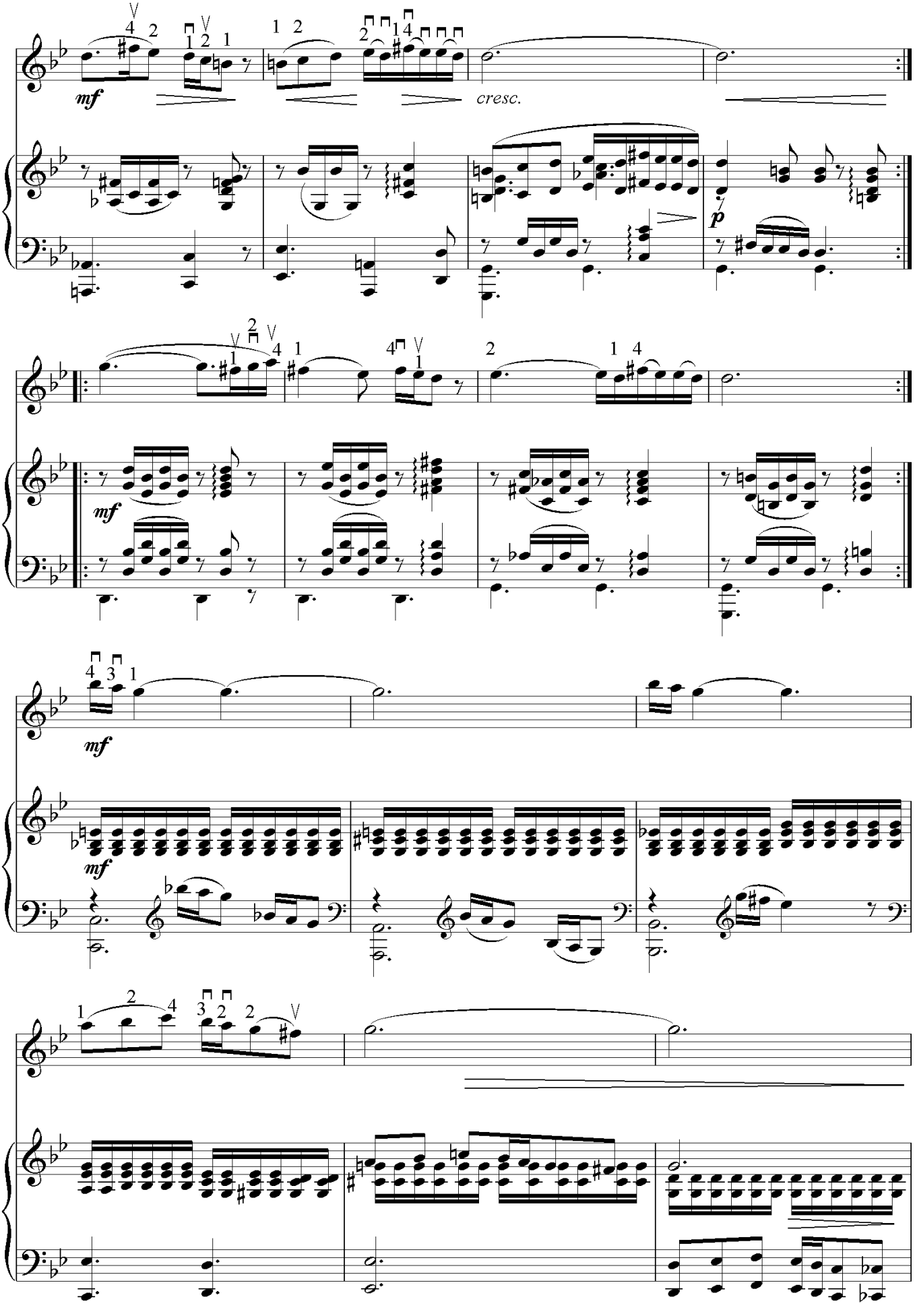
mf
cresc.
p
mf
mf
mf

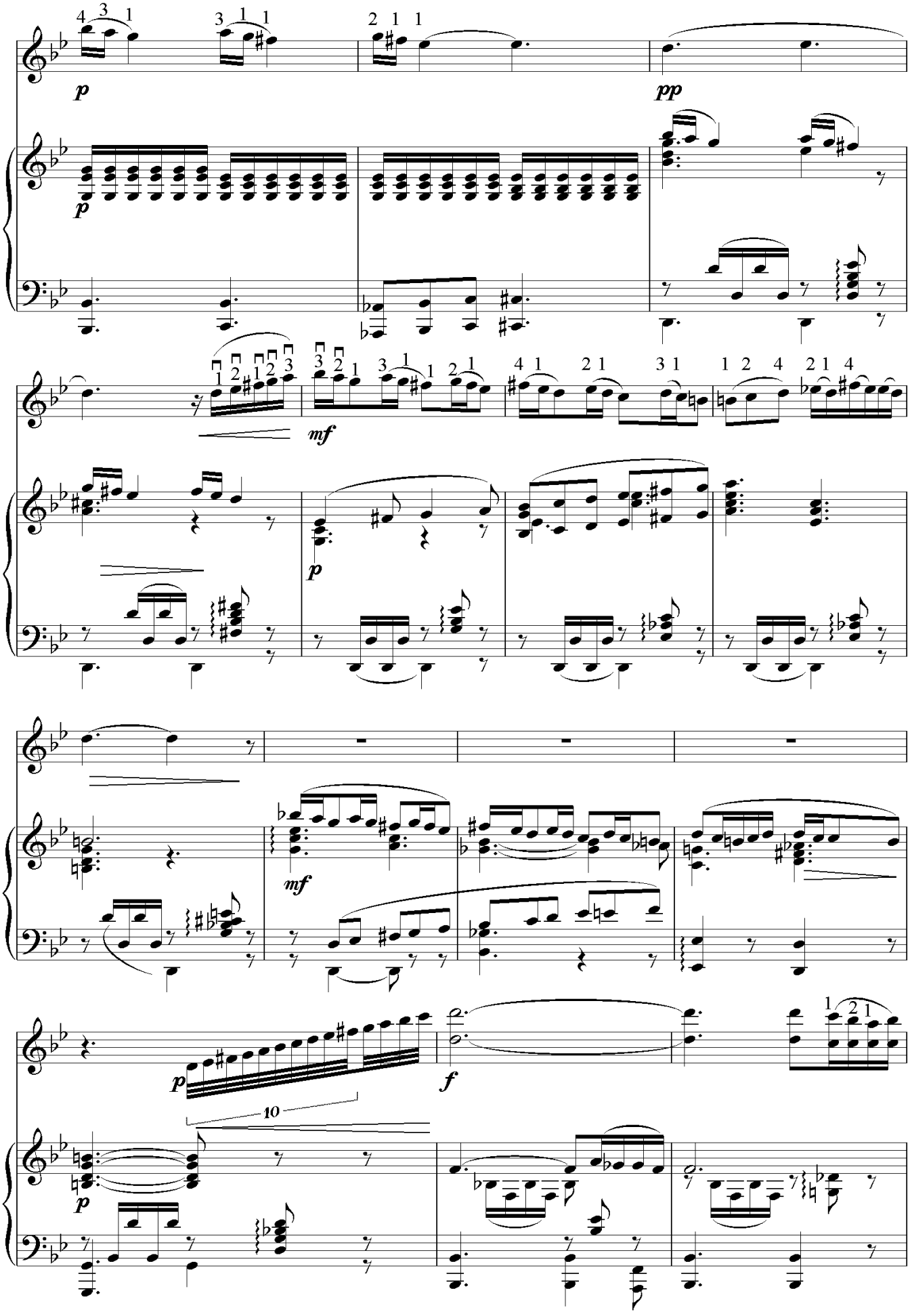
p
pp
mf
p
mf
p
f
10
p

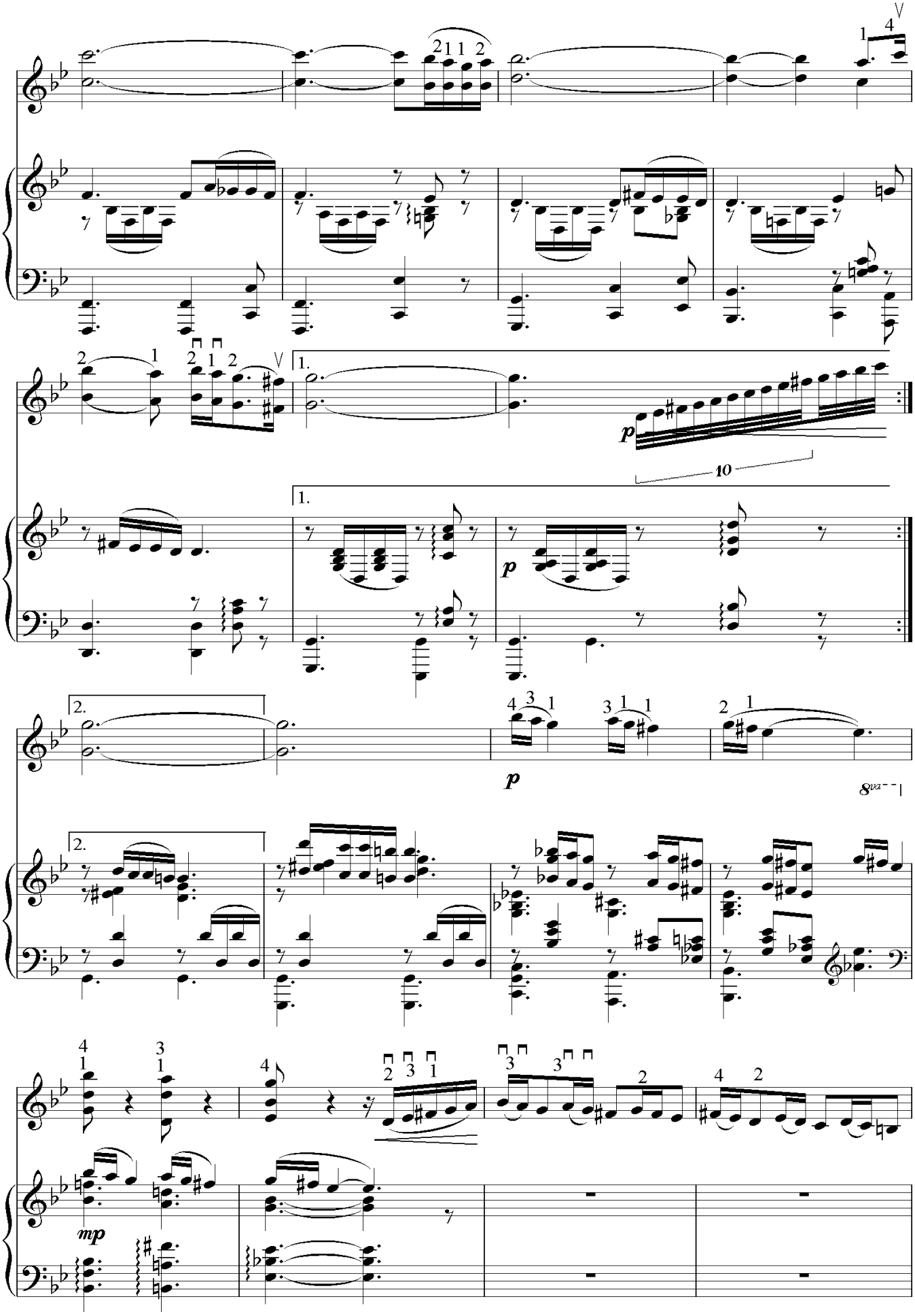
1.
p
10
2.
p
8va
mp

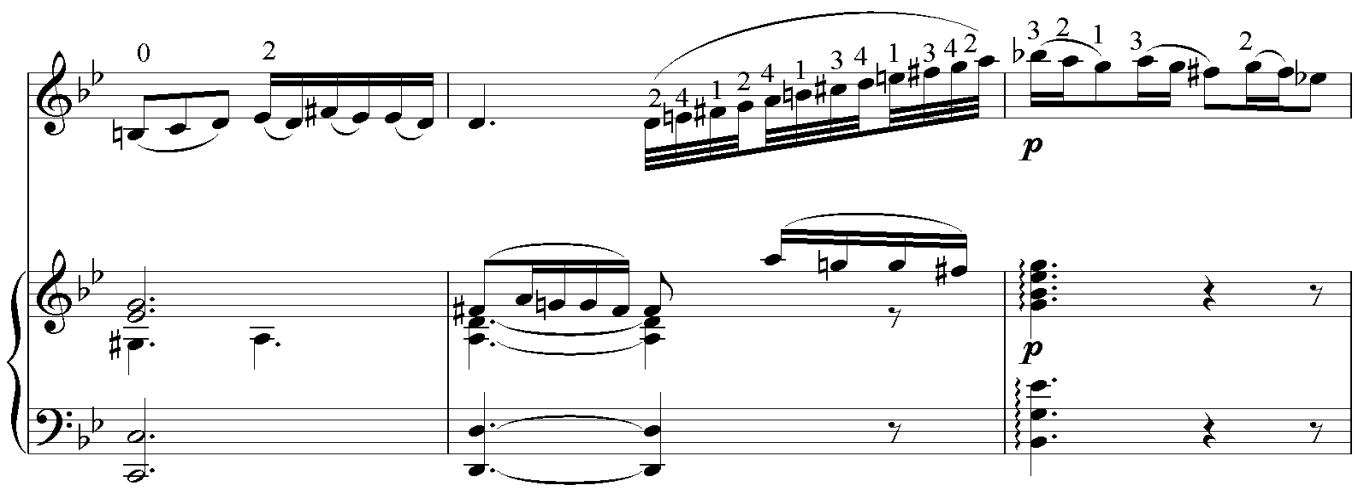
p
p

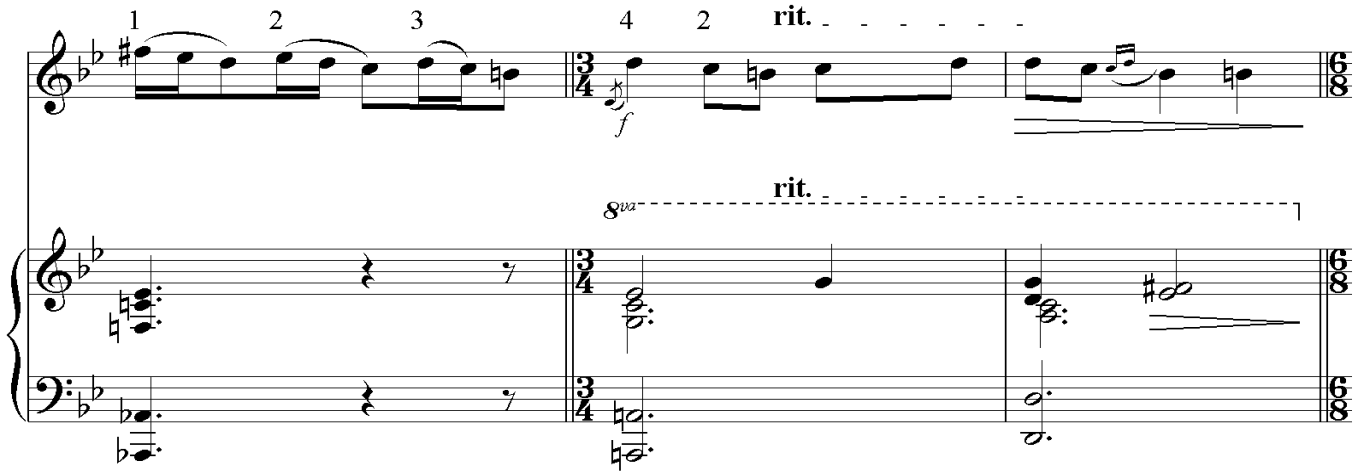
rit.
f
rit.
8va

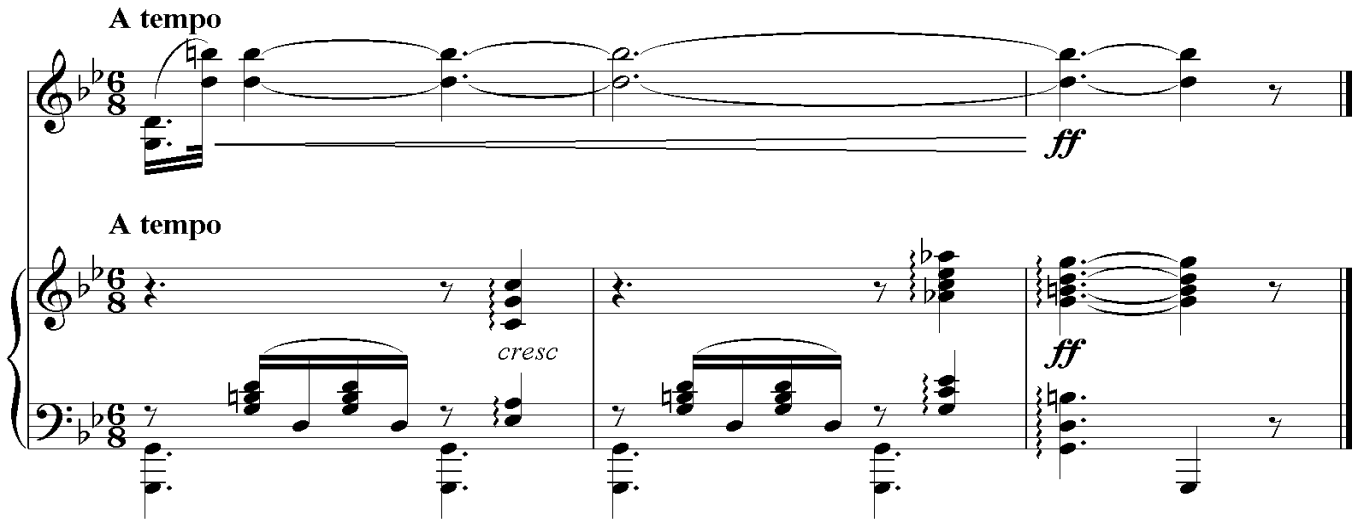
A tempo
ff
A tempo
cresc
ff

Asturya

(Prelyudiya)

I.Albenis
(1860-1909)

Allegro

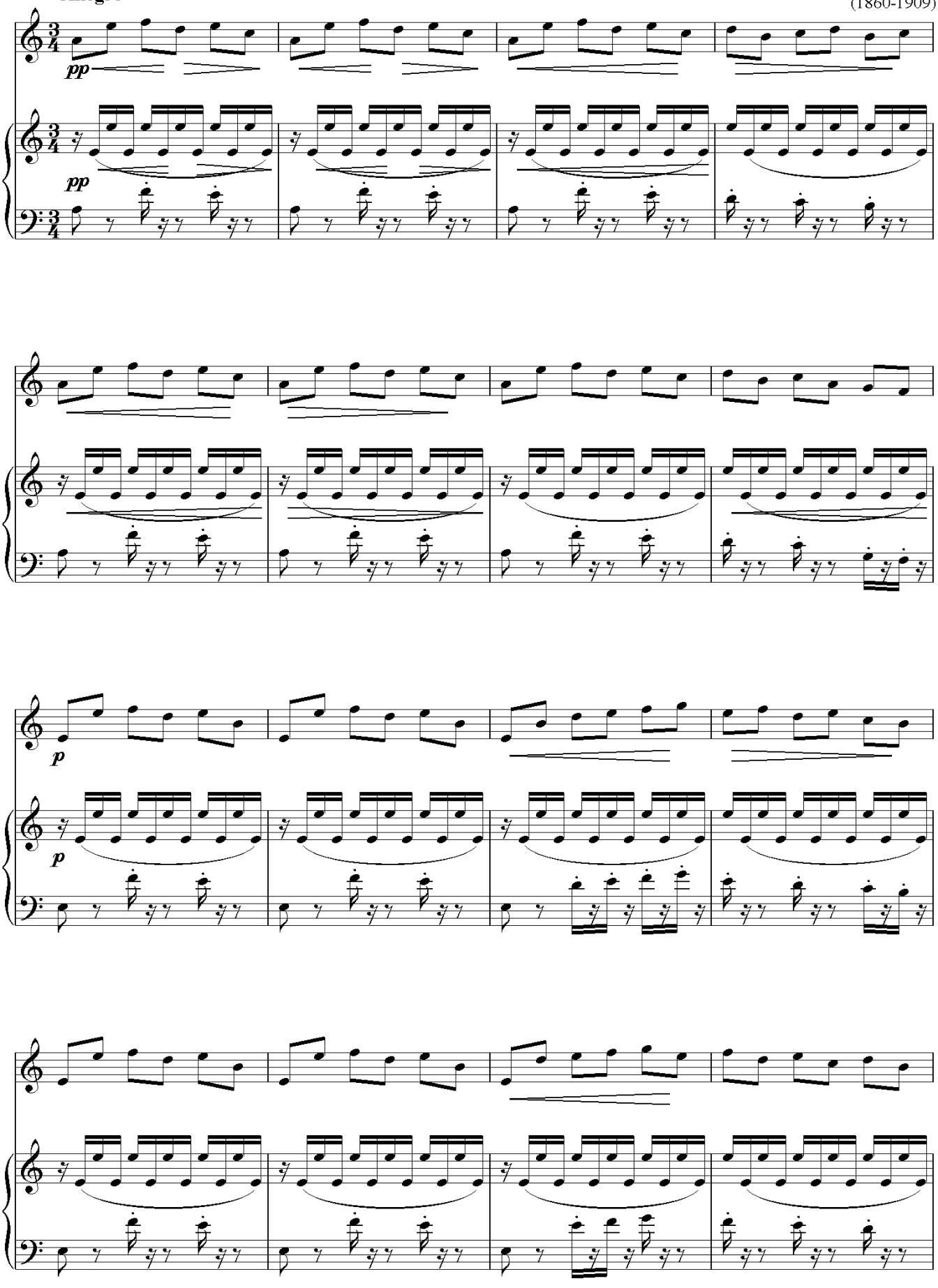

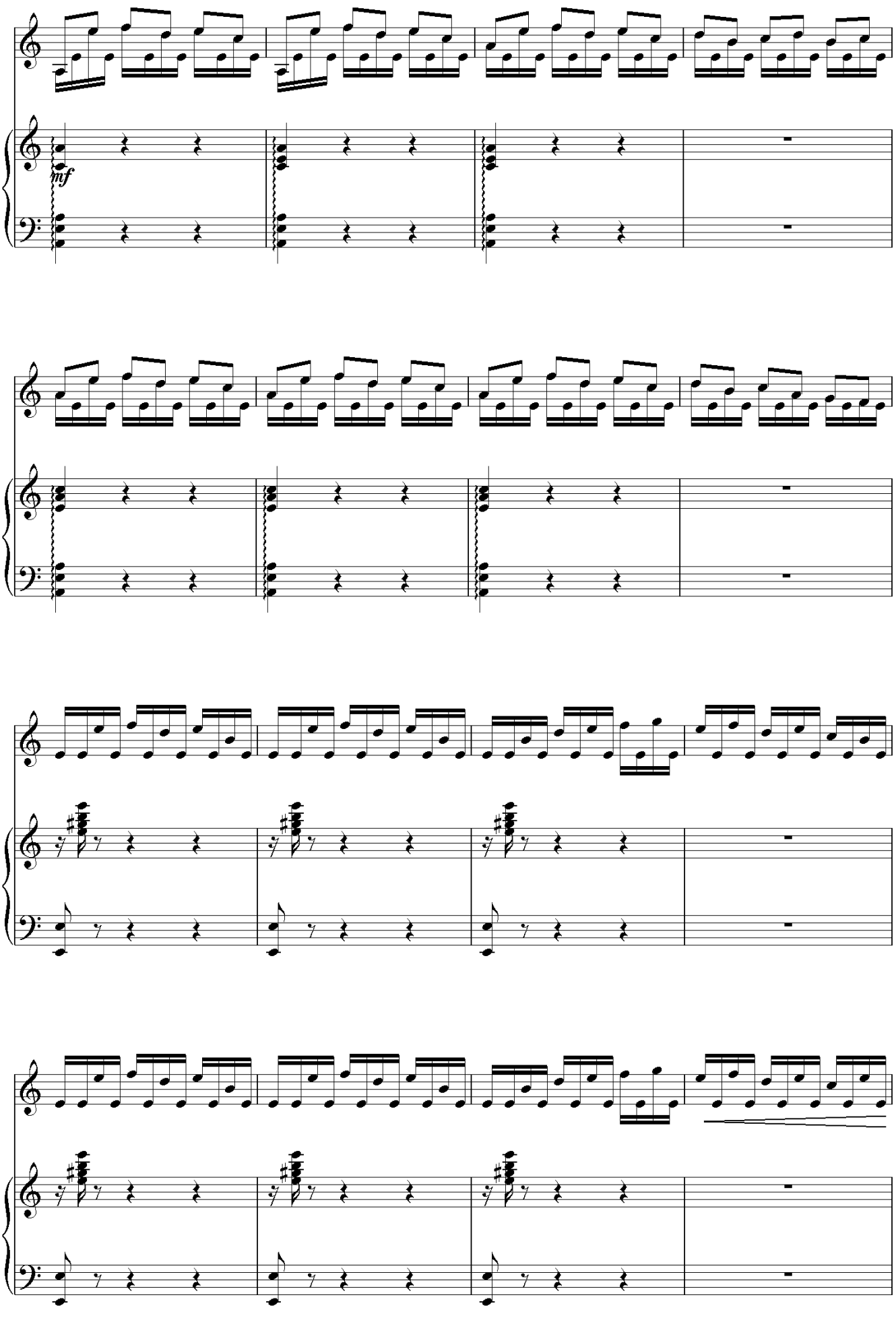
mf

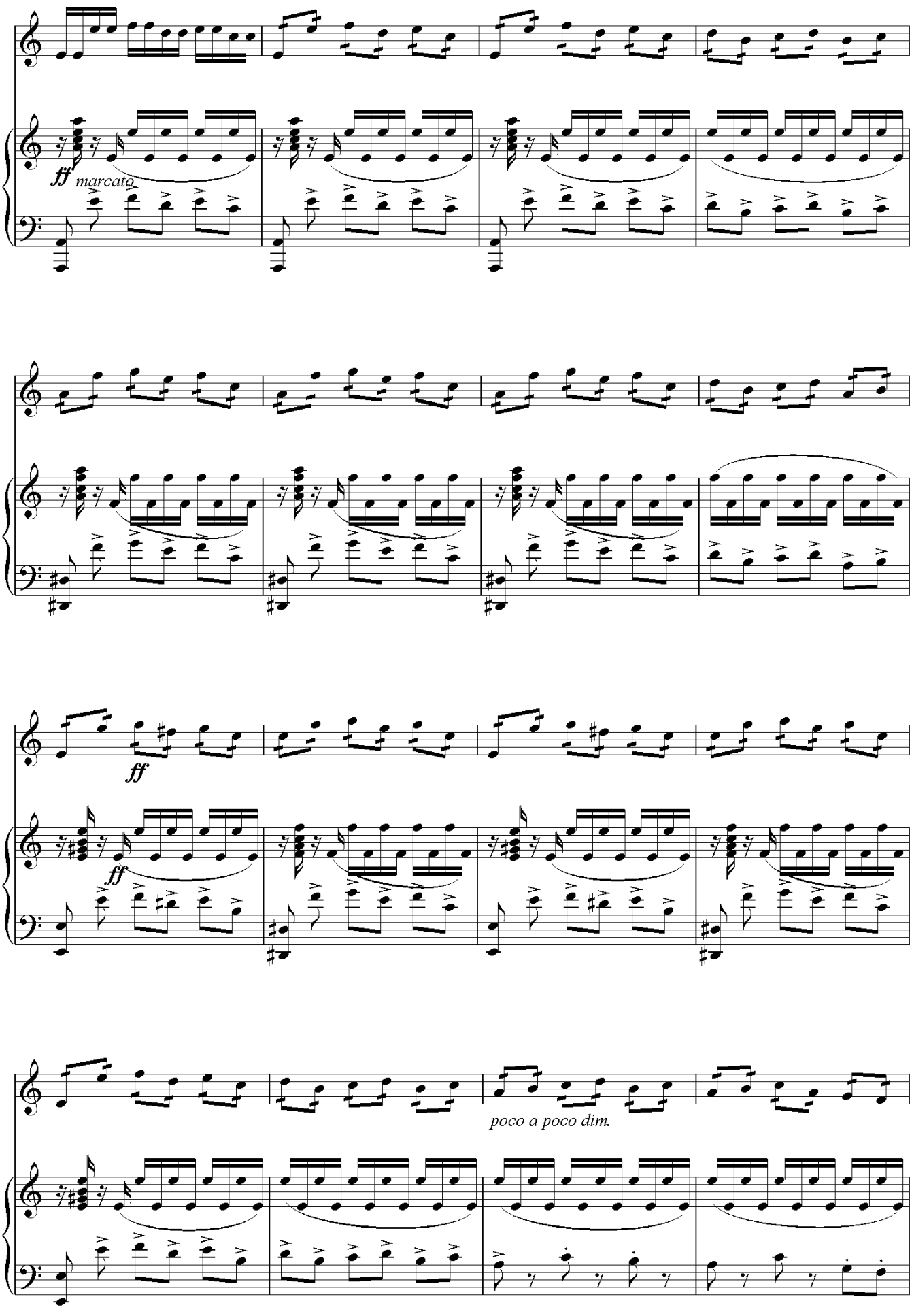
ff marcato
ff
ff
poco a poco dim.

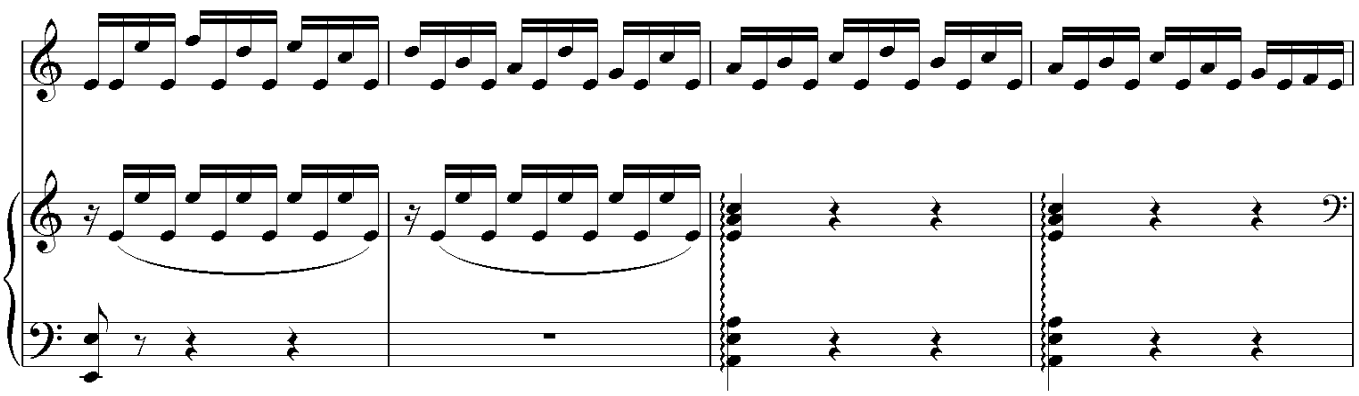

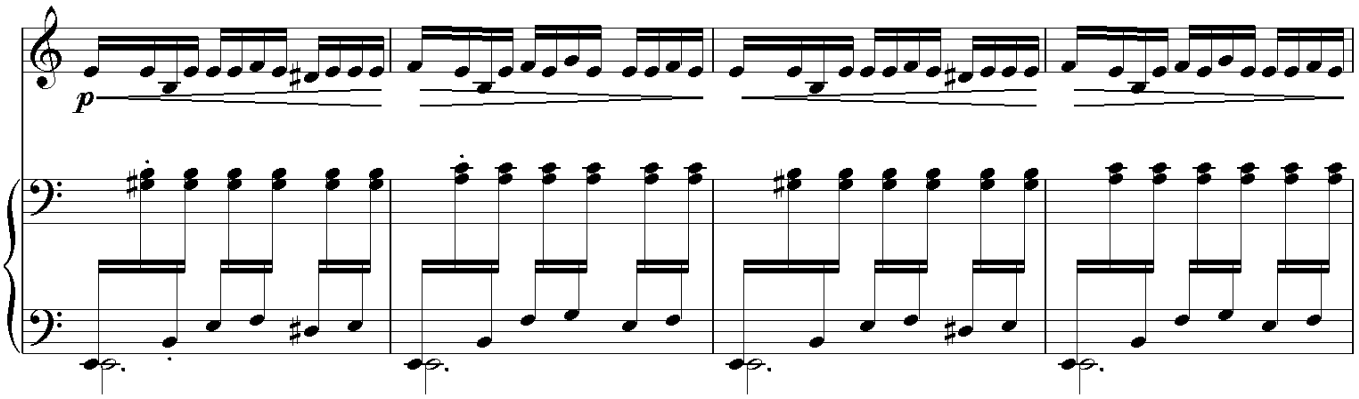
p

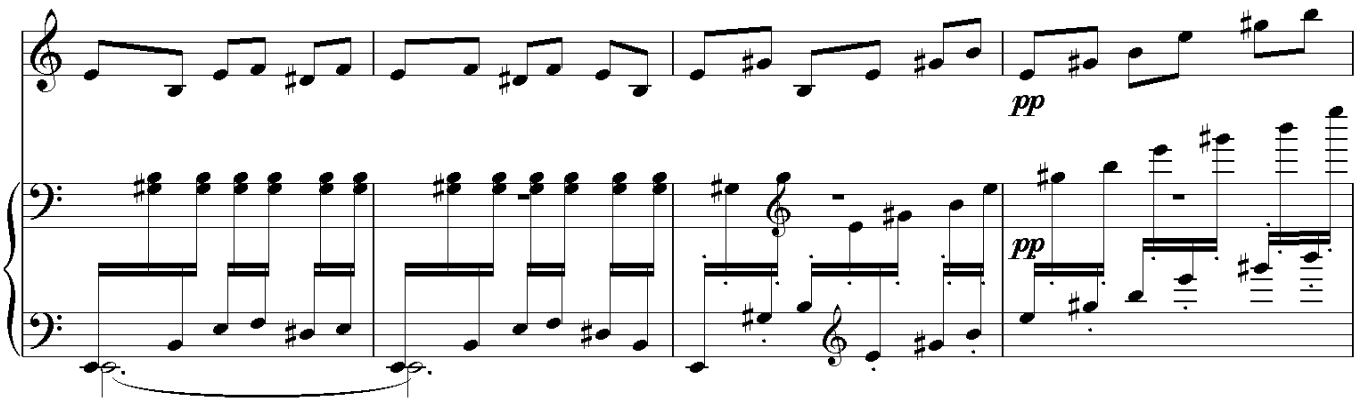
pp
pp

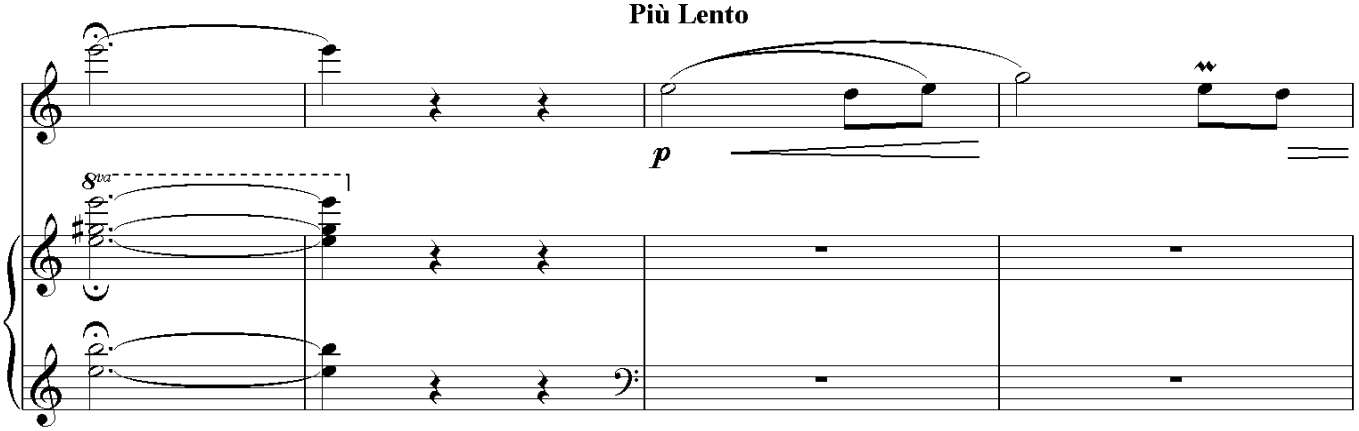
Più Lento
p
8va

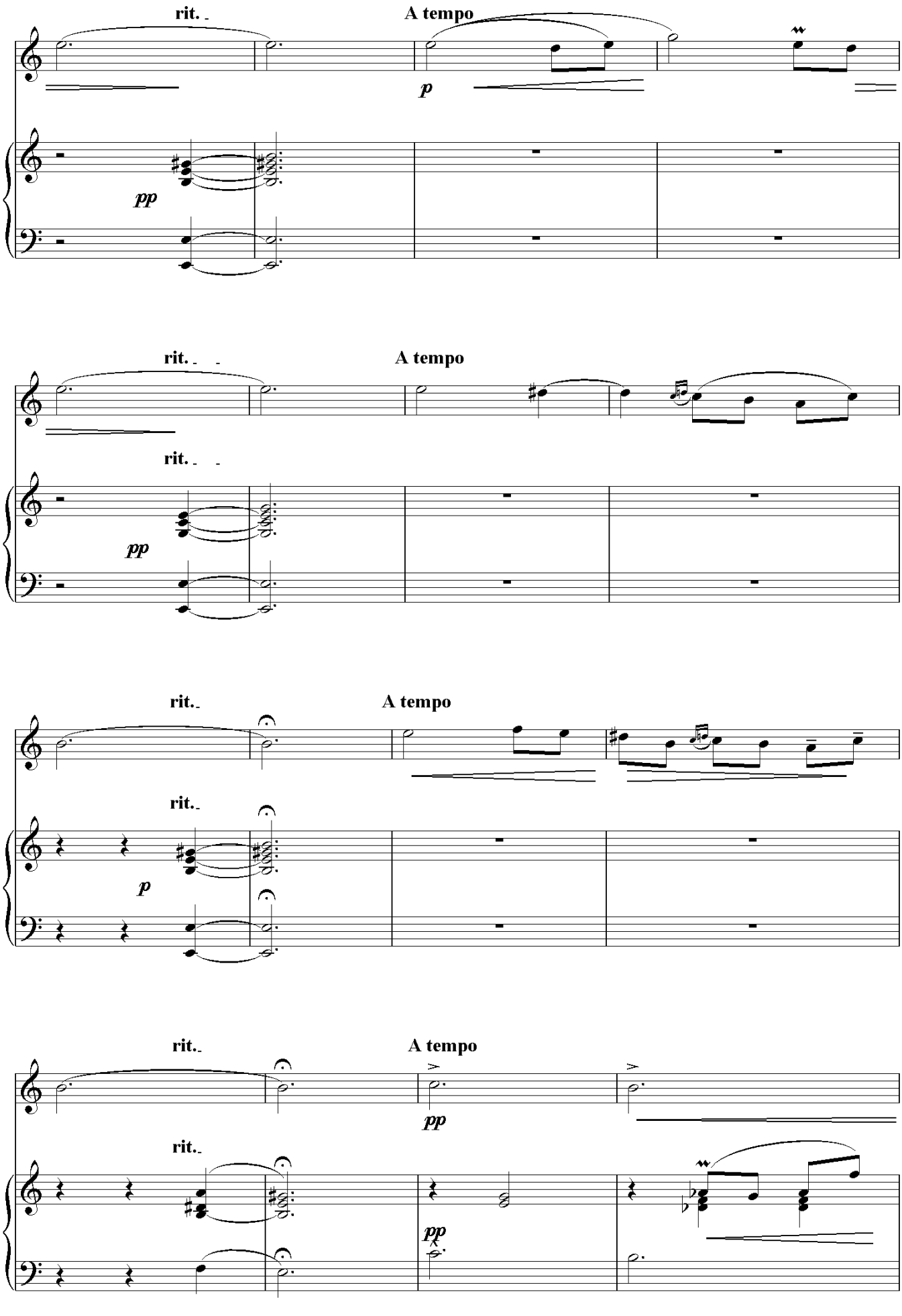
rit.
A tempo
p
pp
rit.
A tempo
rit.
pp
rit.
A tempo
rit.
p
rit.
A tempo
pp
rit.
pp

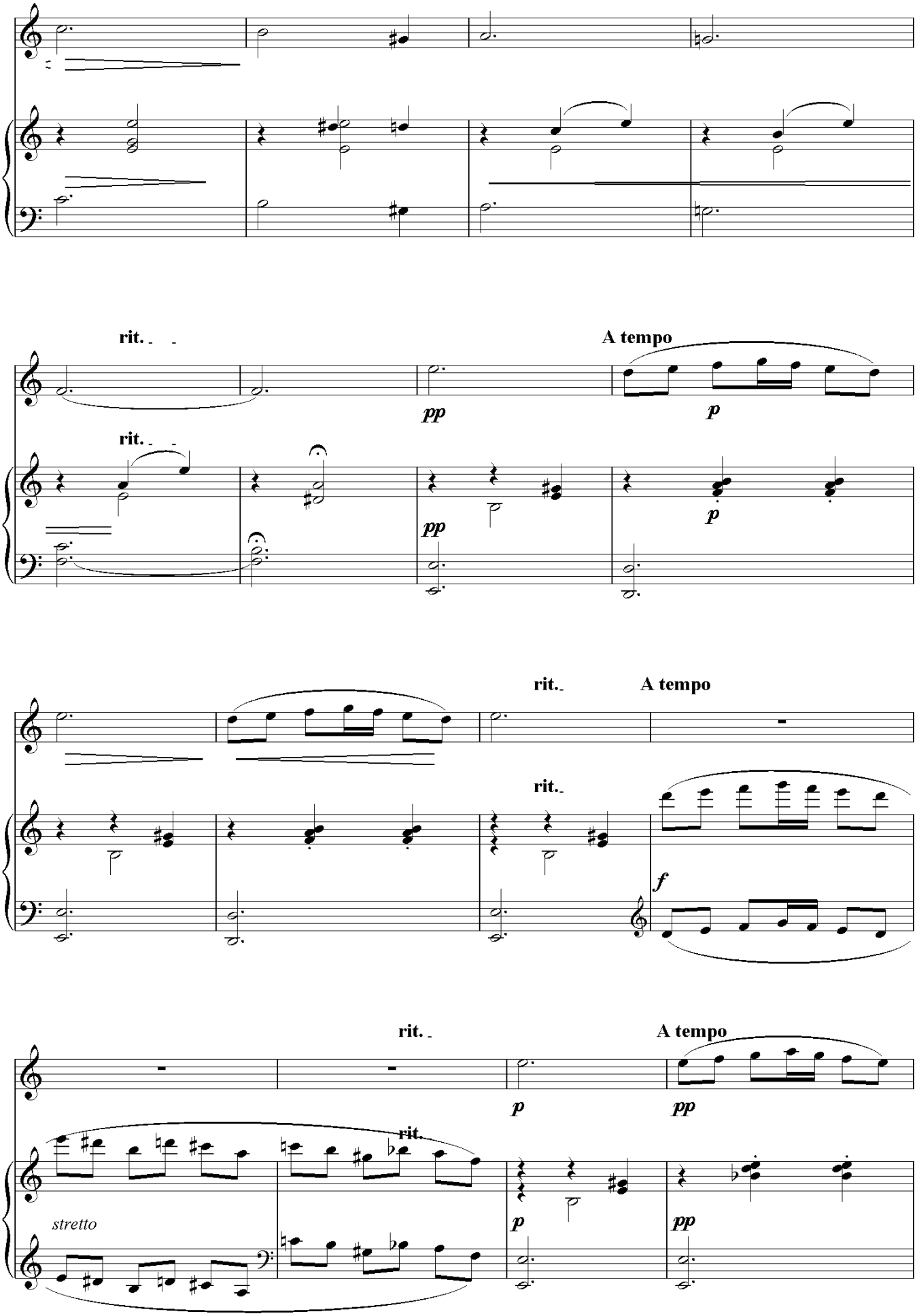
rit.
A tempo
pp
p
rit.
pp
p
rit.
rit.
A tempo
f
rit.
A tempo
p
pp
rit.
stretto
p
pp

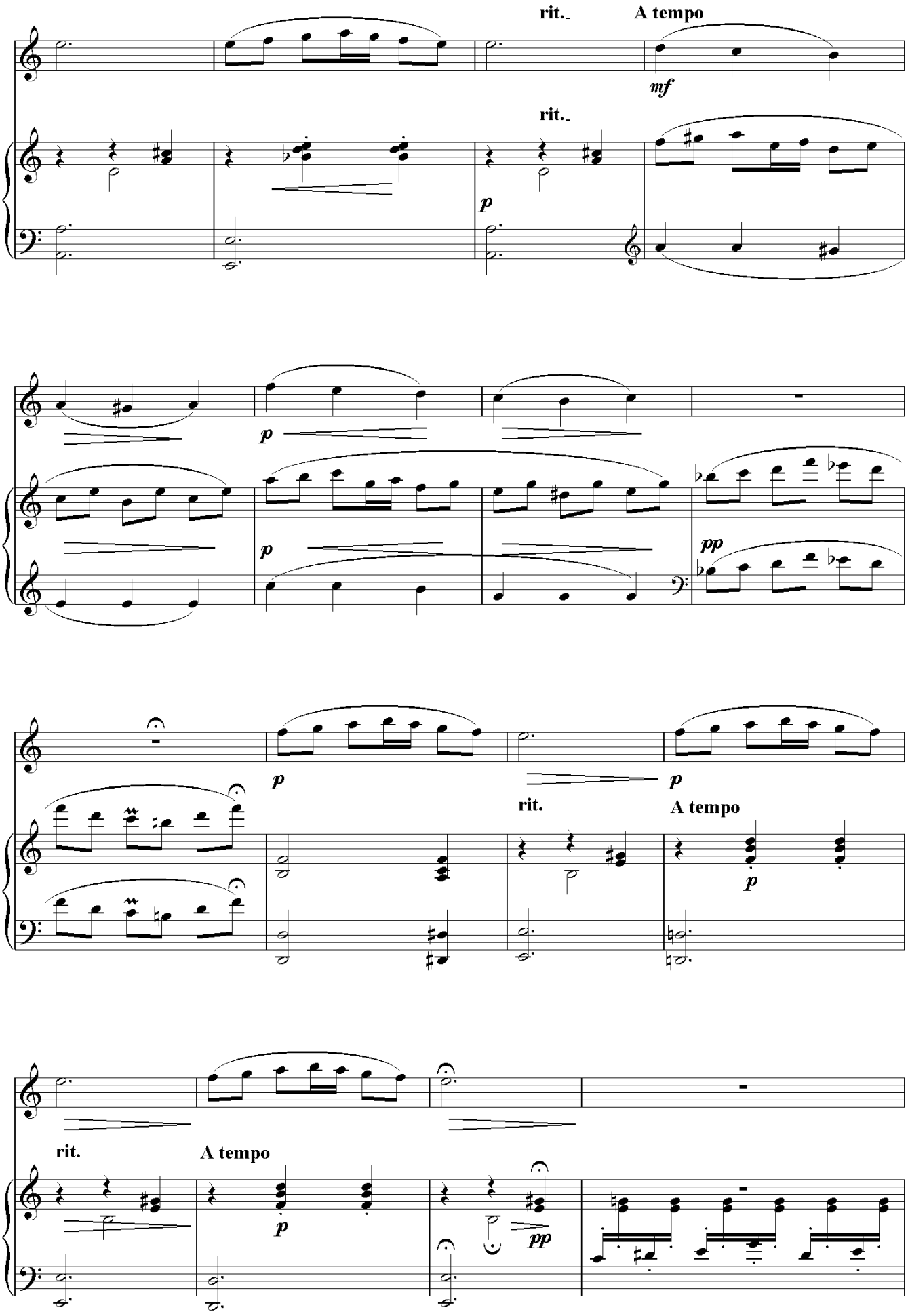
rit.
A tempo
mf
rit.
p
p
p
pp
p
p
rit.
A tempo
p
rit.
A tempo
p
pp

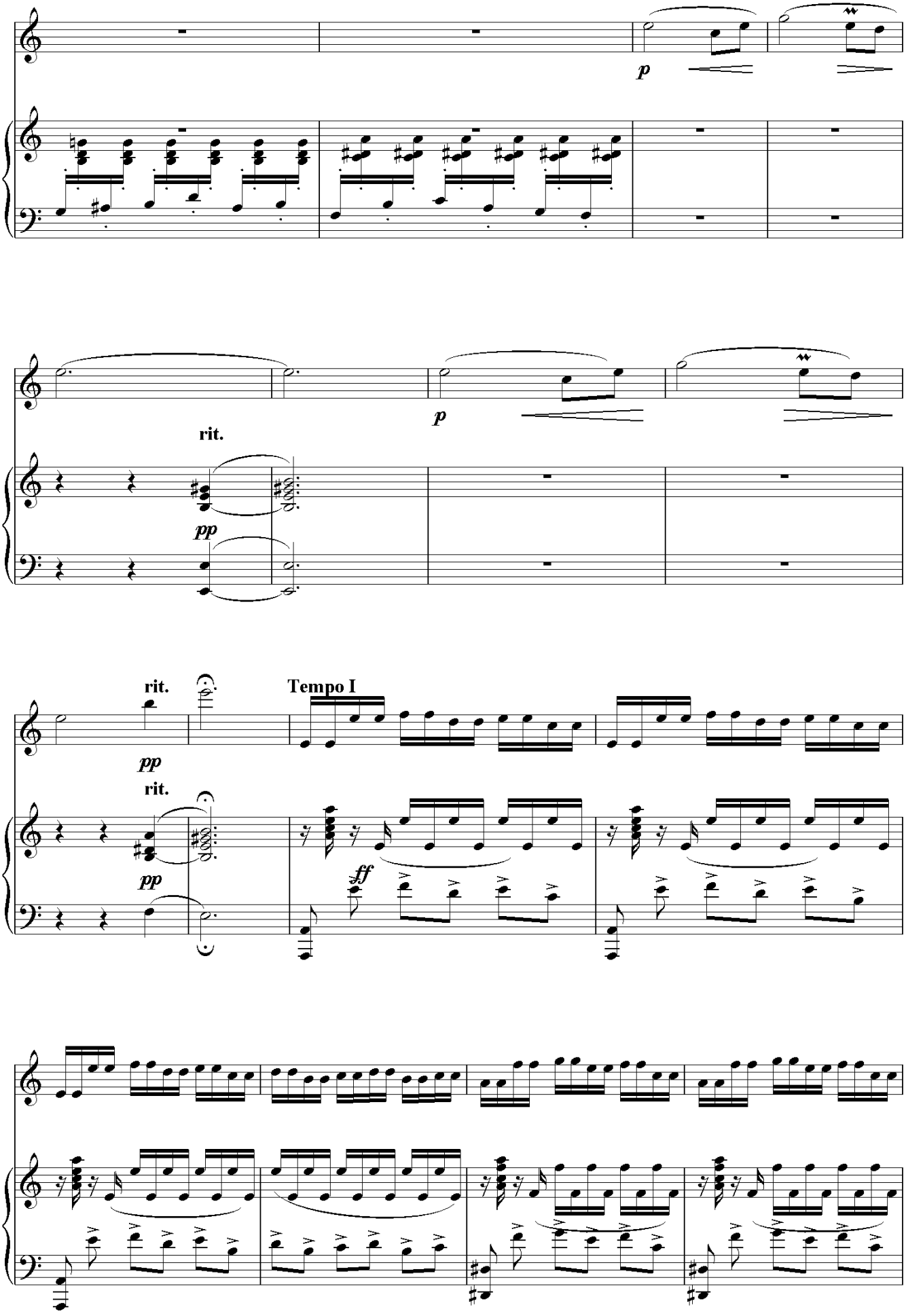
p
p
rit.
pp
rit.
Tempo I
pp
rit.
pp
ff

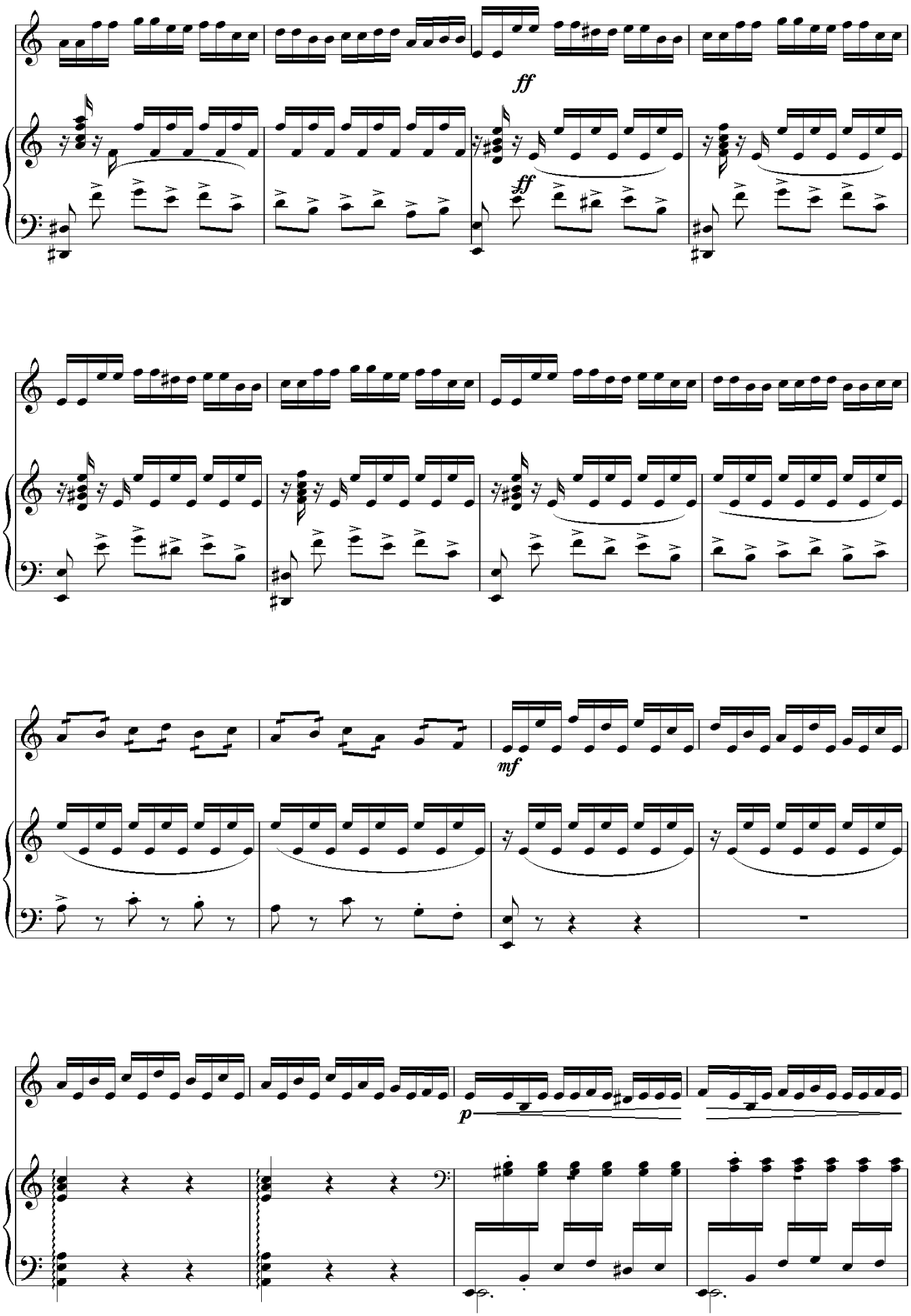
ff
ff
mf
p

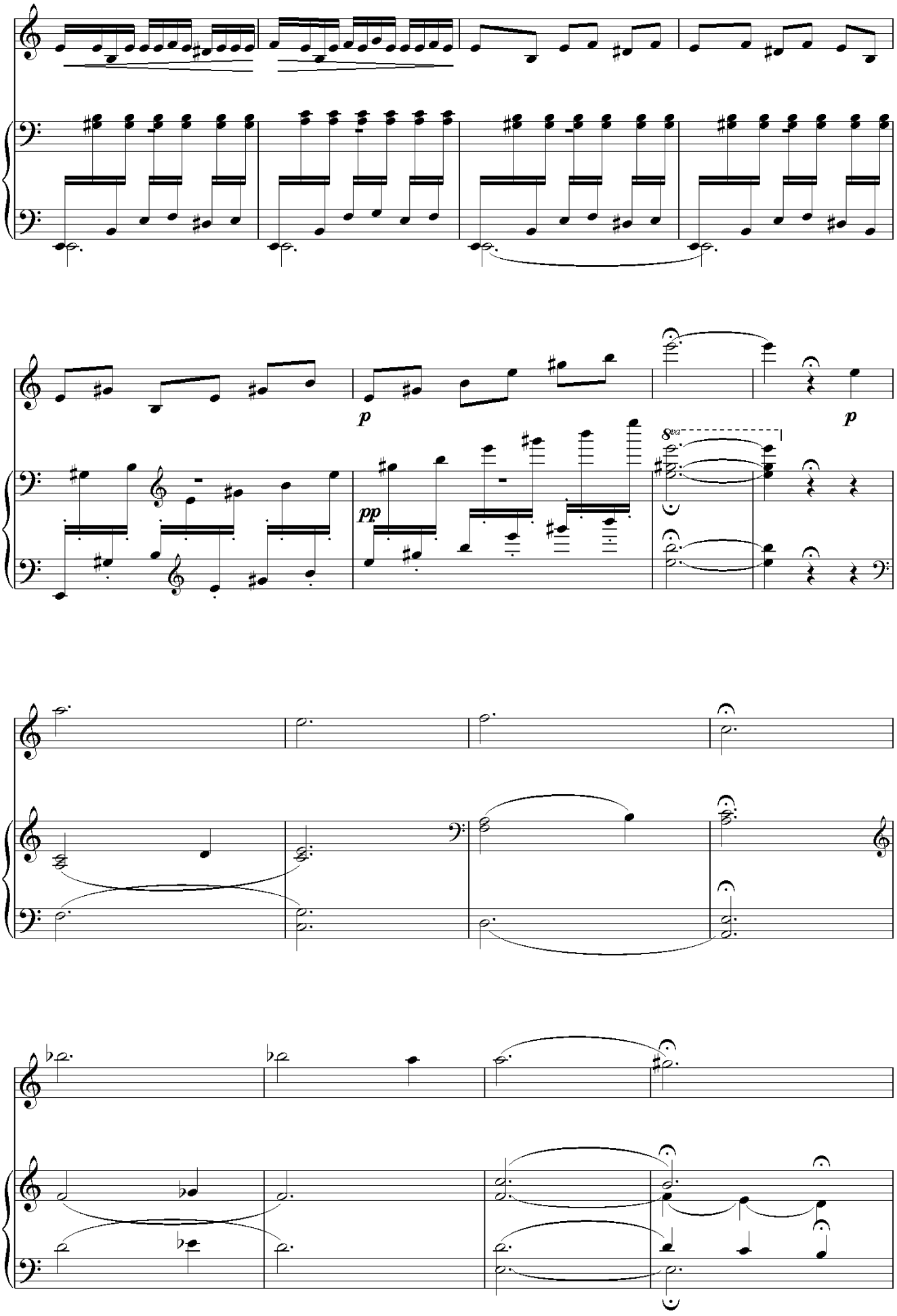
p
pp
p
8va

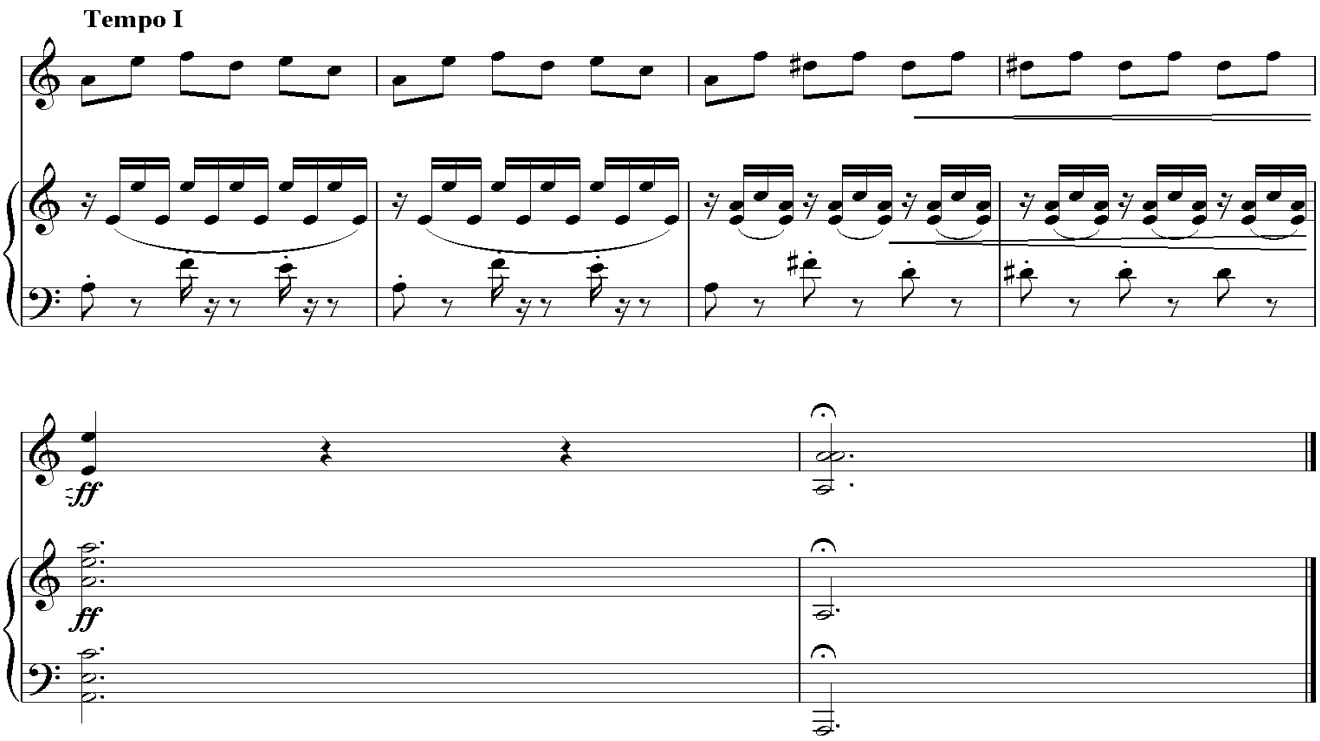
Tempo I

ff
ff

Konsert

M.Bafoyev
G'ulomqodir Ergashevga bag'ishlanadi

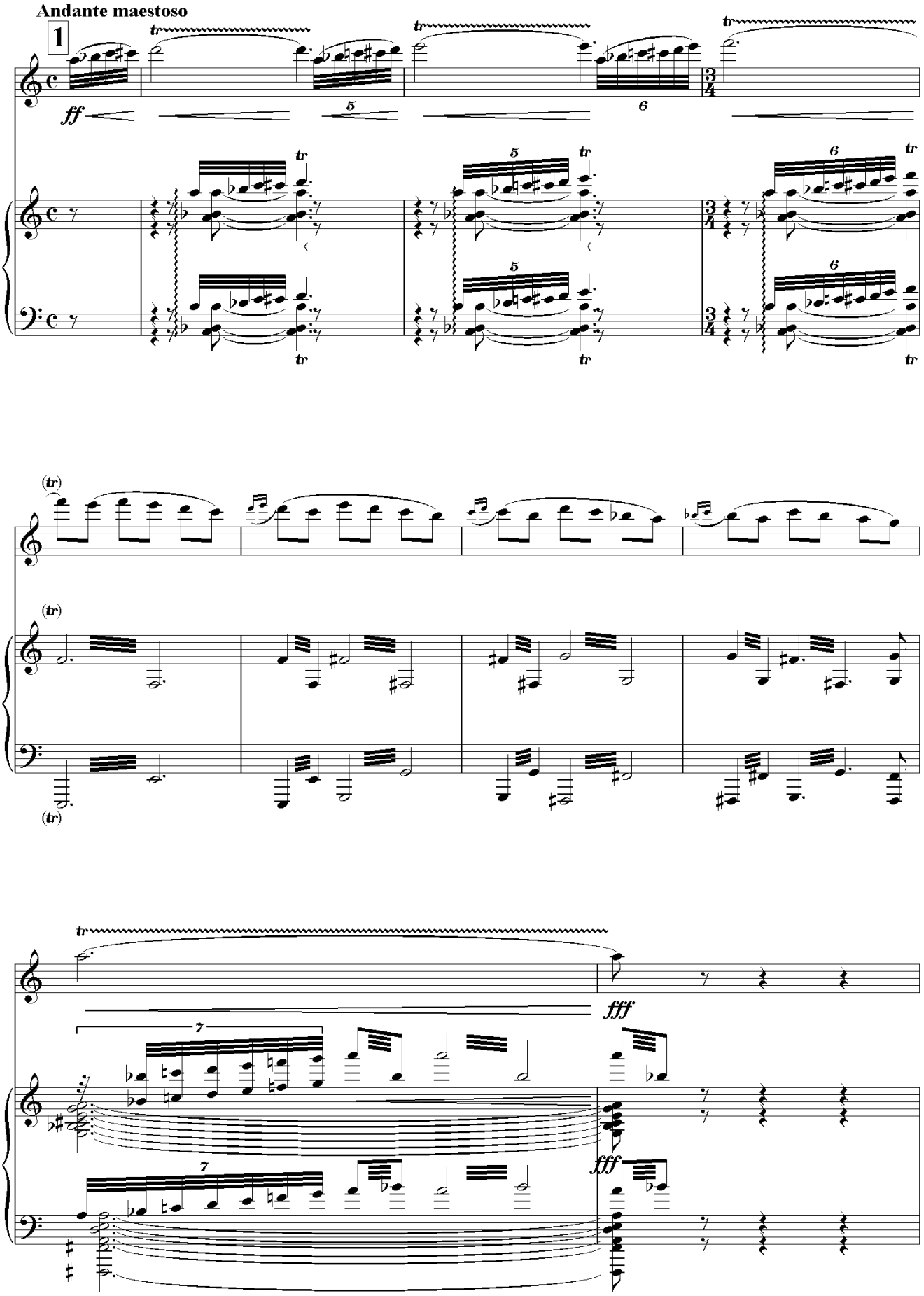

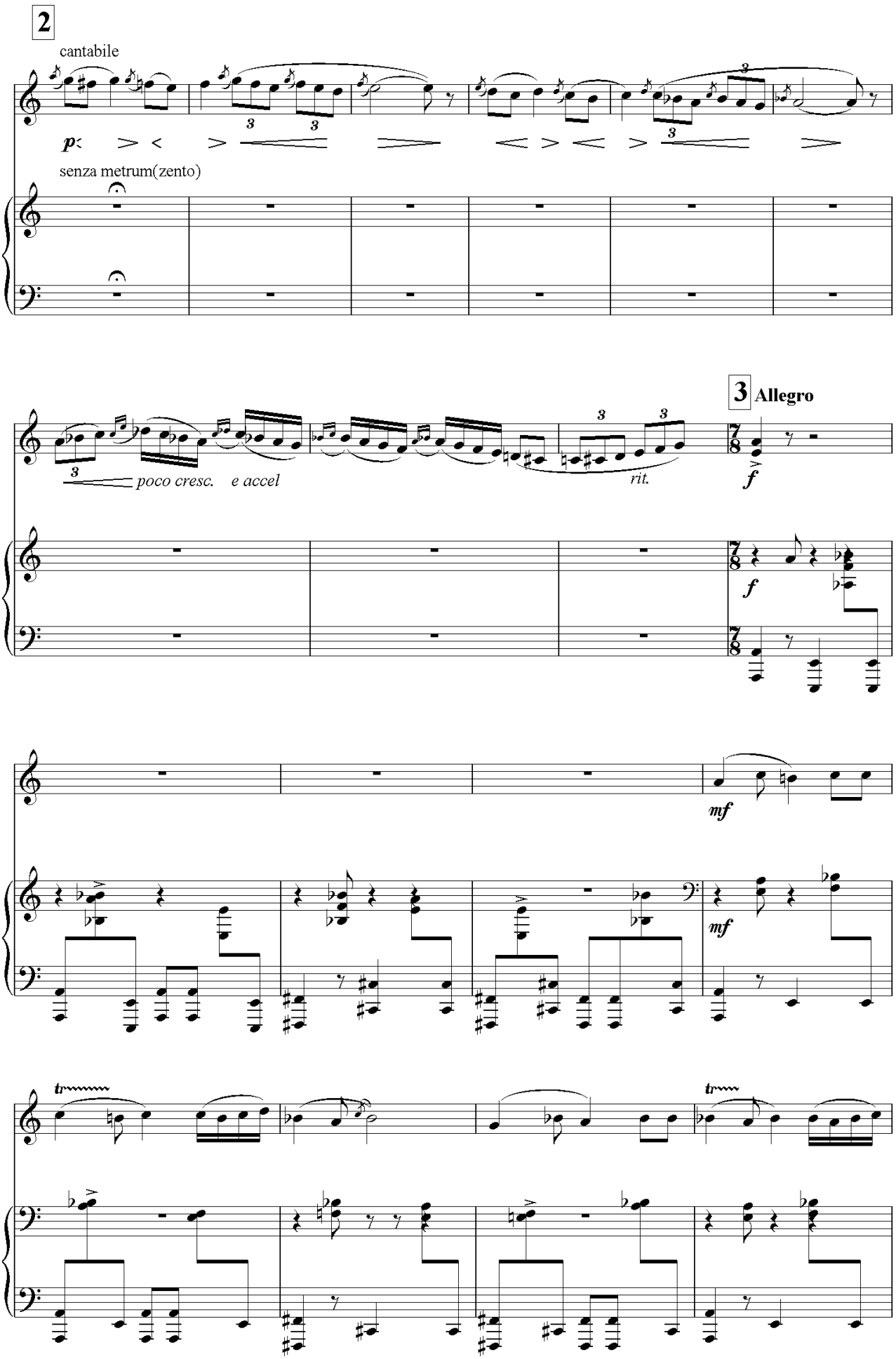
2
cantabile
p
senza metrum(zento)
poco cresc. e accel
rit.
3 Allegro
f
mf
tr

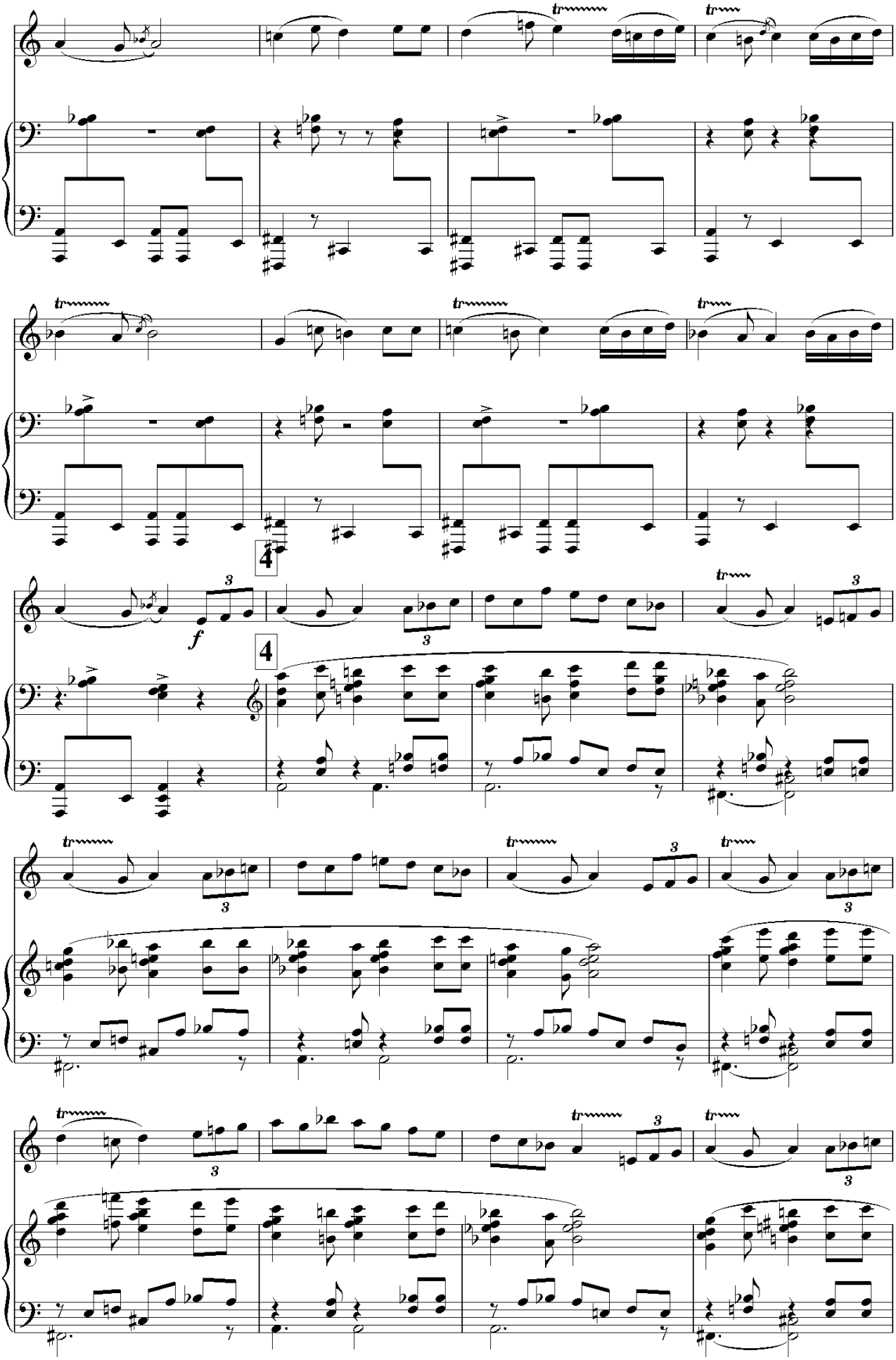
4
4
f

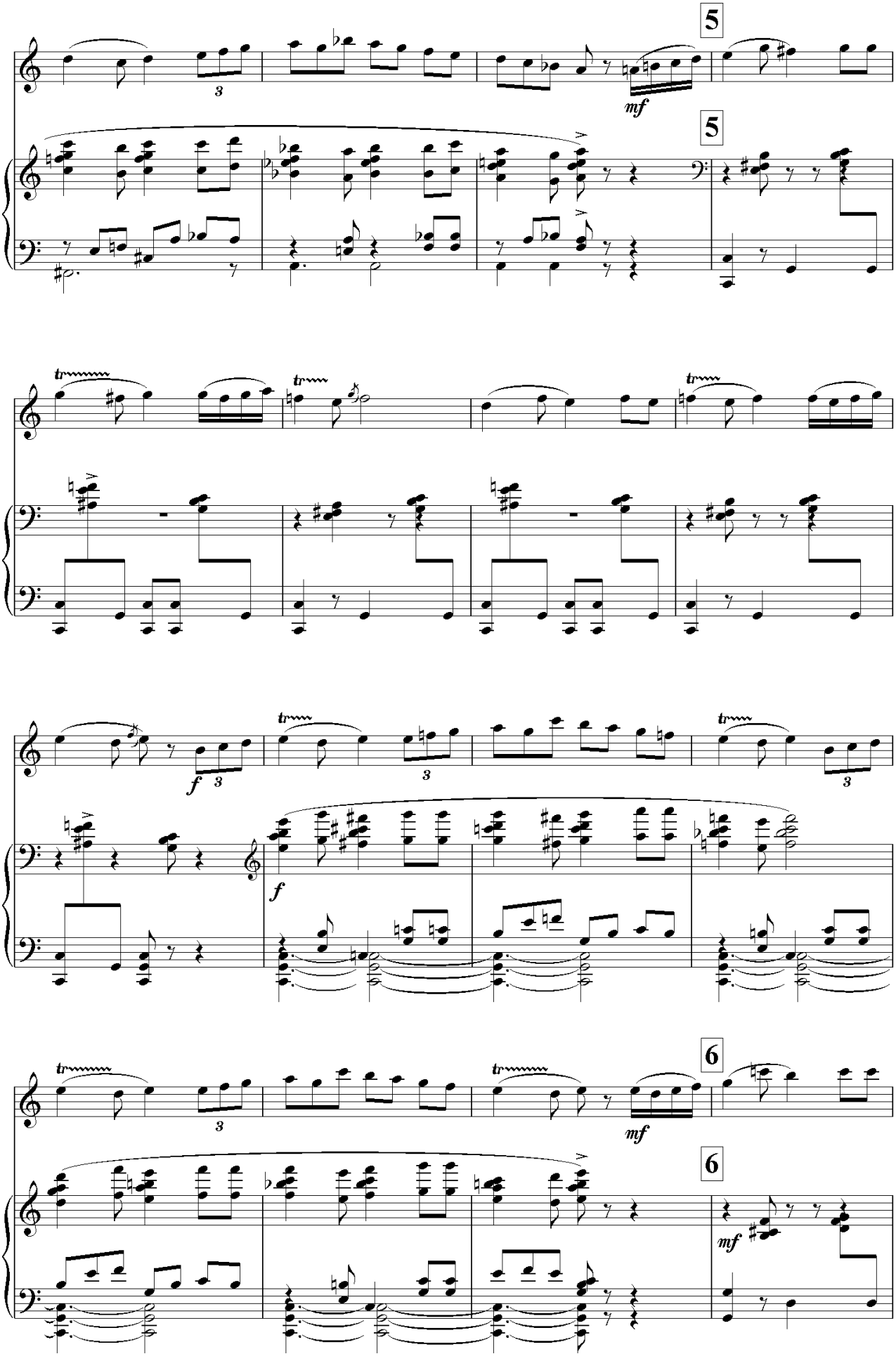
5
5
mf
tr
f
6
6
mf

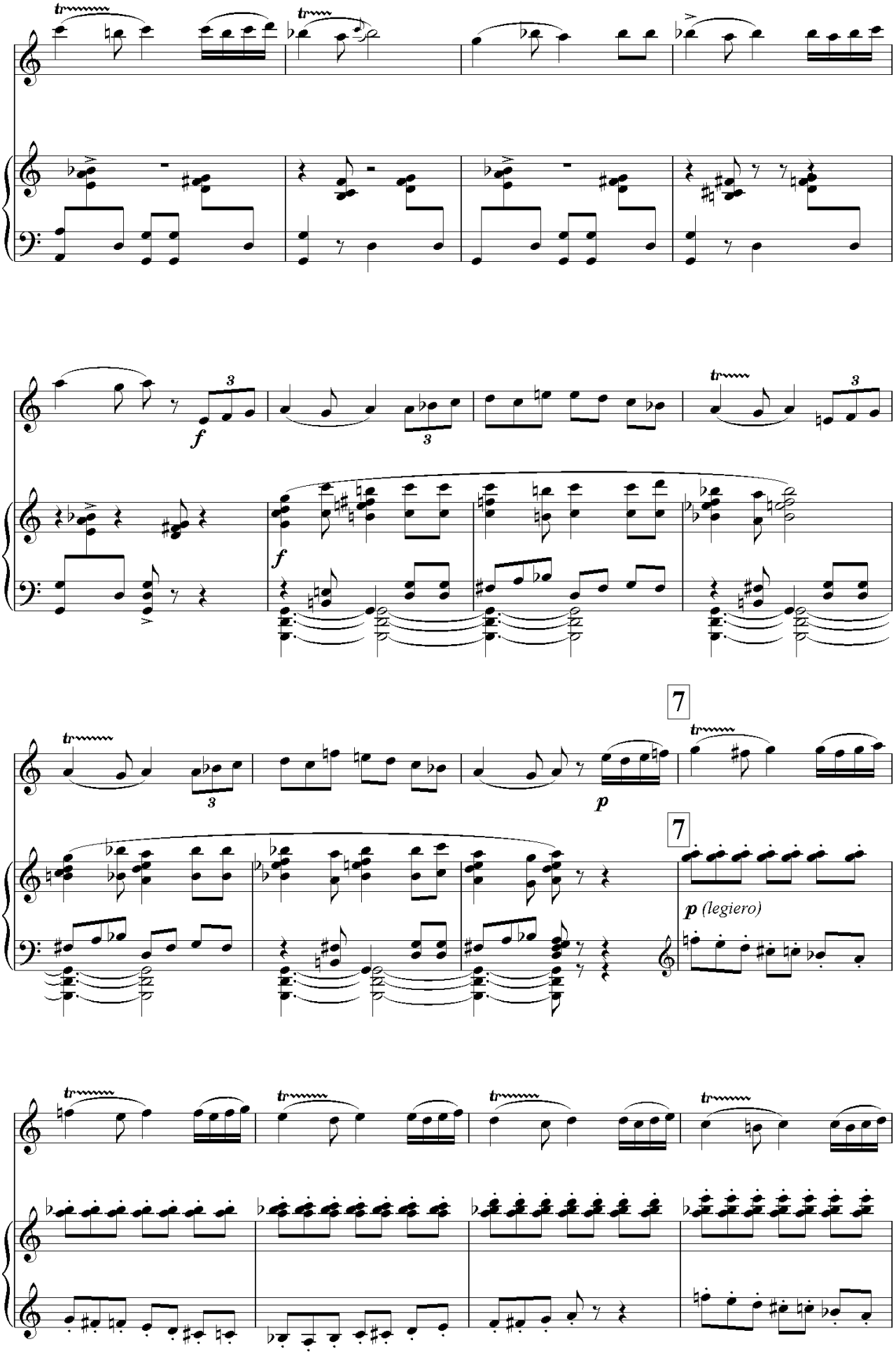
f
f
p
7
7
p (legiero)

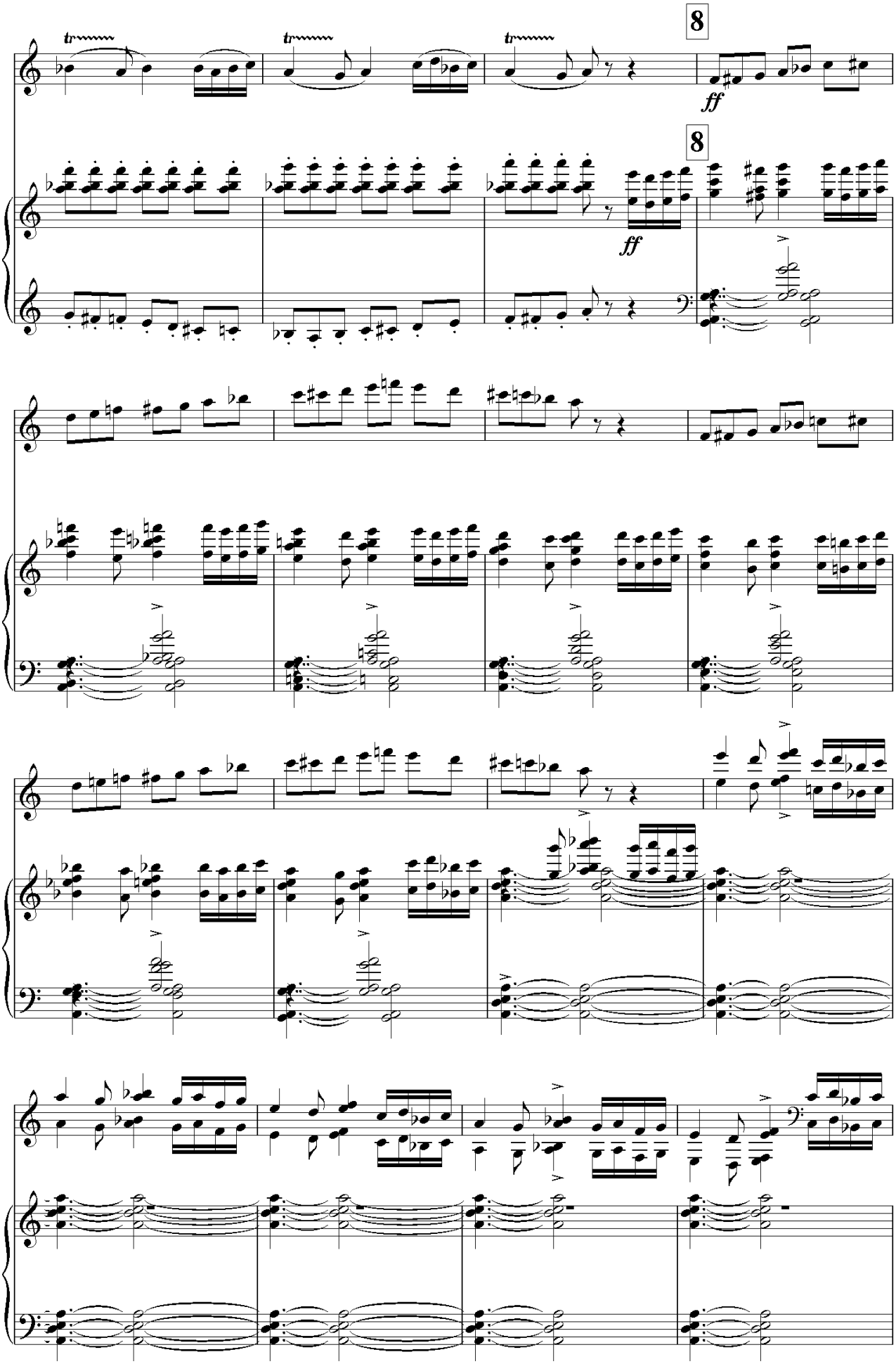
8
ff
8
ff

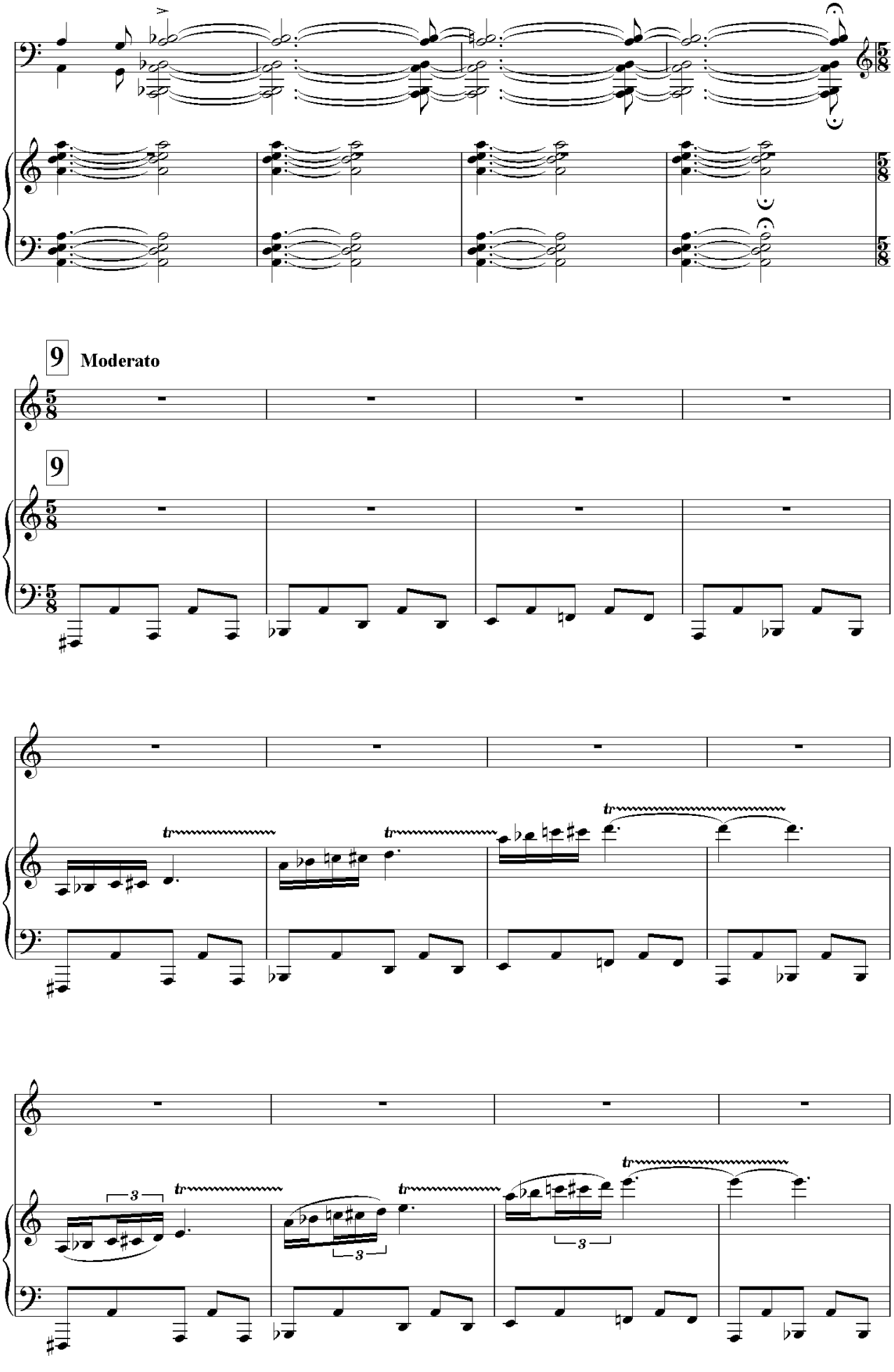
9
Moderato
9
tr
tr
tr
3
tr
3
tr
3

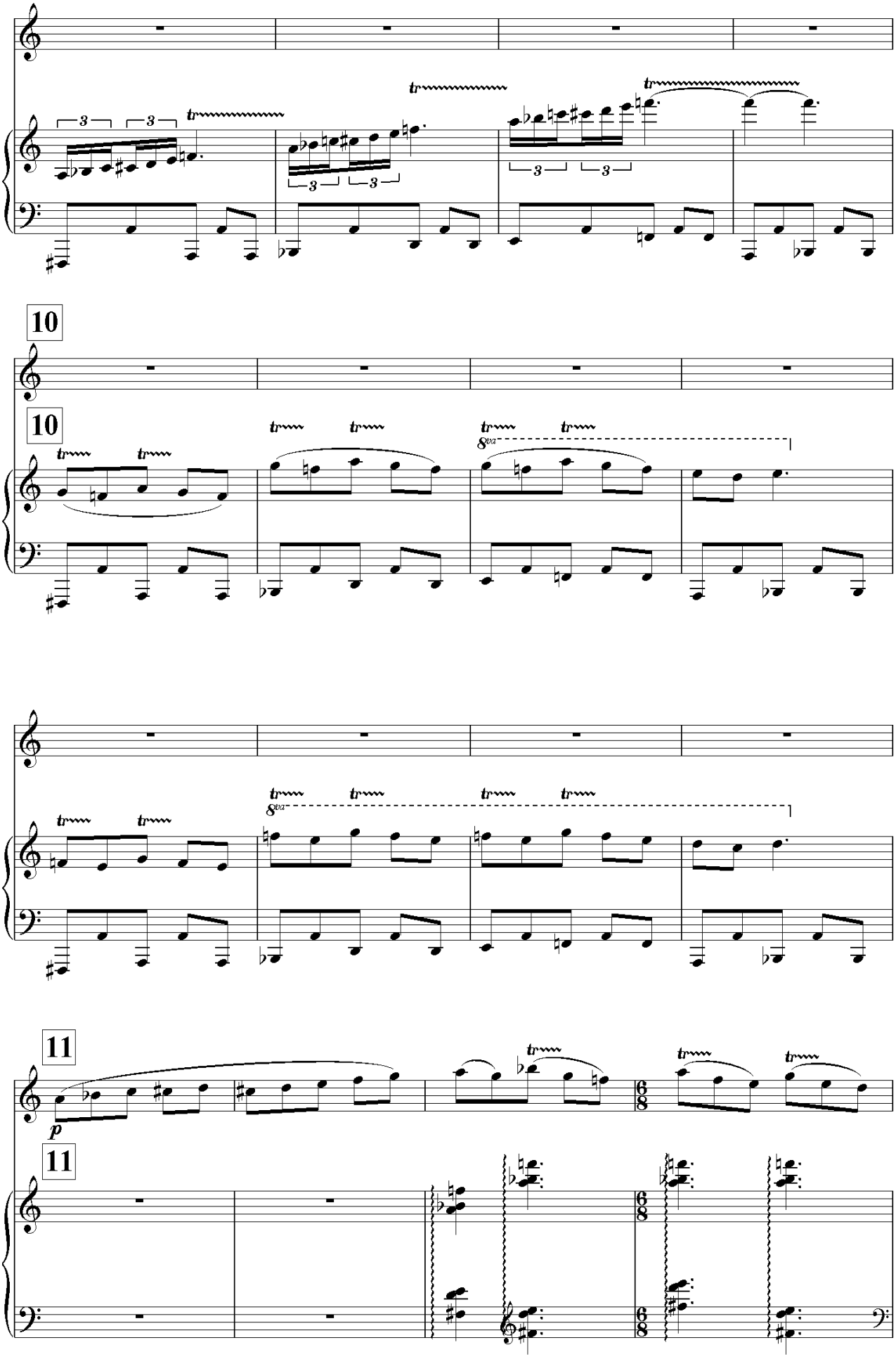
10
10
8va
8va
11
11
p
6/8
6/8
6/8

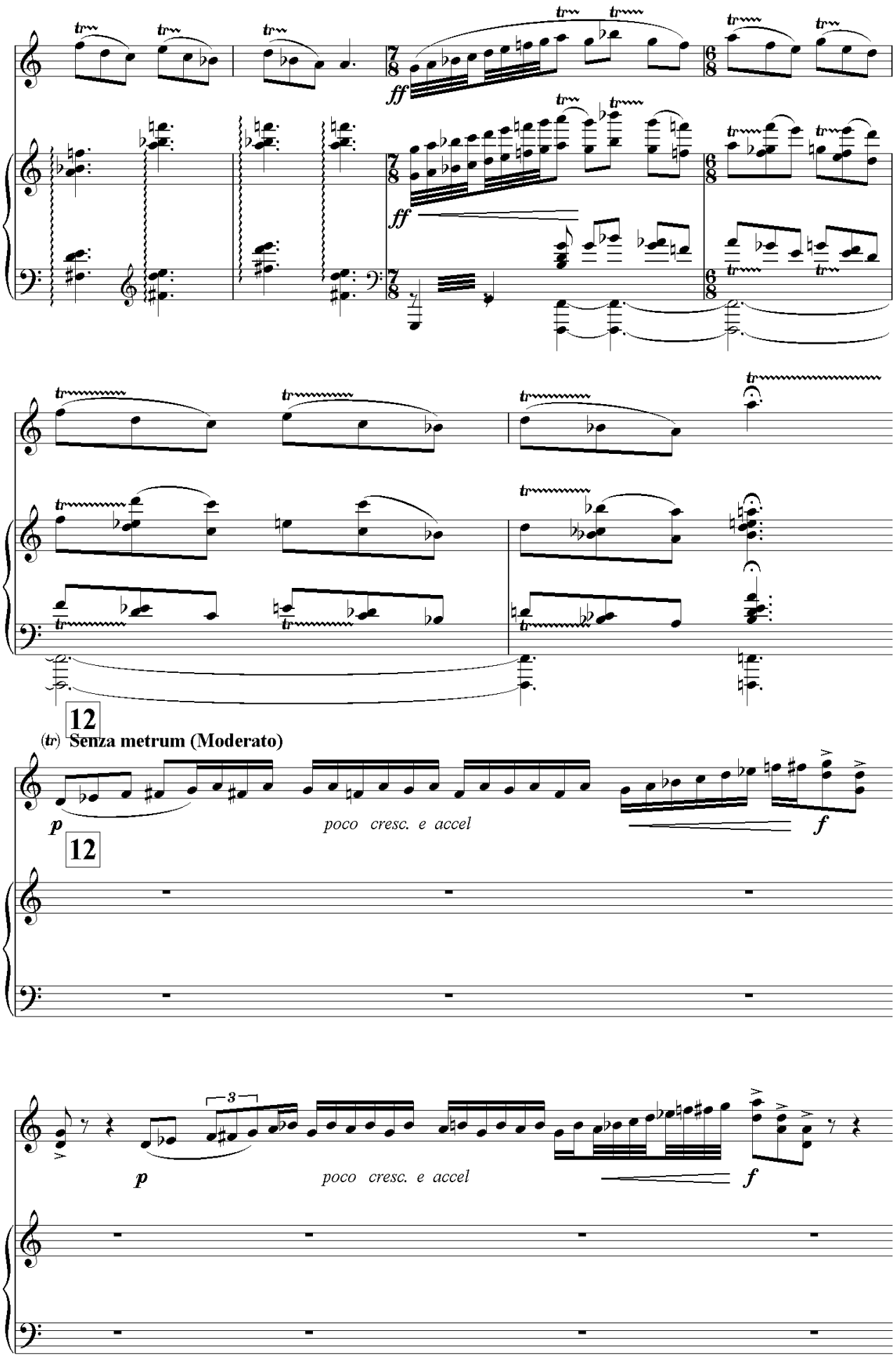
ff
ff
12
(tr) Senza metrum (Moderato)
p
poco cresc. e accel
f
12
3
p
poco cresc. e accel
f

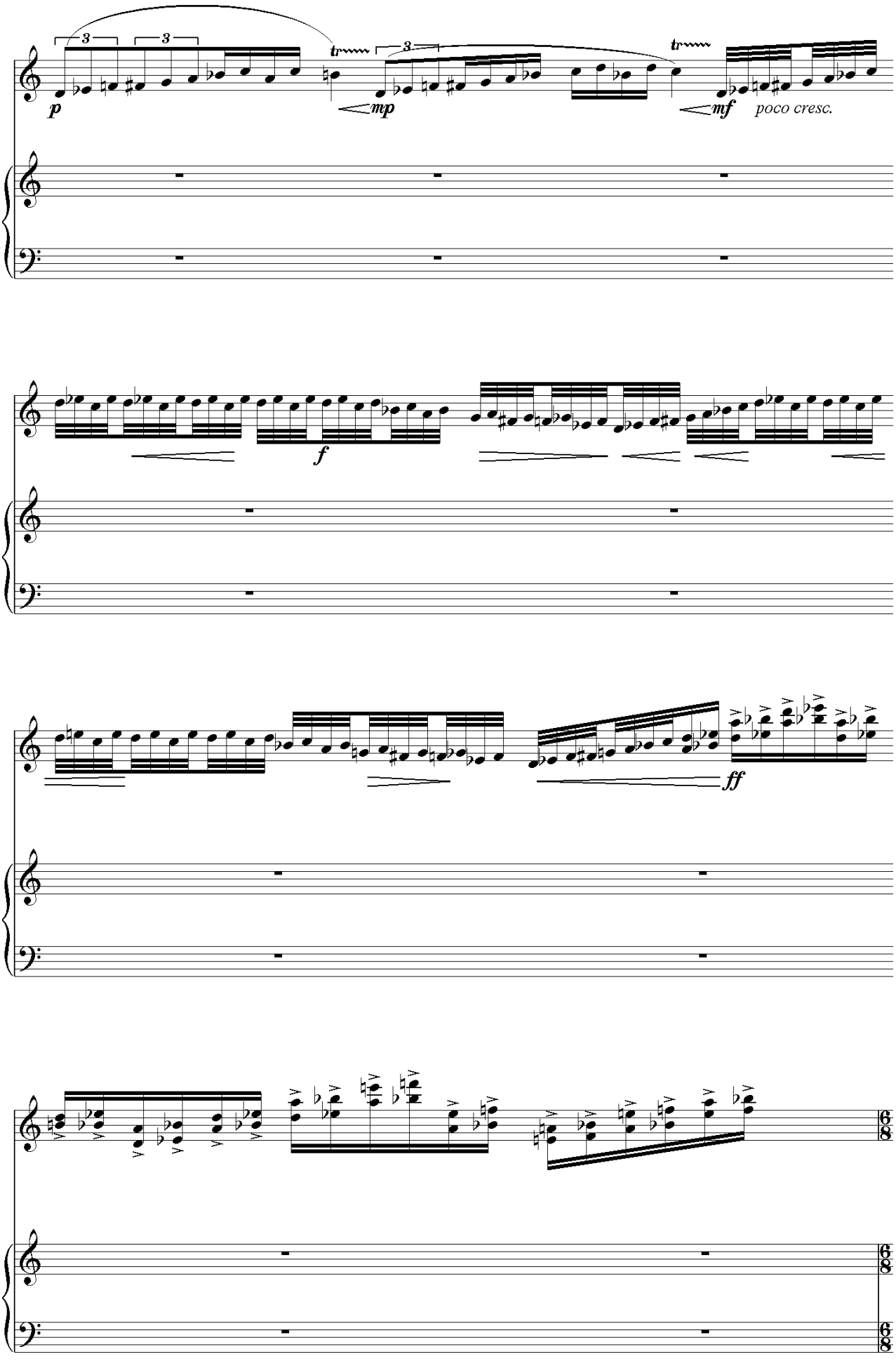
p
mp
mf
poco cresc.
f
ff

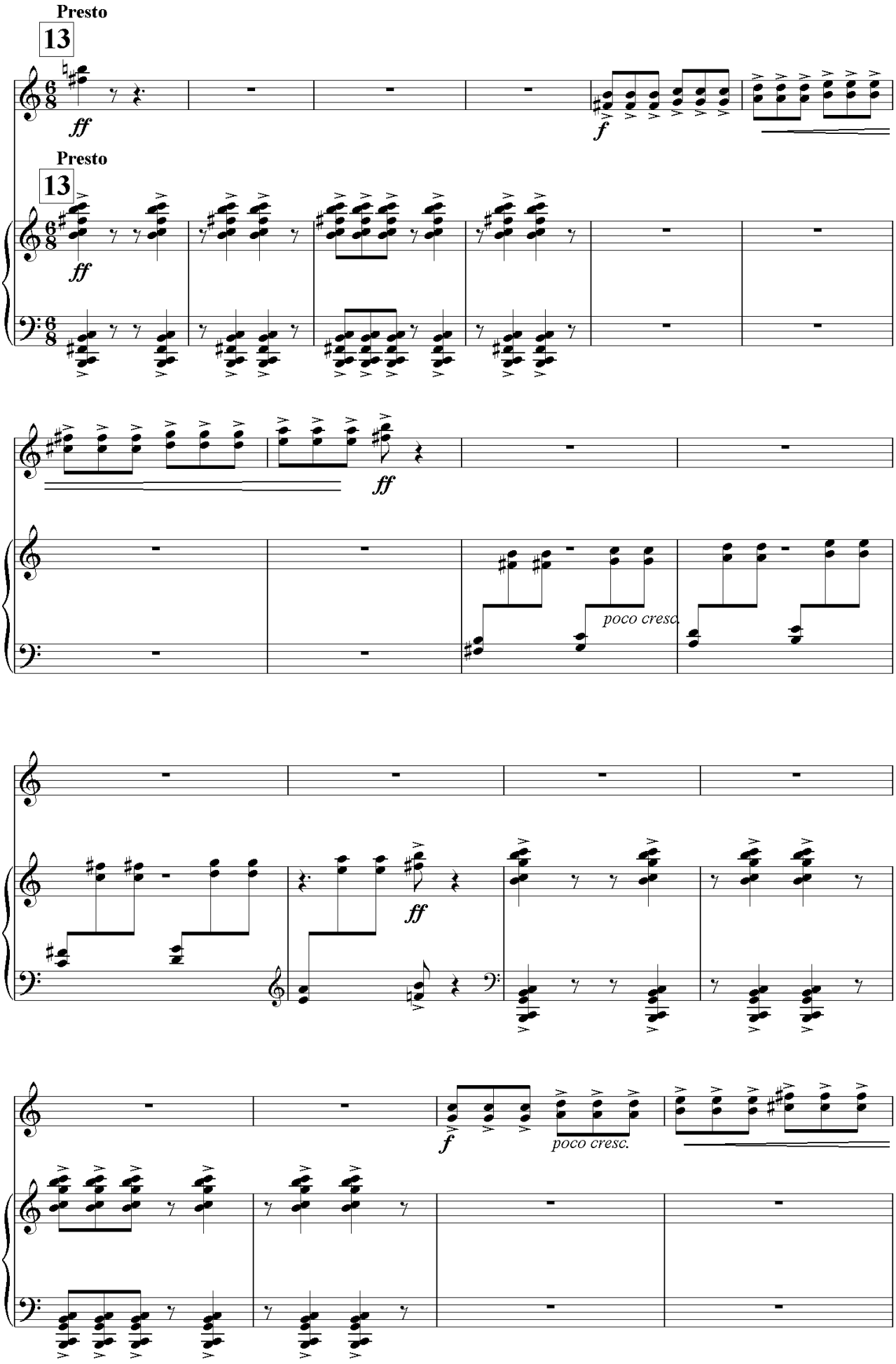
Presto
13
ff
f
Presto
13
ff
ff
poco cresc.
ff
f
poco cresc.

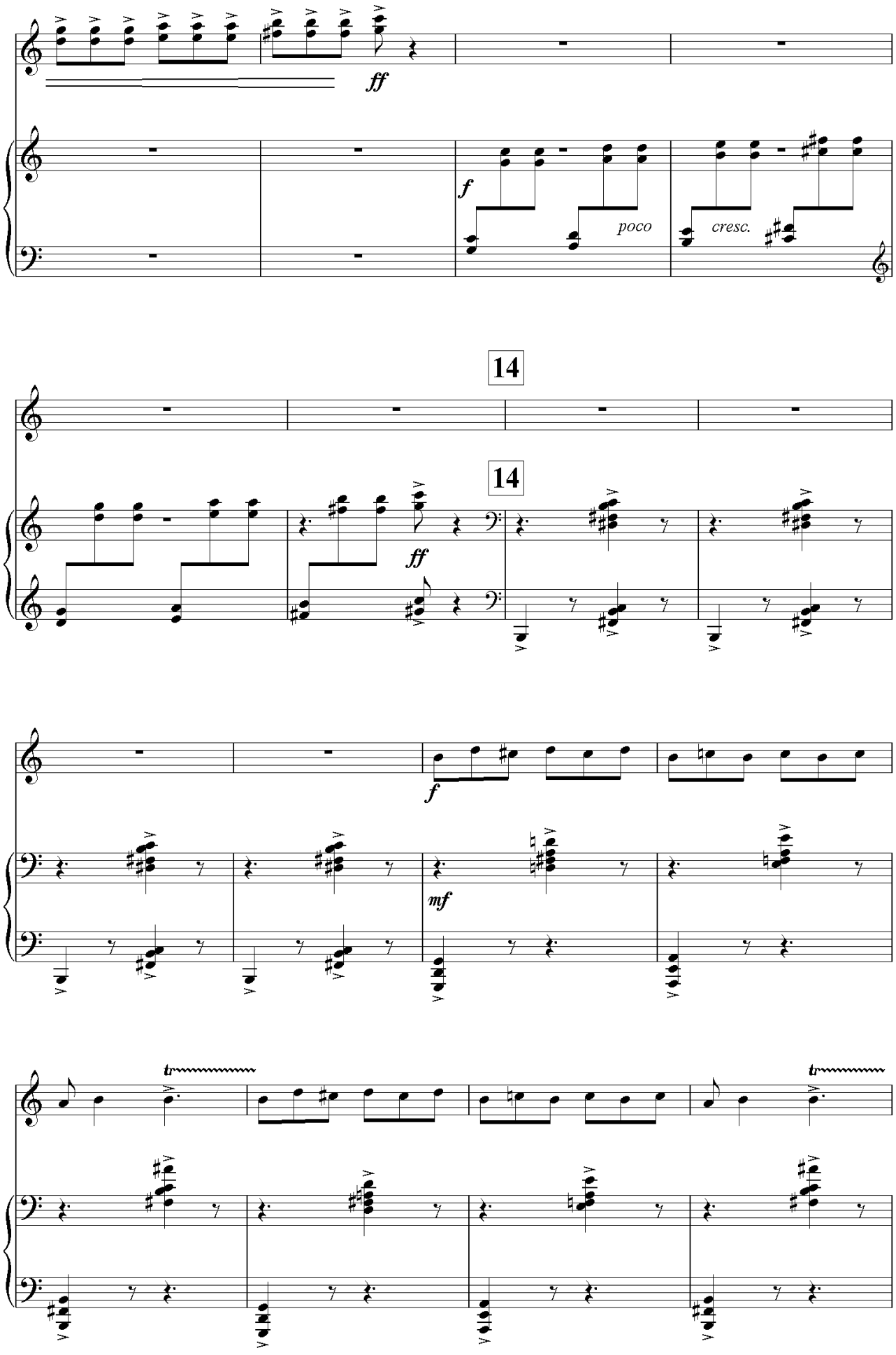
ff
f
poco
cresc.
14
14
ff
f
mf
tr
tr

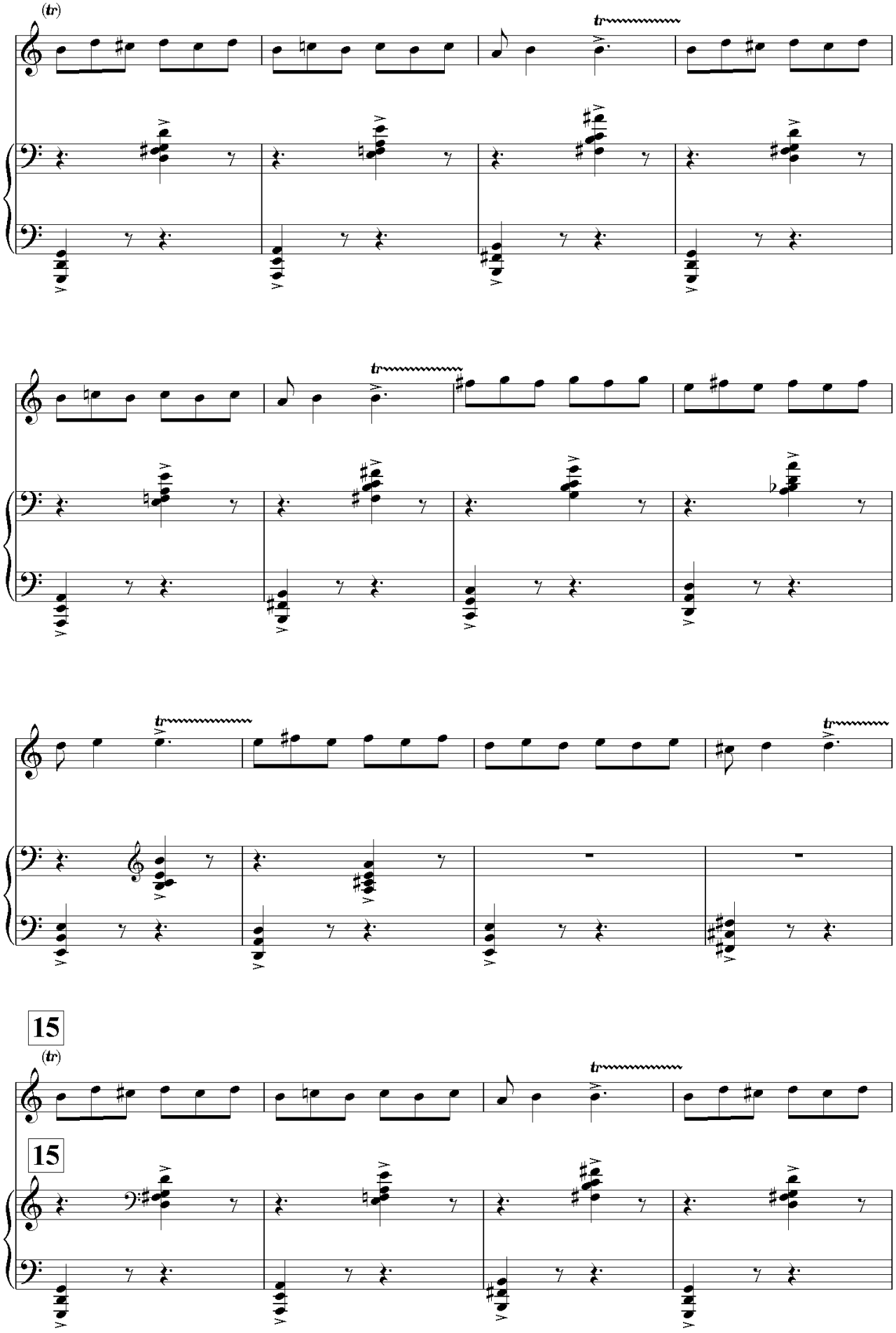
(tr)
tr
tr
tr
tr
15
(tr)
tr
15

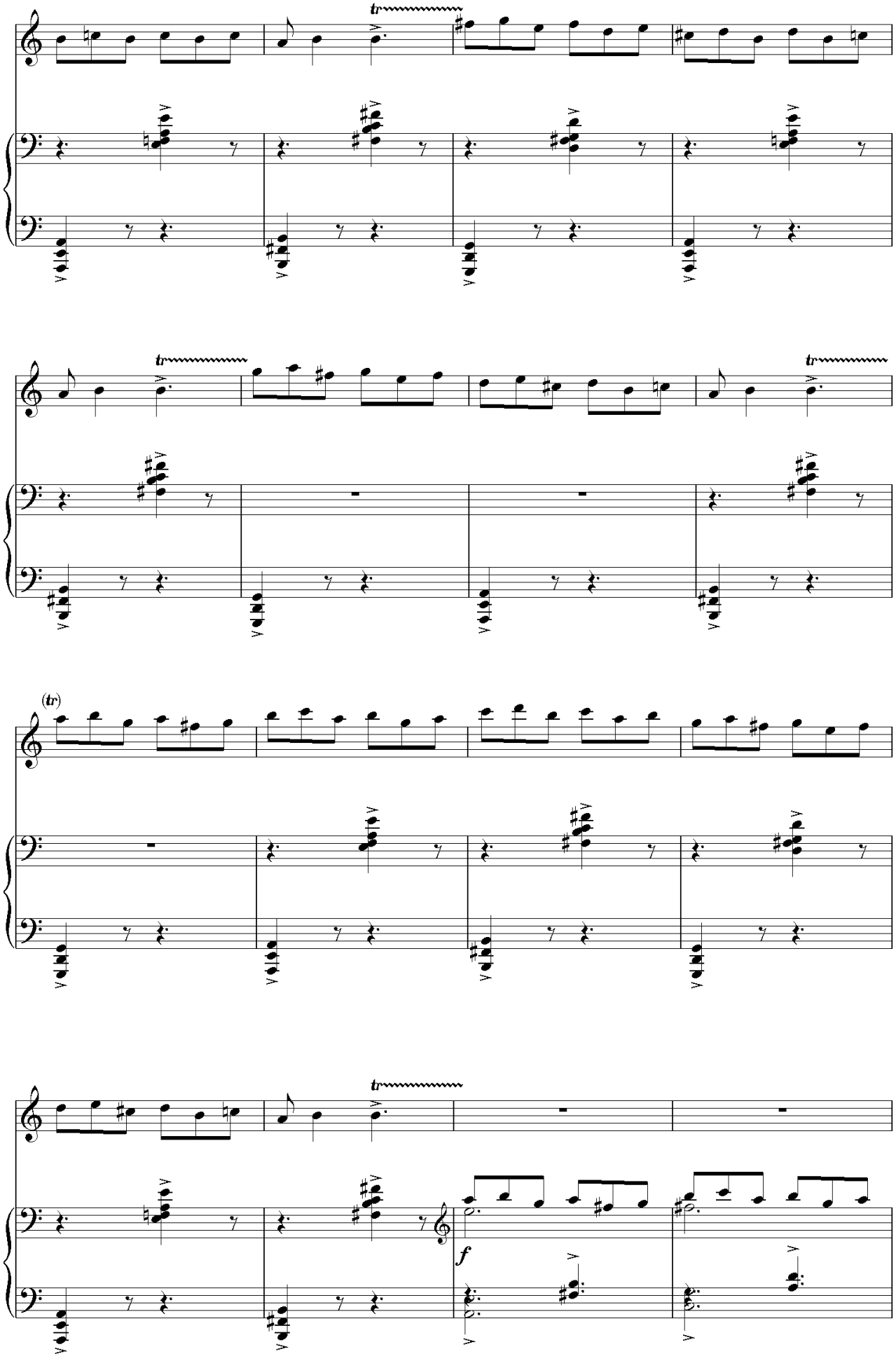
tr
tr
tr
(tr)
tr
f

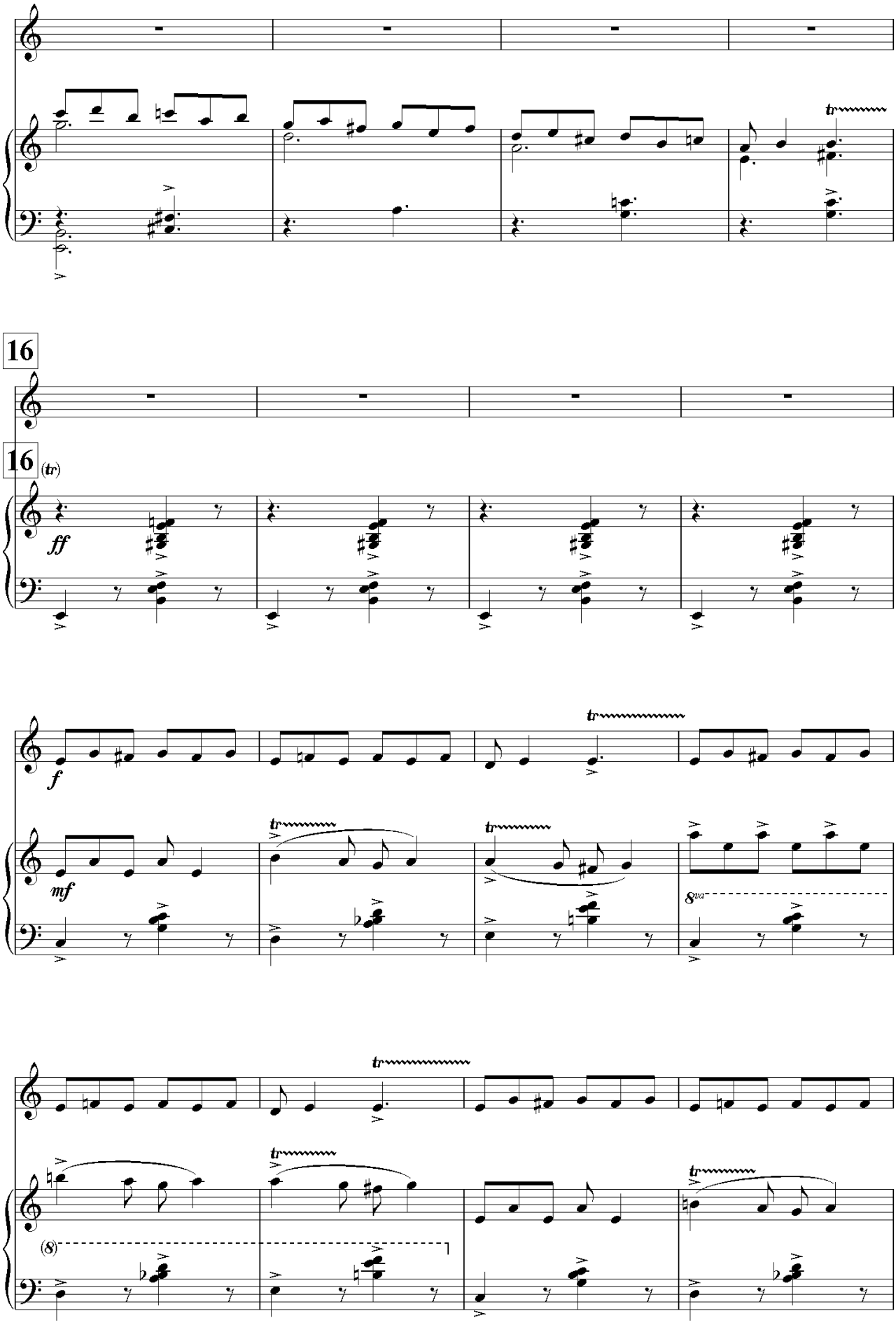
16
16
(tr)
ff
f
mf
8va
(8)

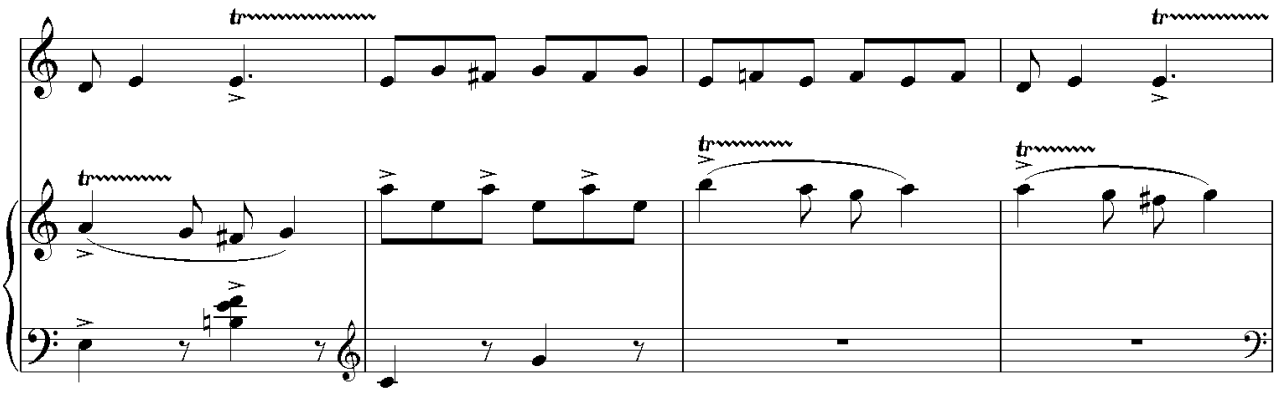

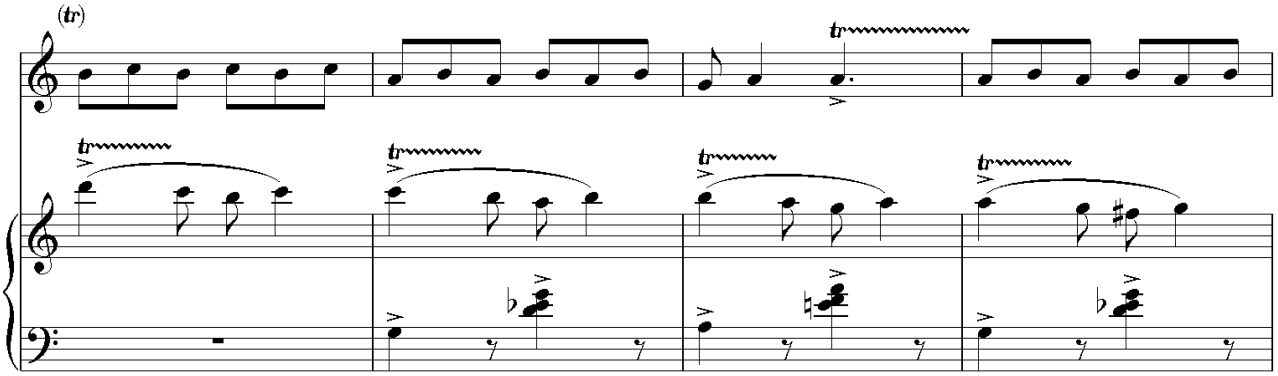

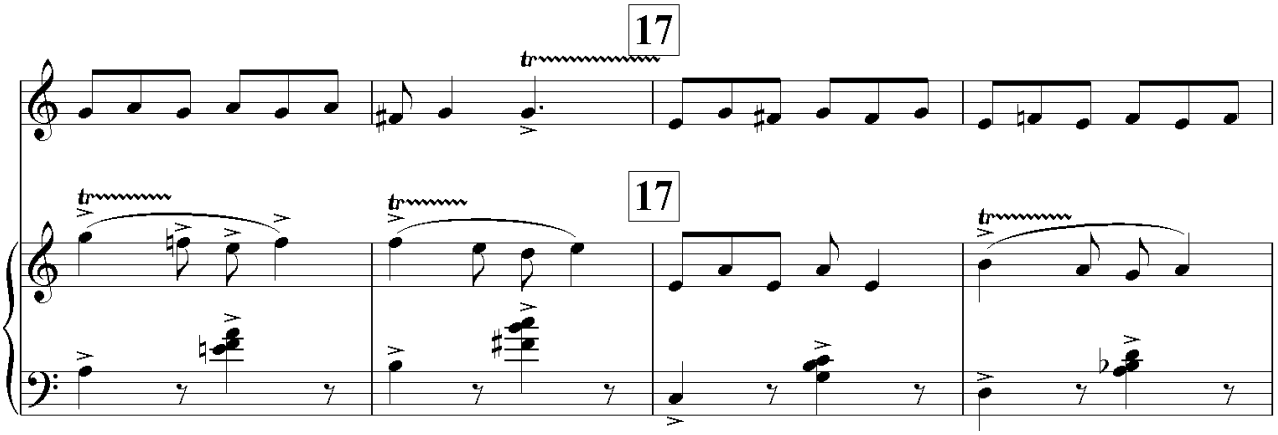
17
17

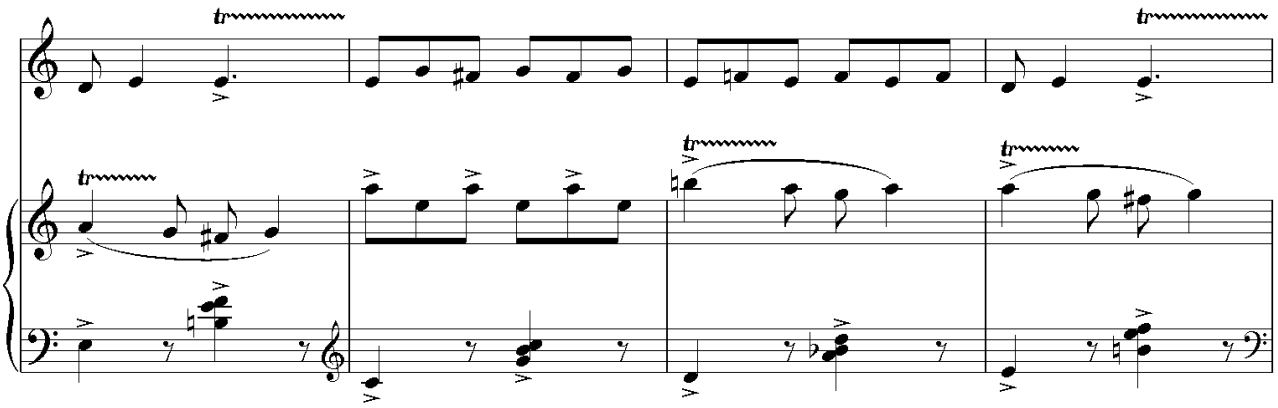

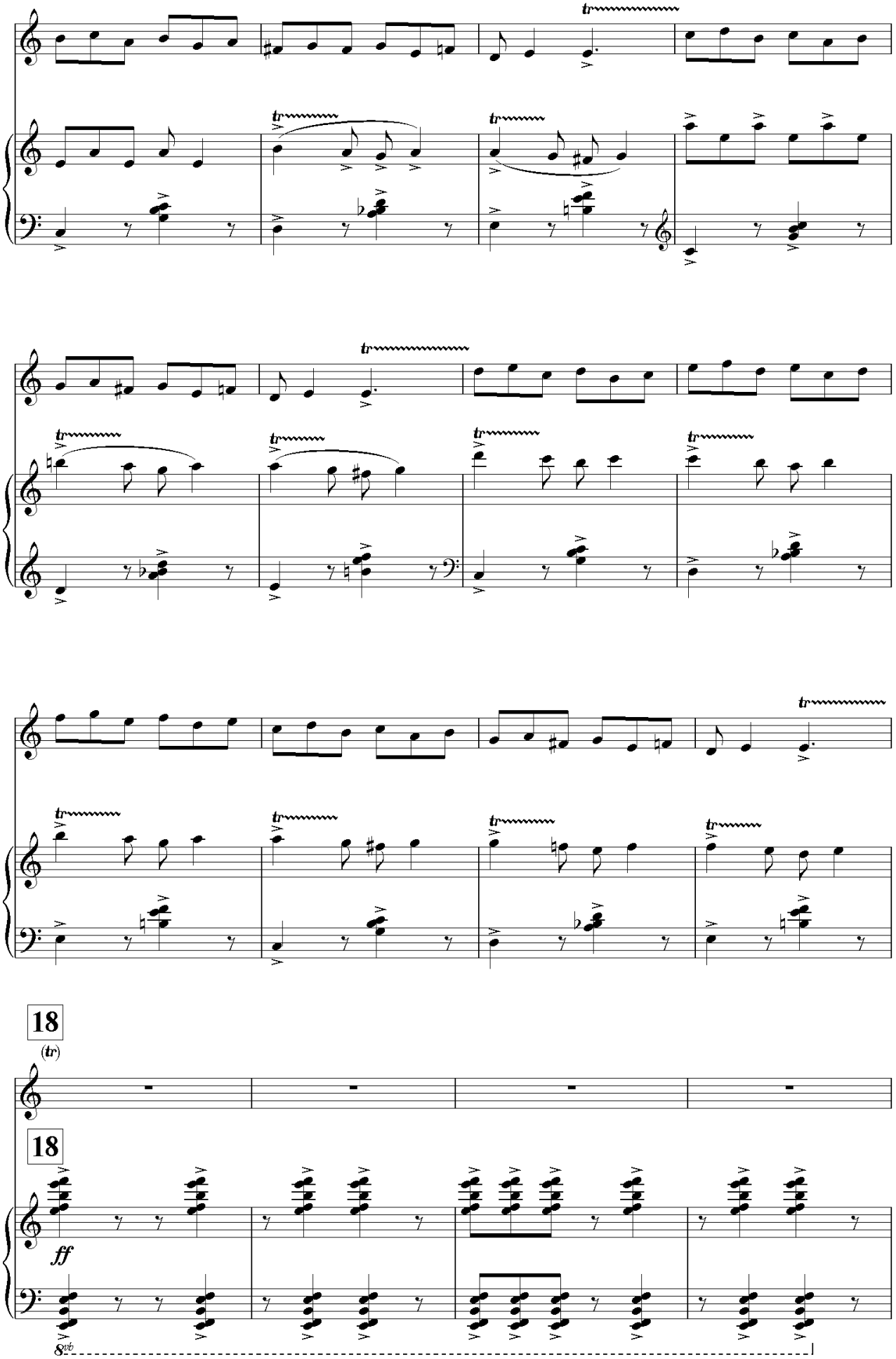
18
(tr)
18
ff
8vb

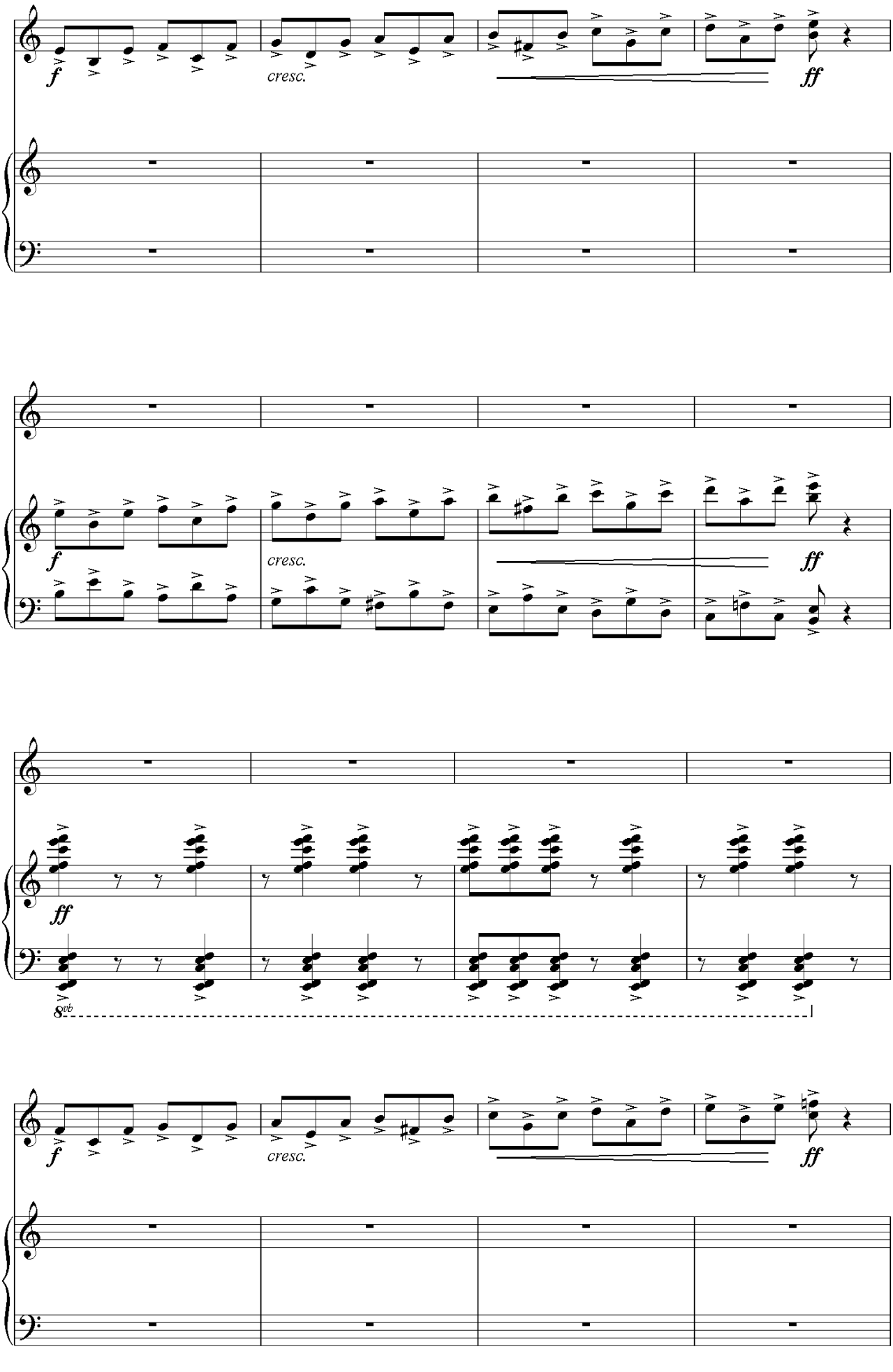
f
cresc.
ff
f
cresc.
ff
ff
8vb
f
cresc.
ff

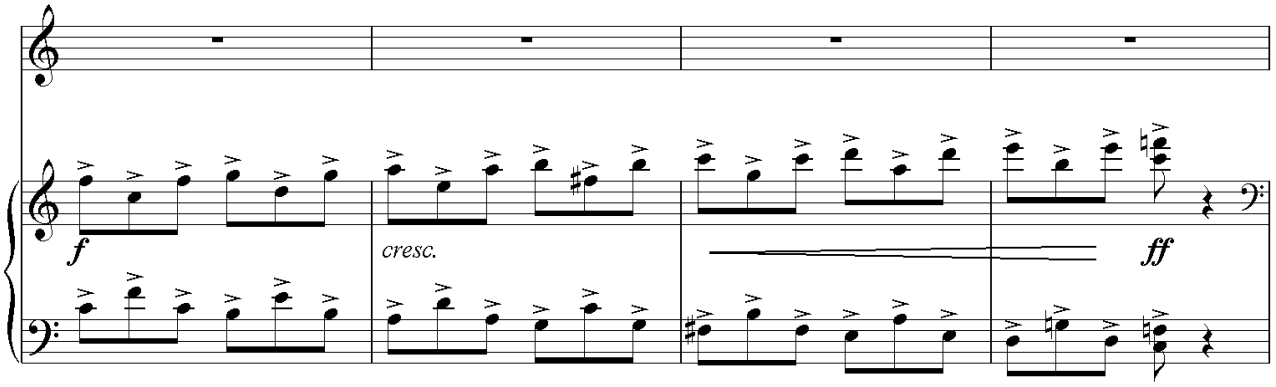
f
cresc.
ff

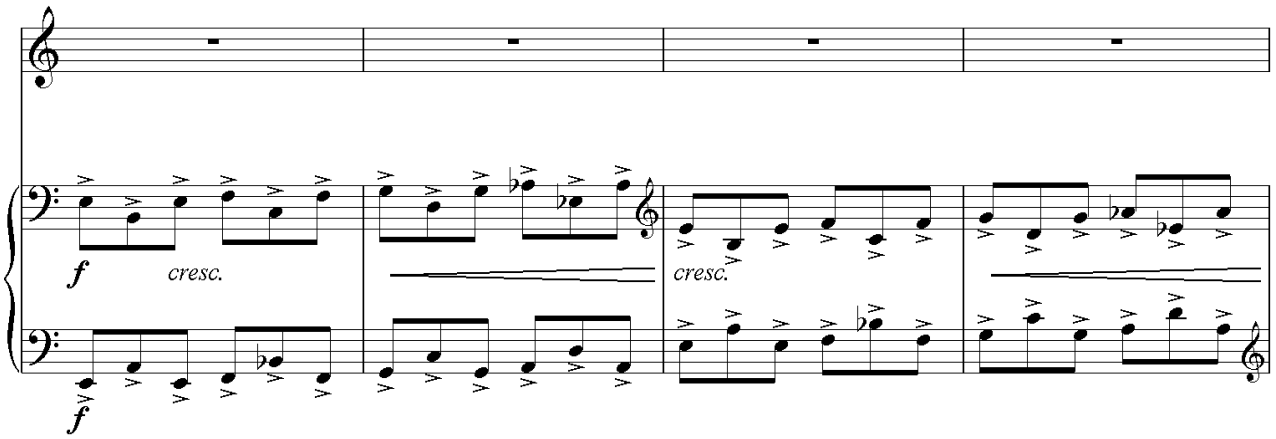
f
cresc.
cresc.
f

19

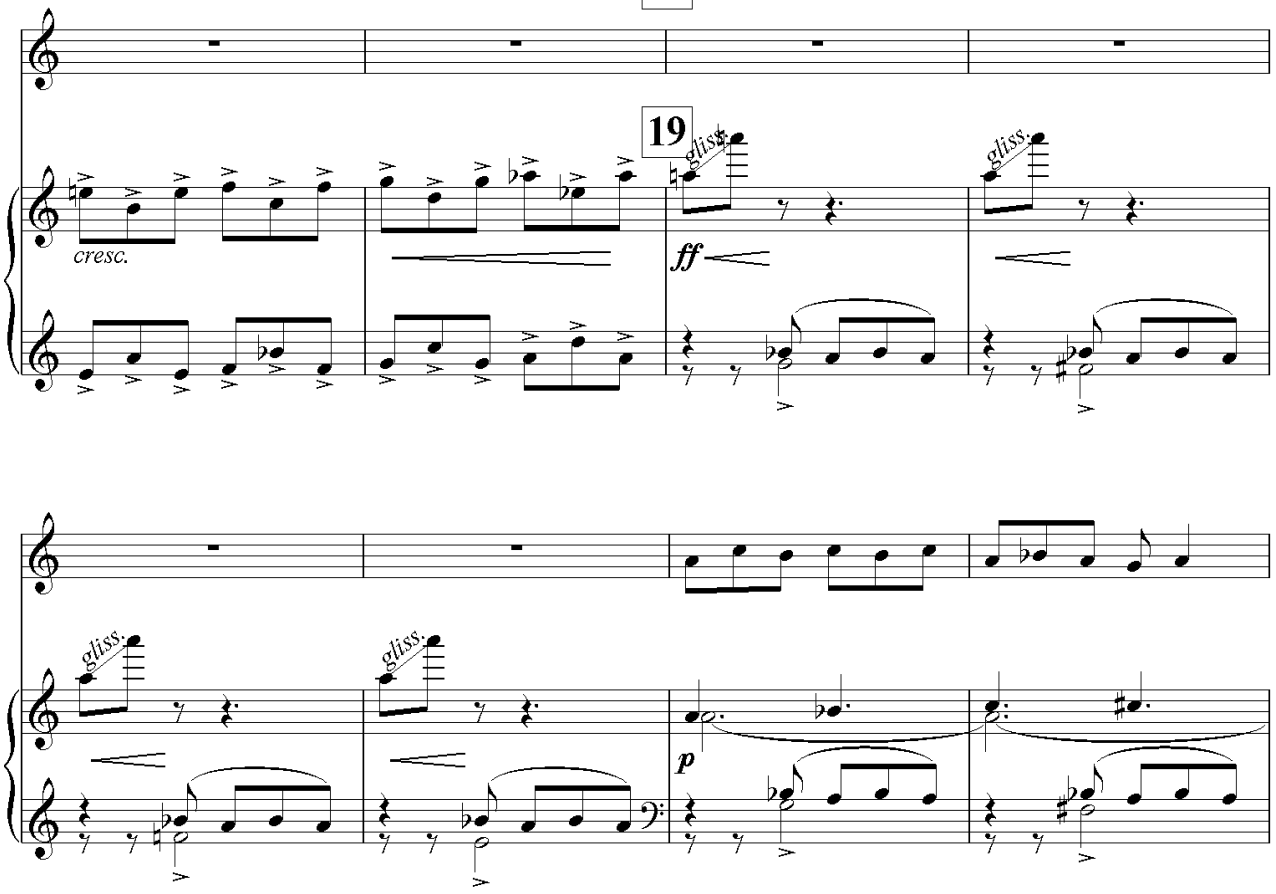
19
cresc.
gliss.
gliss.
ff
gliss.
gliss.
p

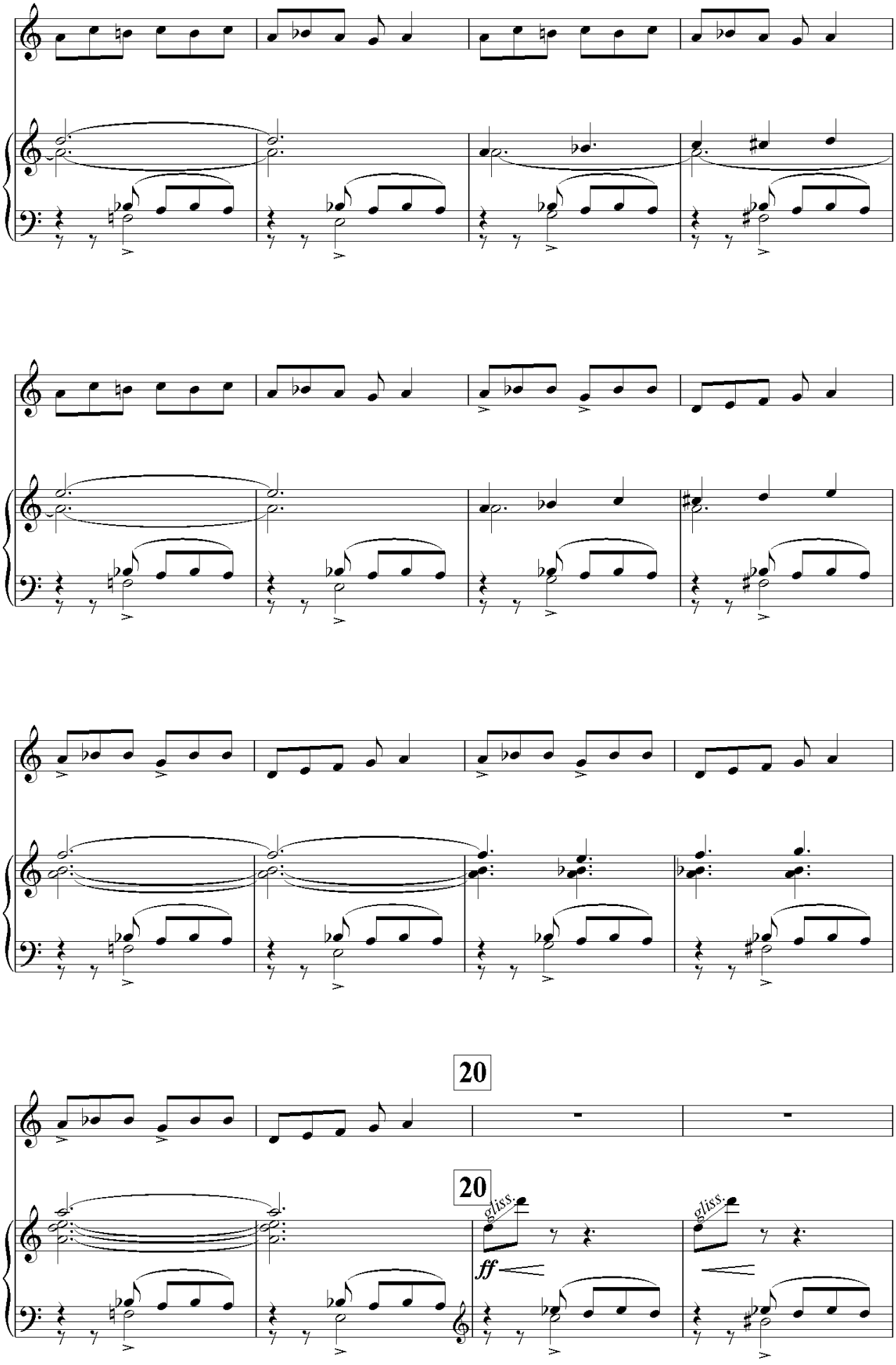
20
20
gliss.
gliss.
ff

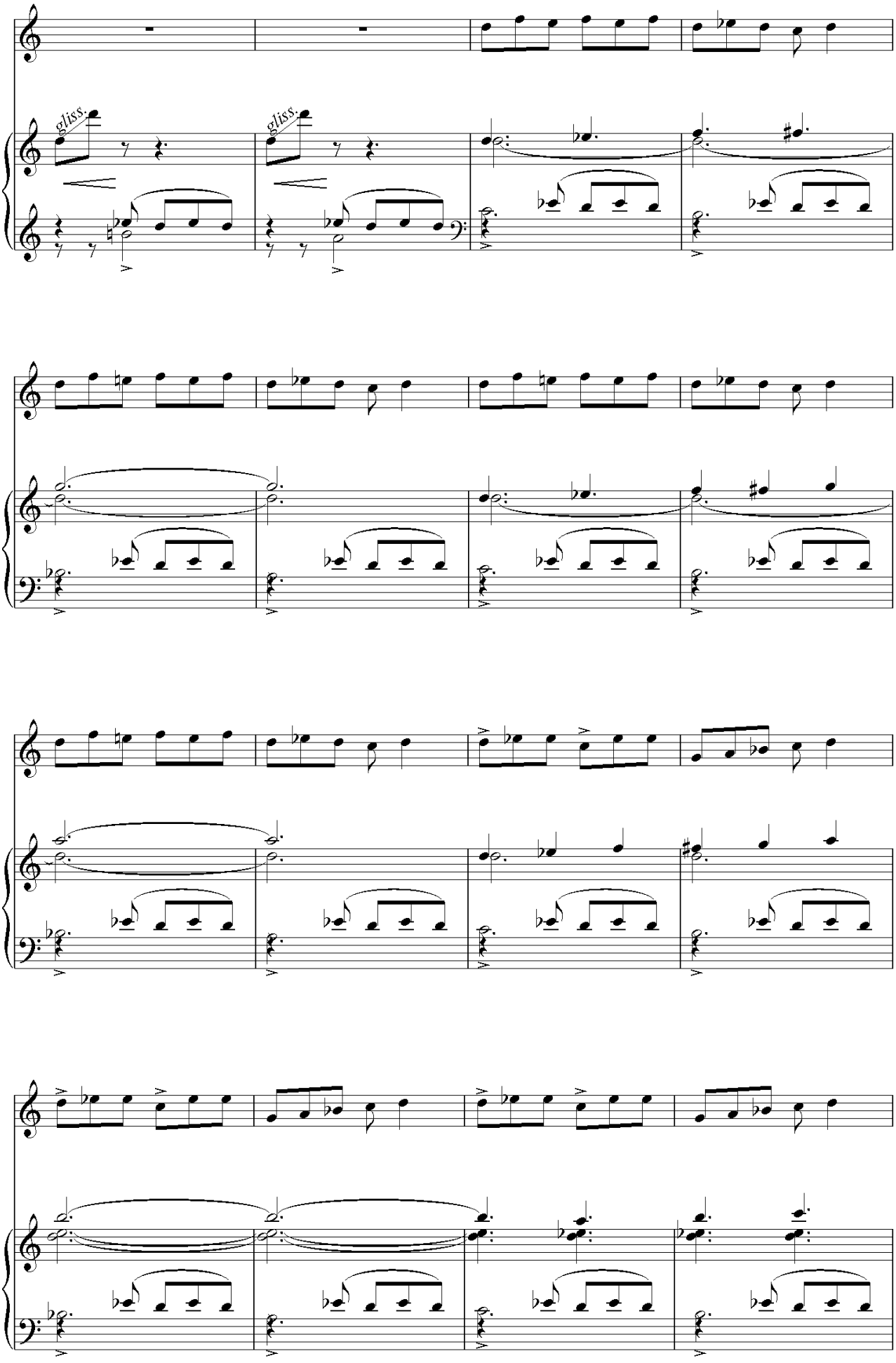
gliss.
gliss.

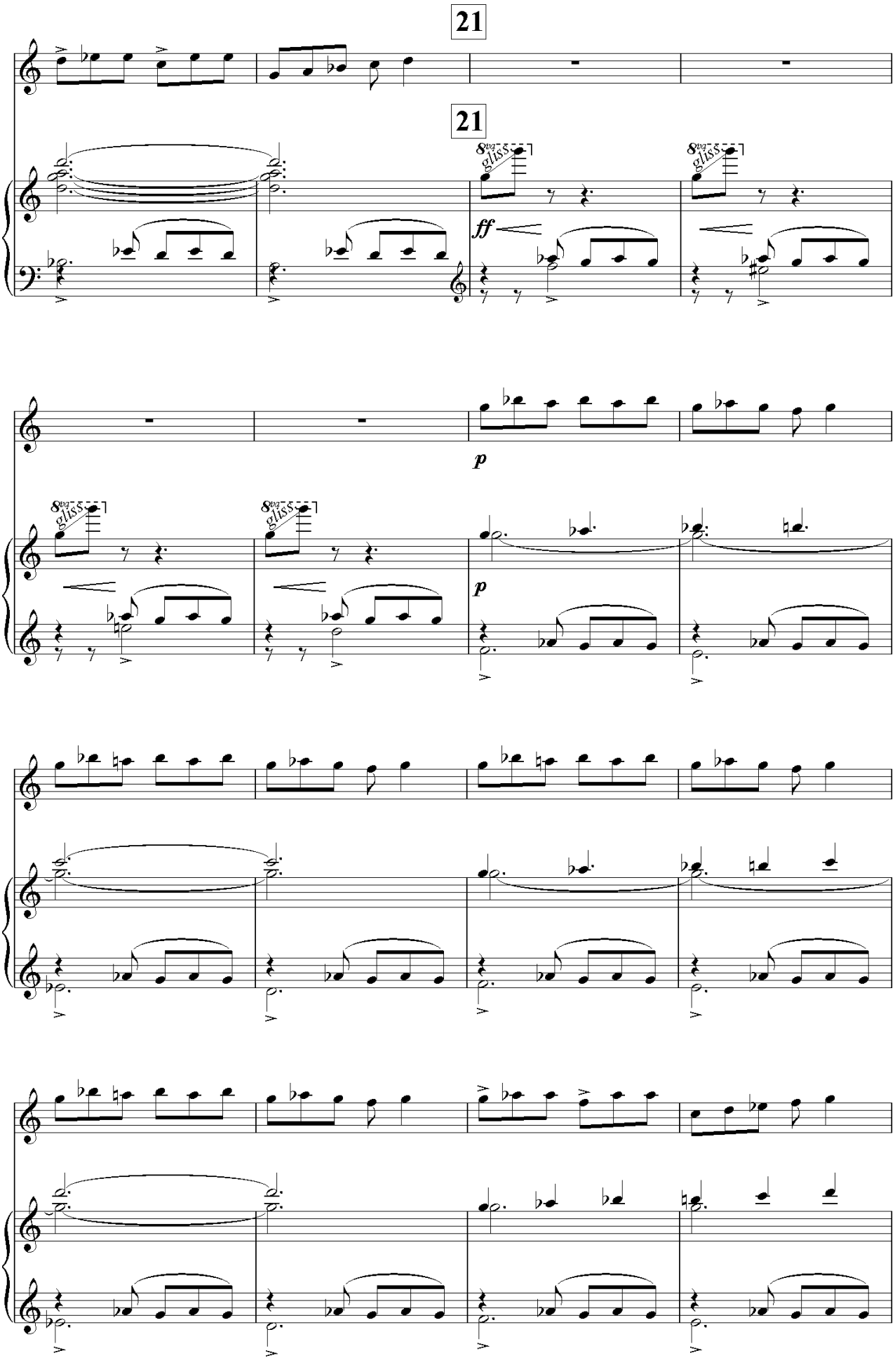
21
21
8va
gliss.
ff
p
p

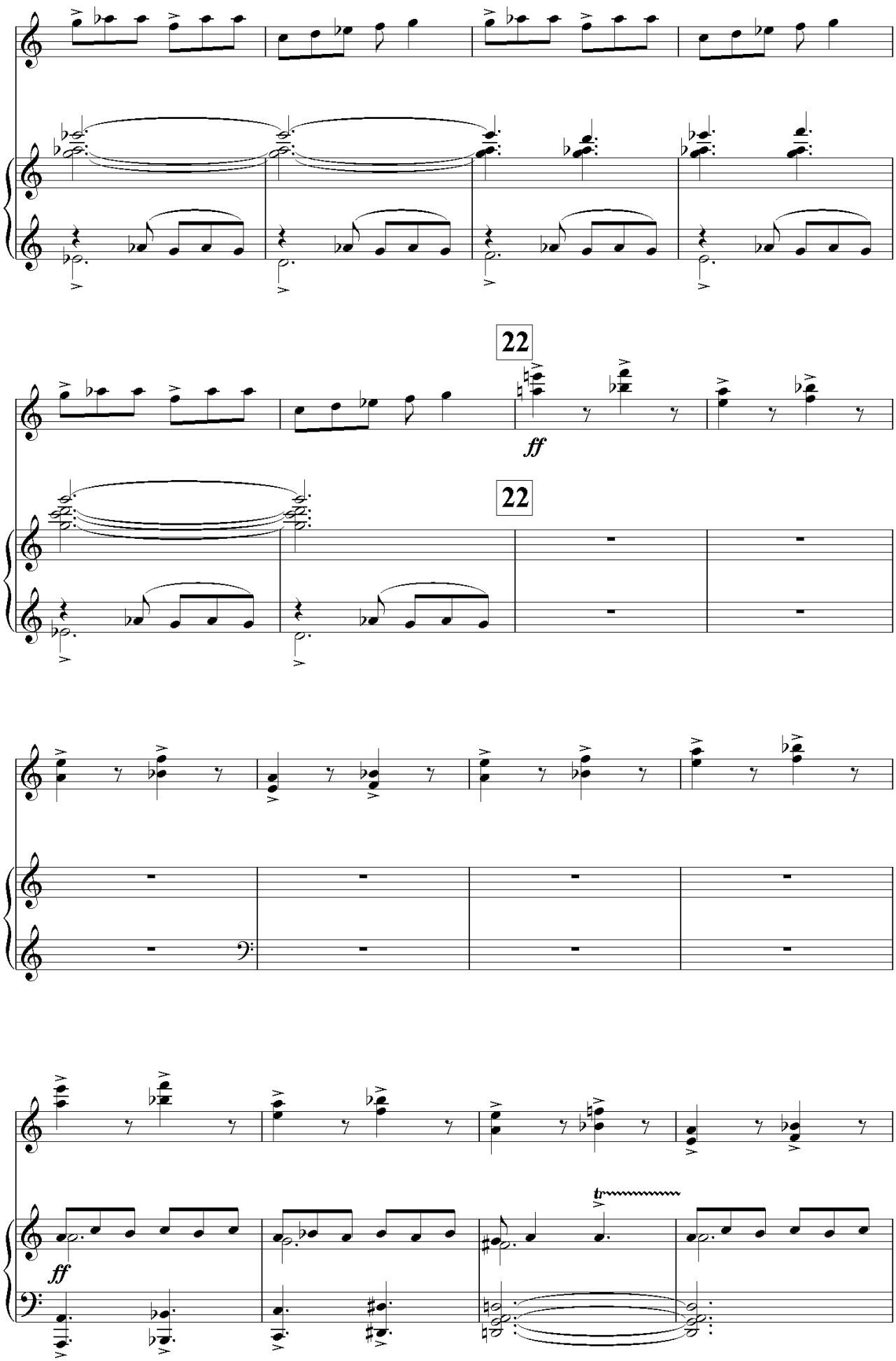
22
ff
22
ff
tr

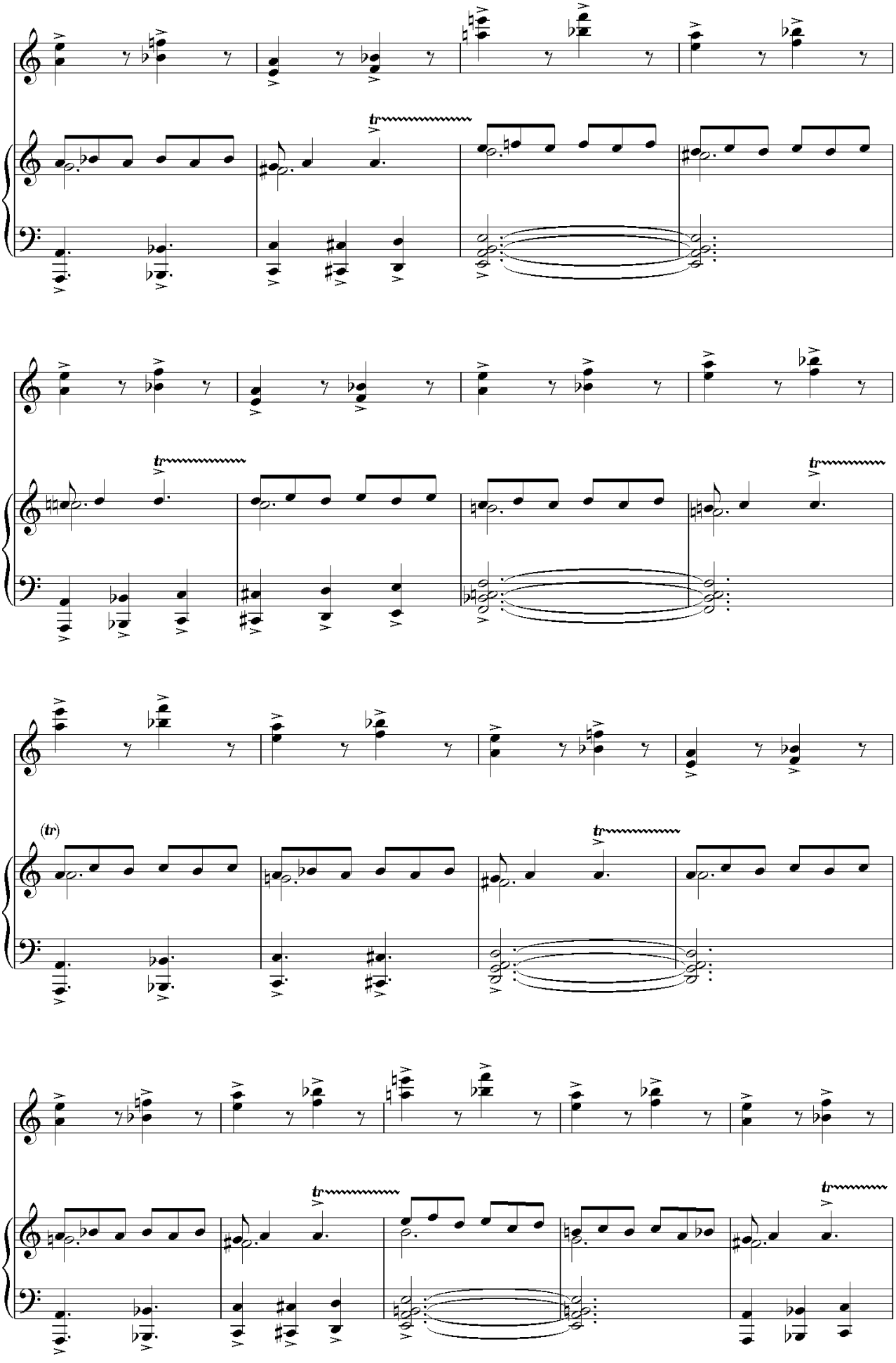
tr
tr
tr
(tr)
tr
tr

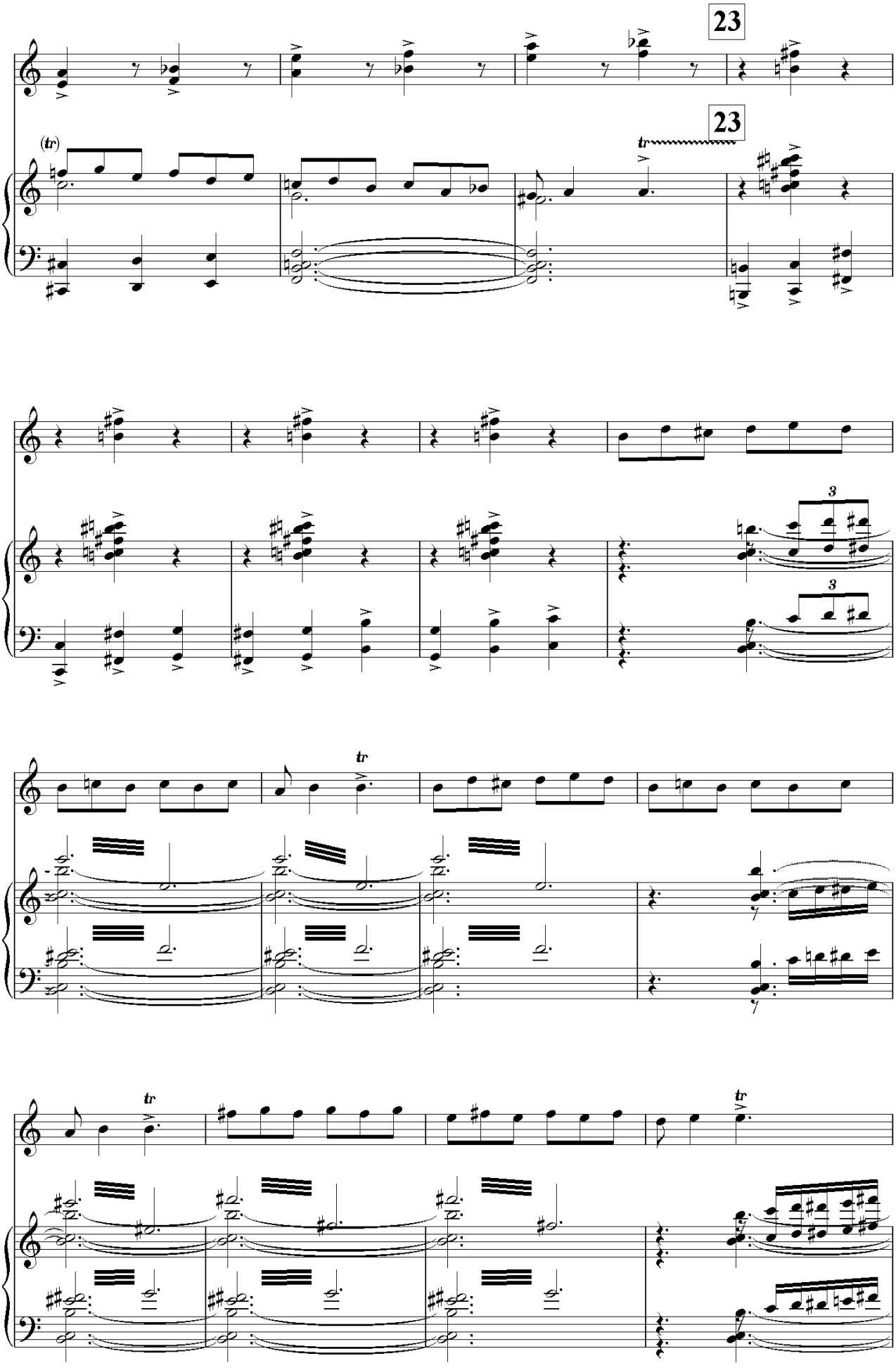
23
23
(tr)
tr
3
3
tr
tr
tr

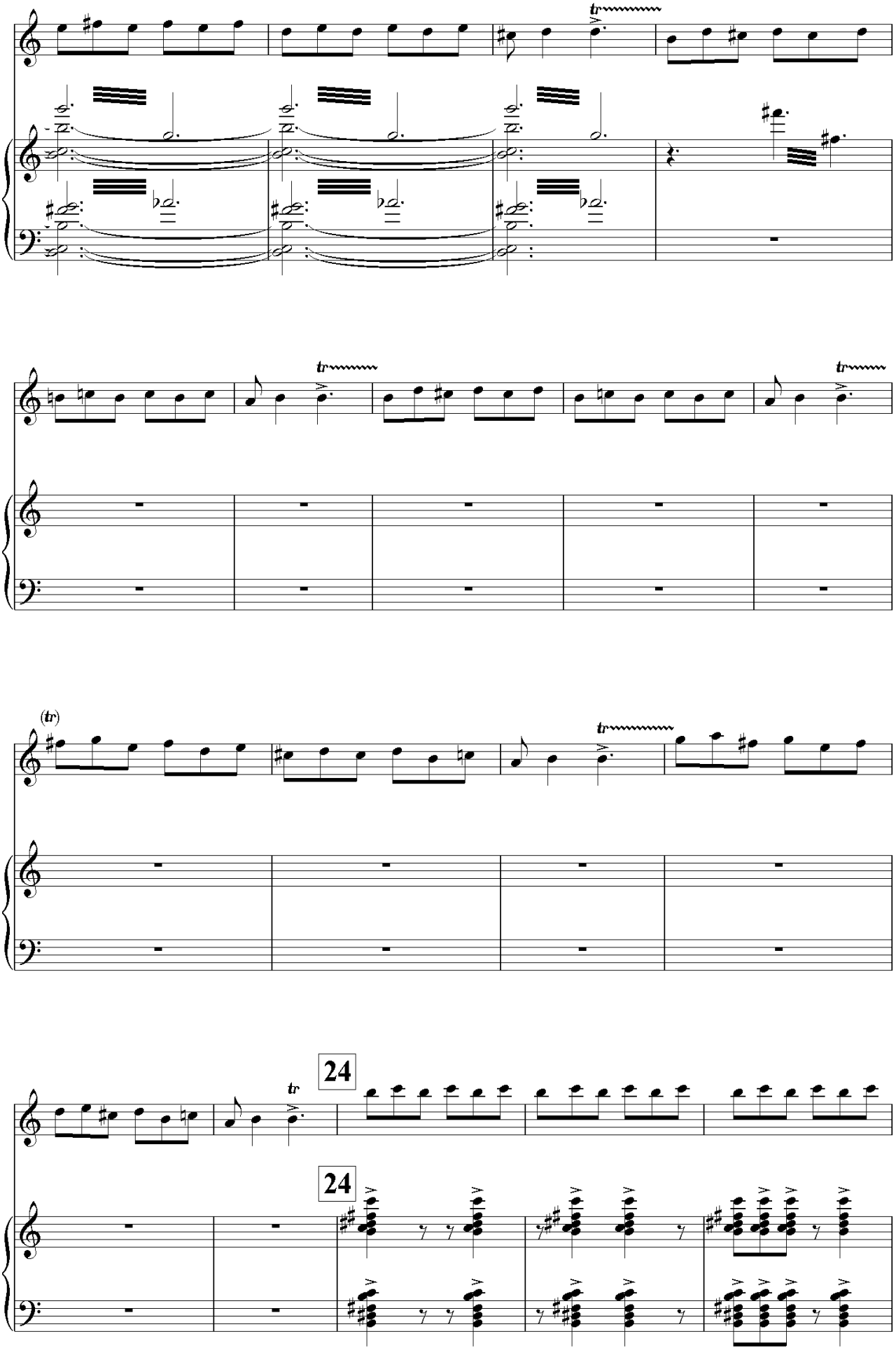
tr
tr
tr
(tr)
tr
24
24

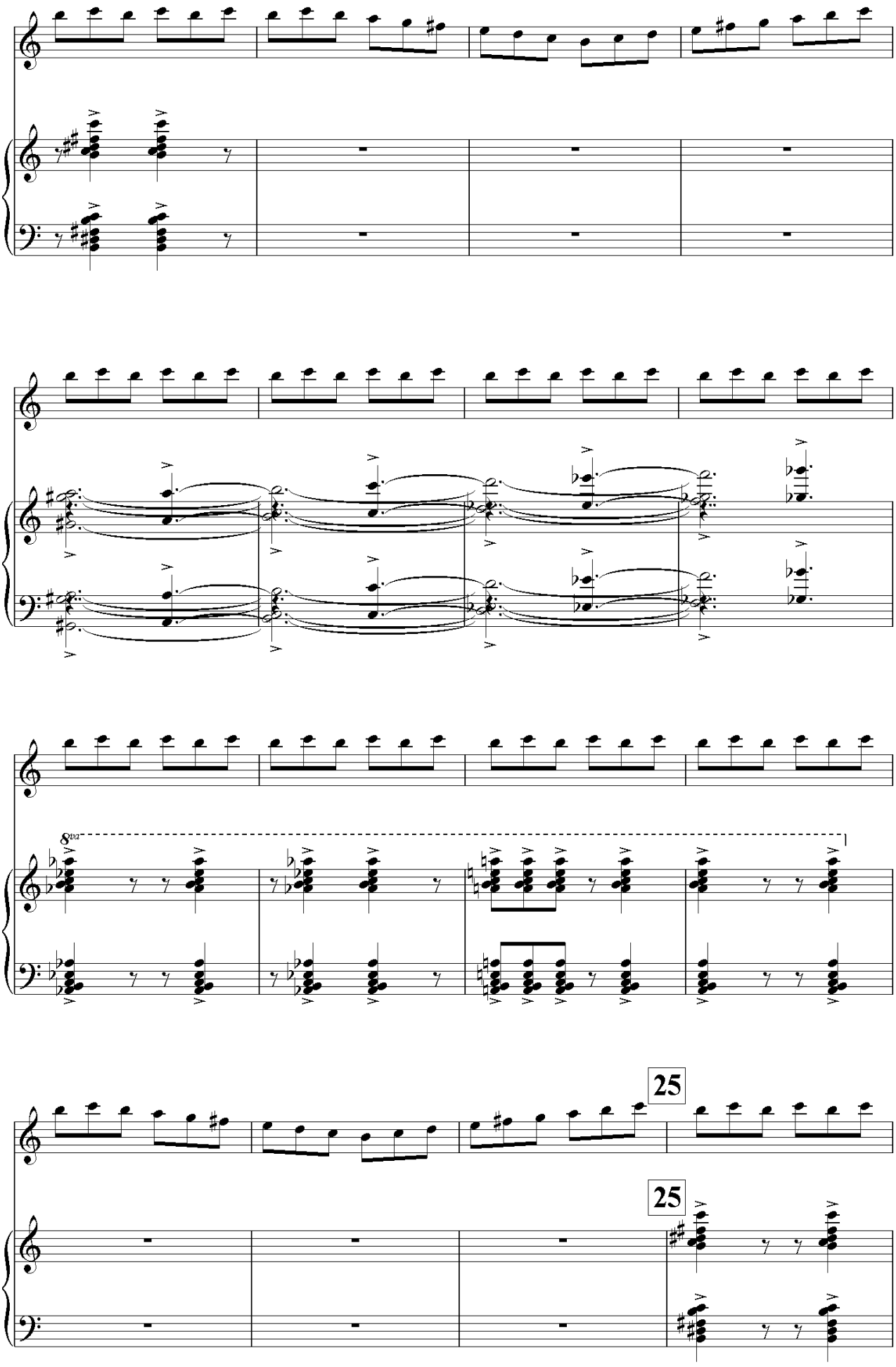
8va
25
25

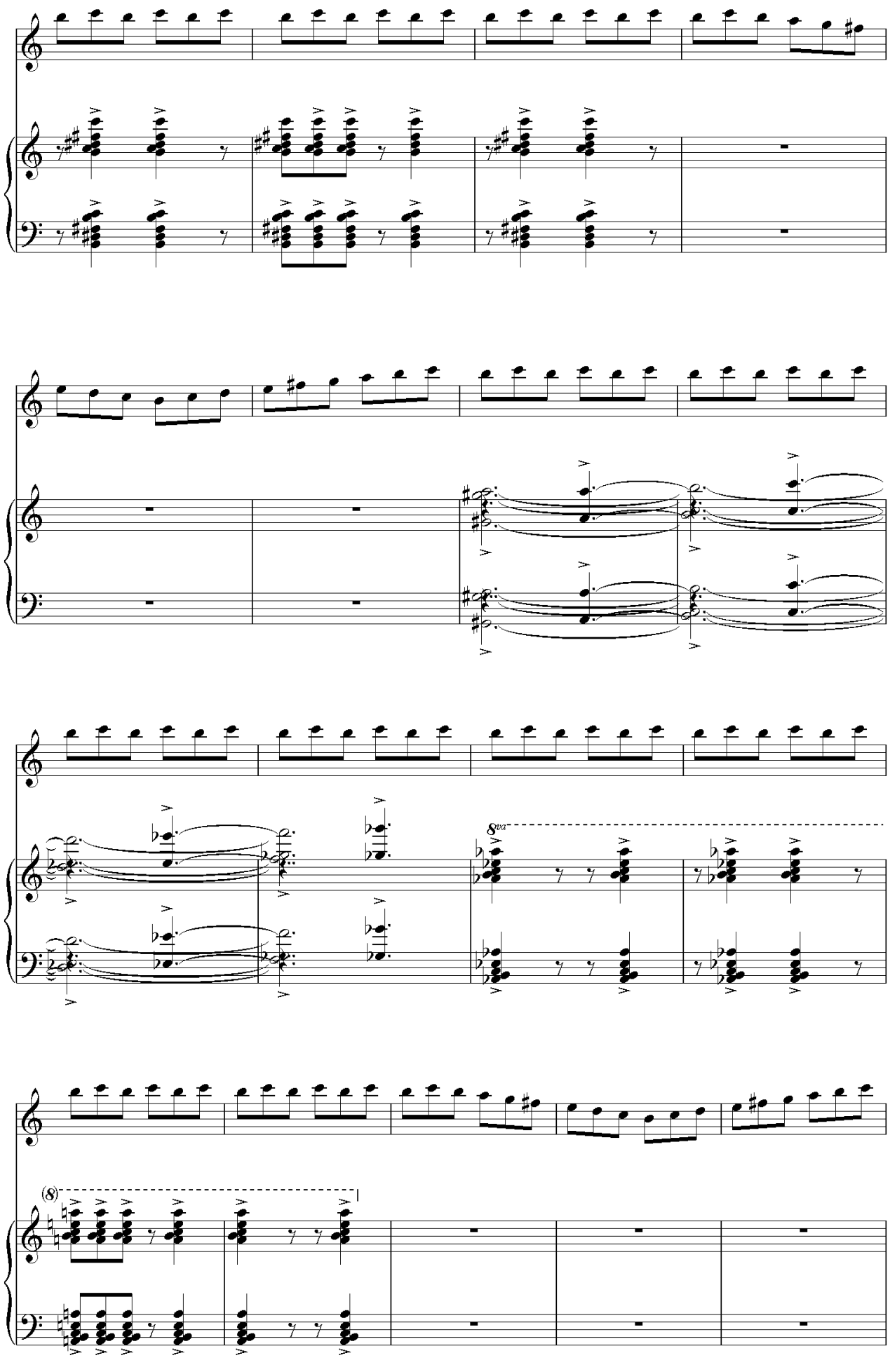
8va
(8)

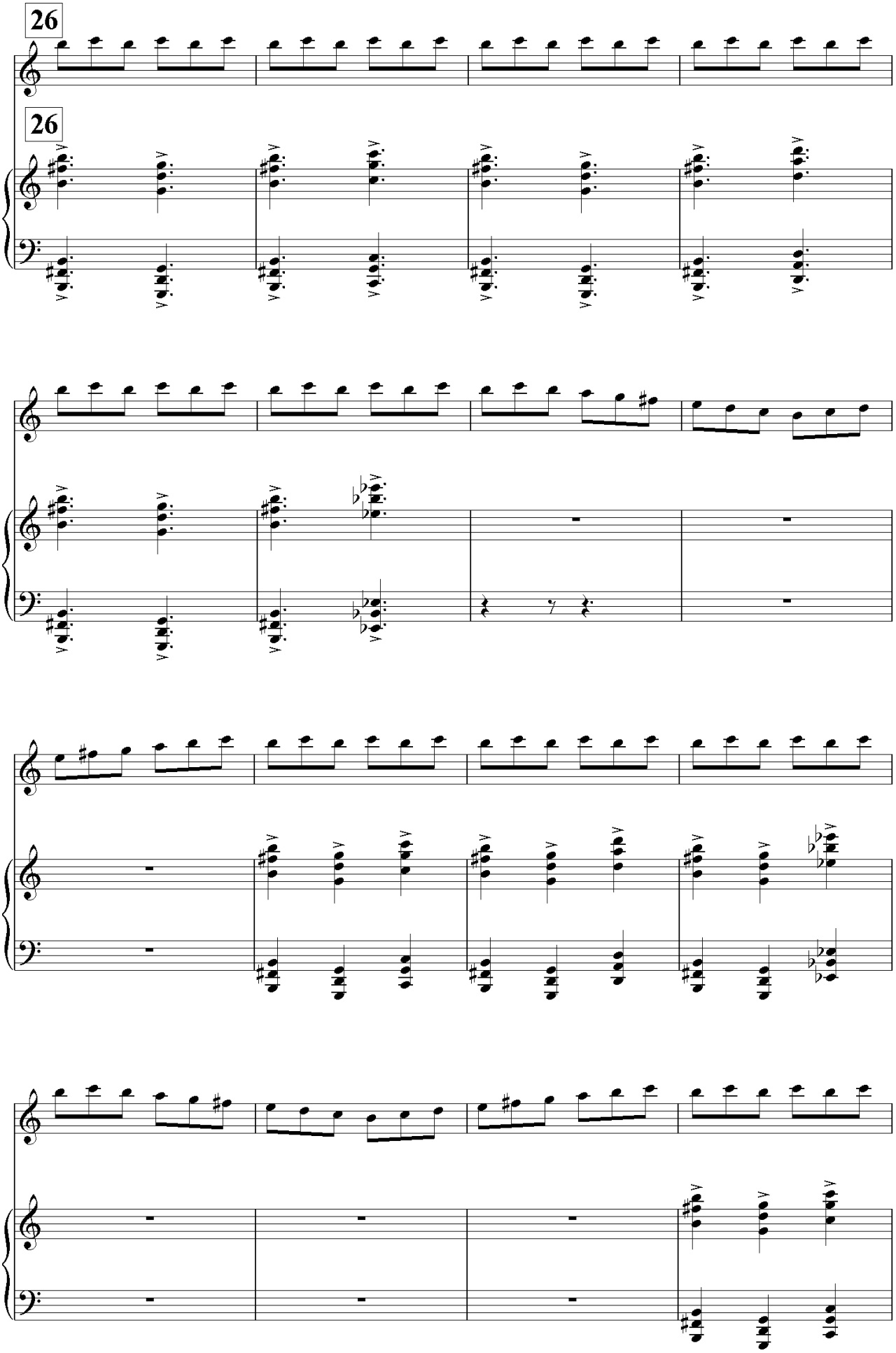
26
26

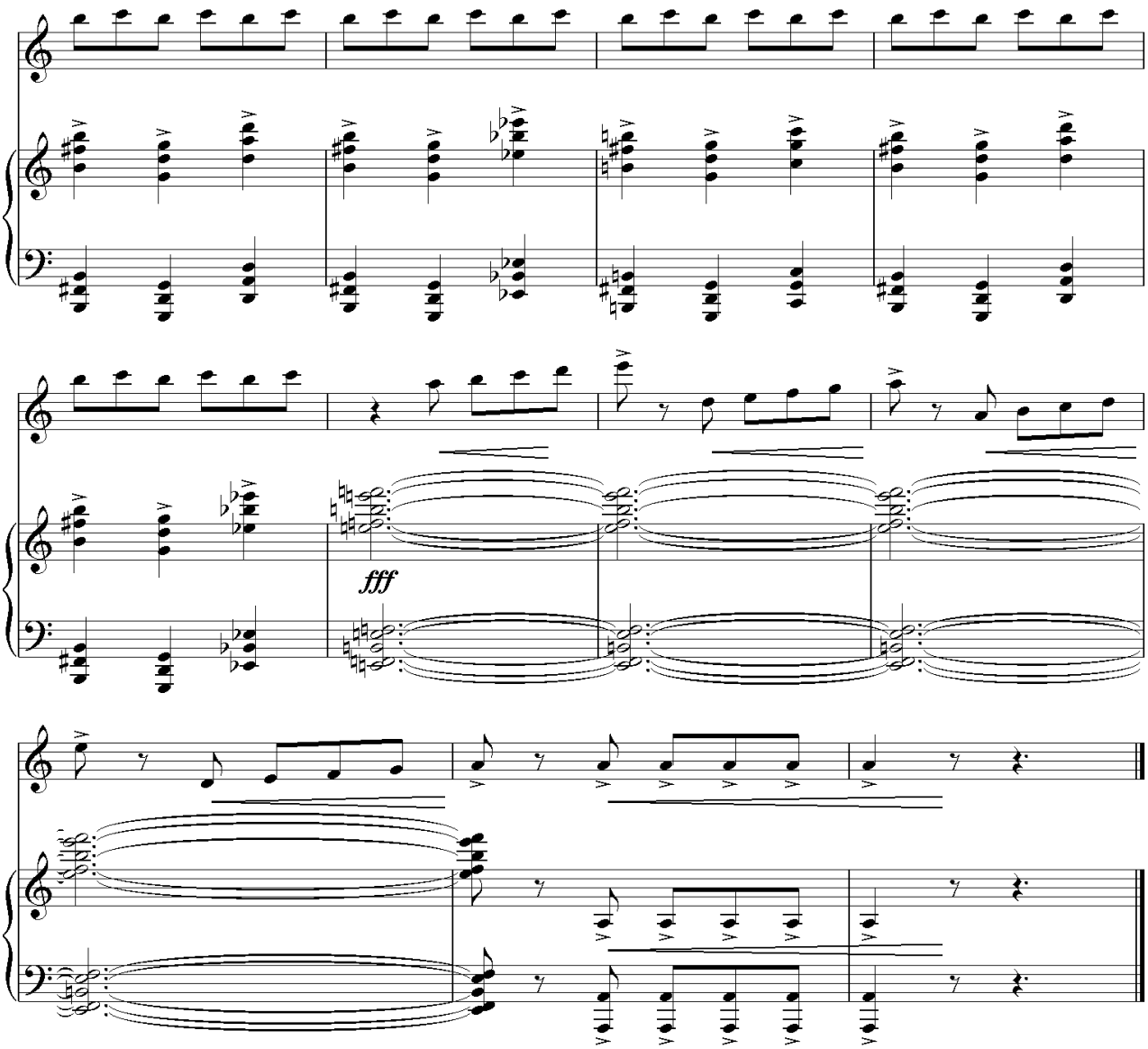
fff

Vanka-Tanka

A.Dargomjiskiy

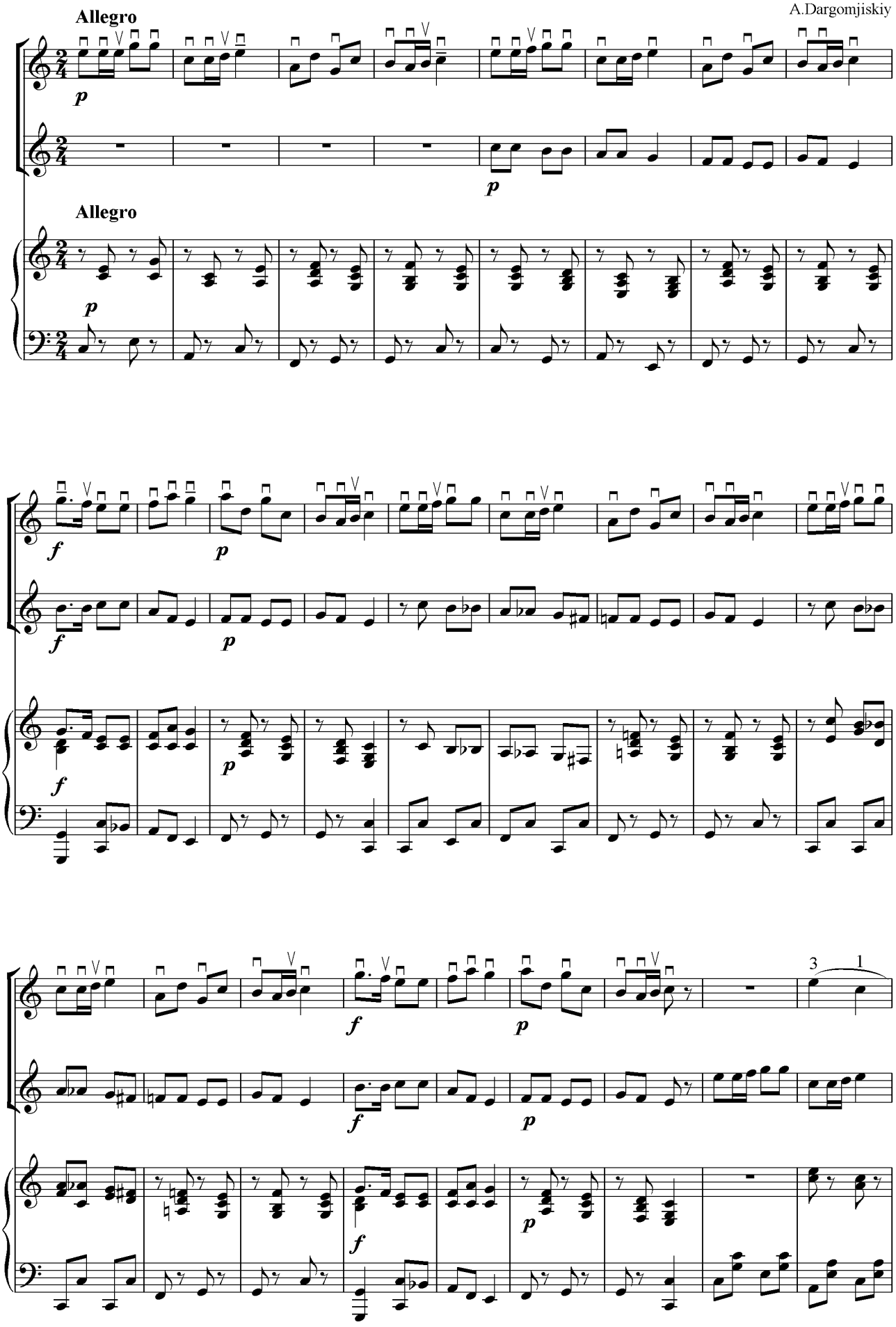

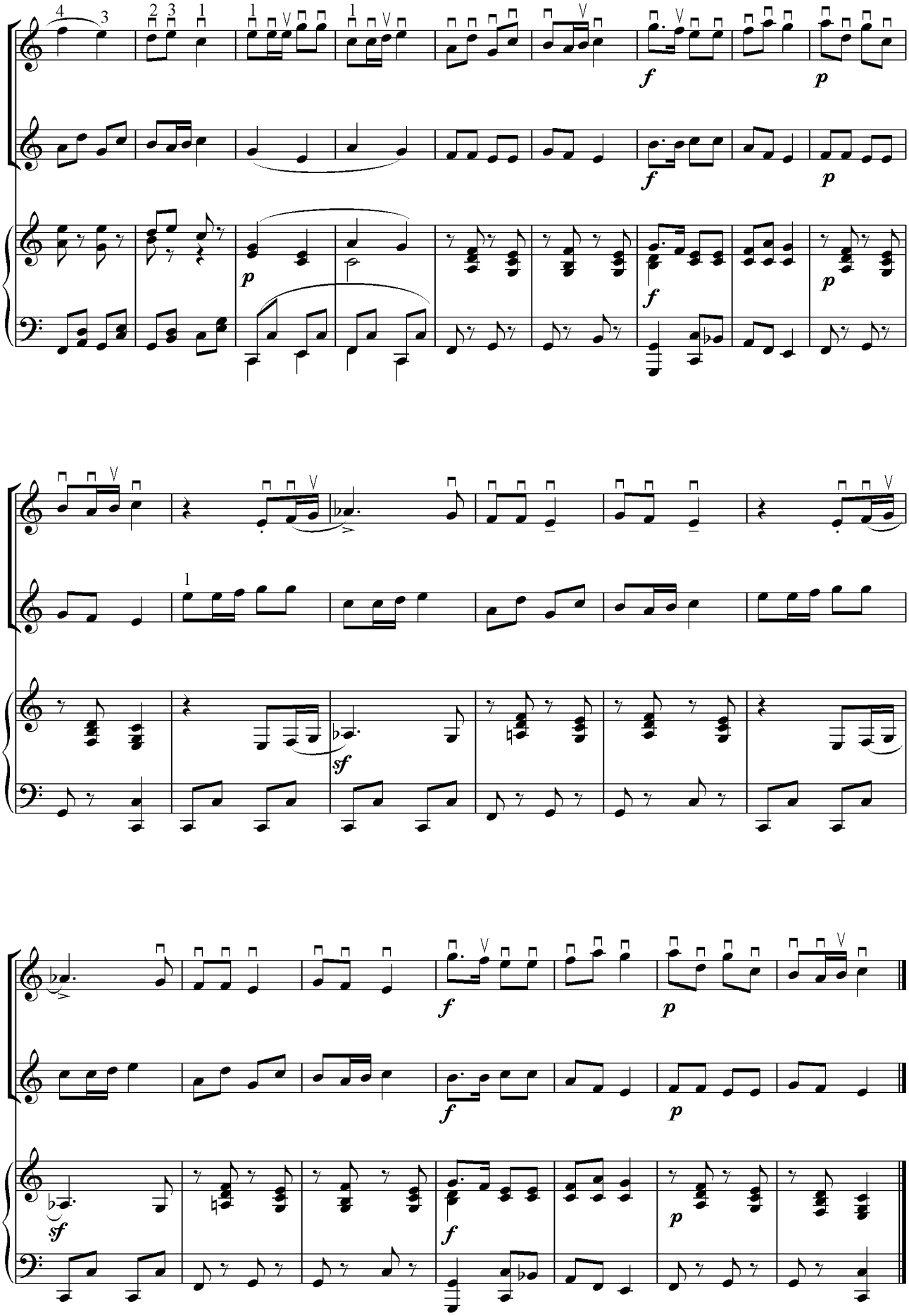
f
p
f
p
p
f
p
sf
f
p
sf
f
p

Утушка луговая

G.Lyubimova

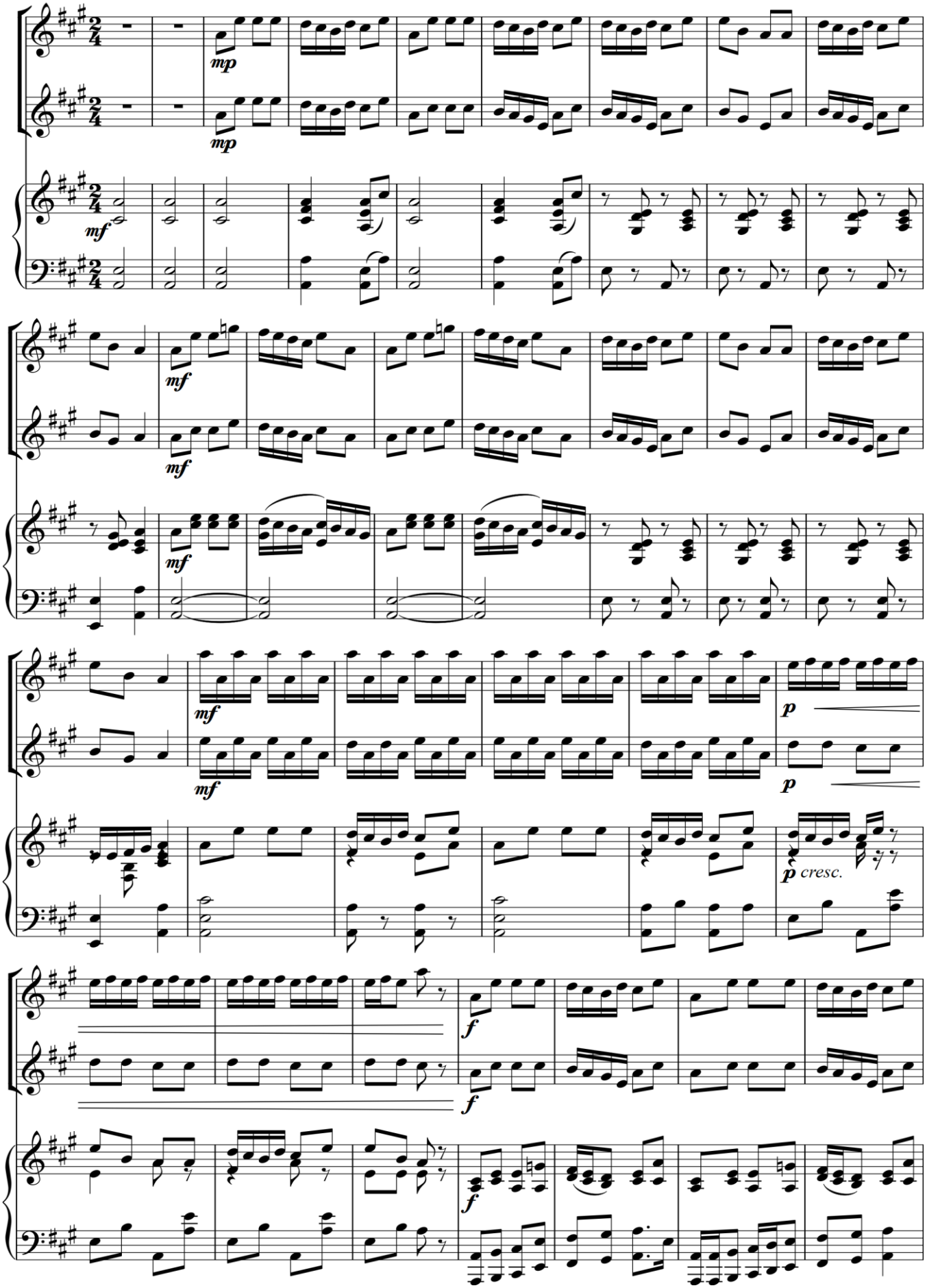

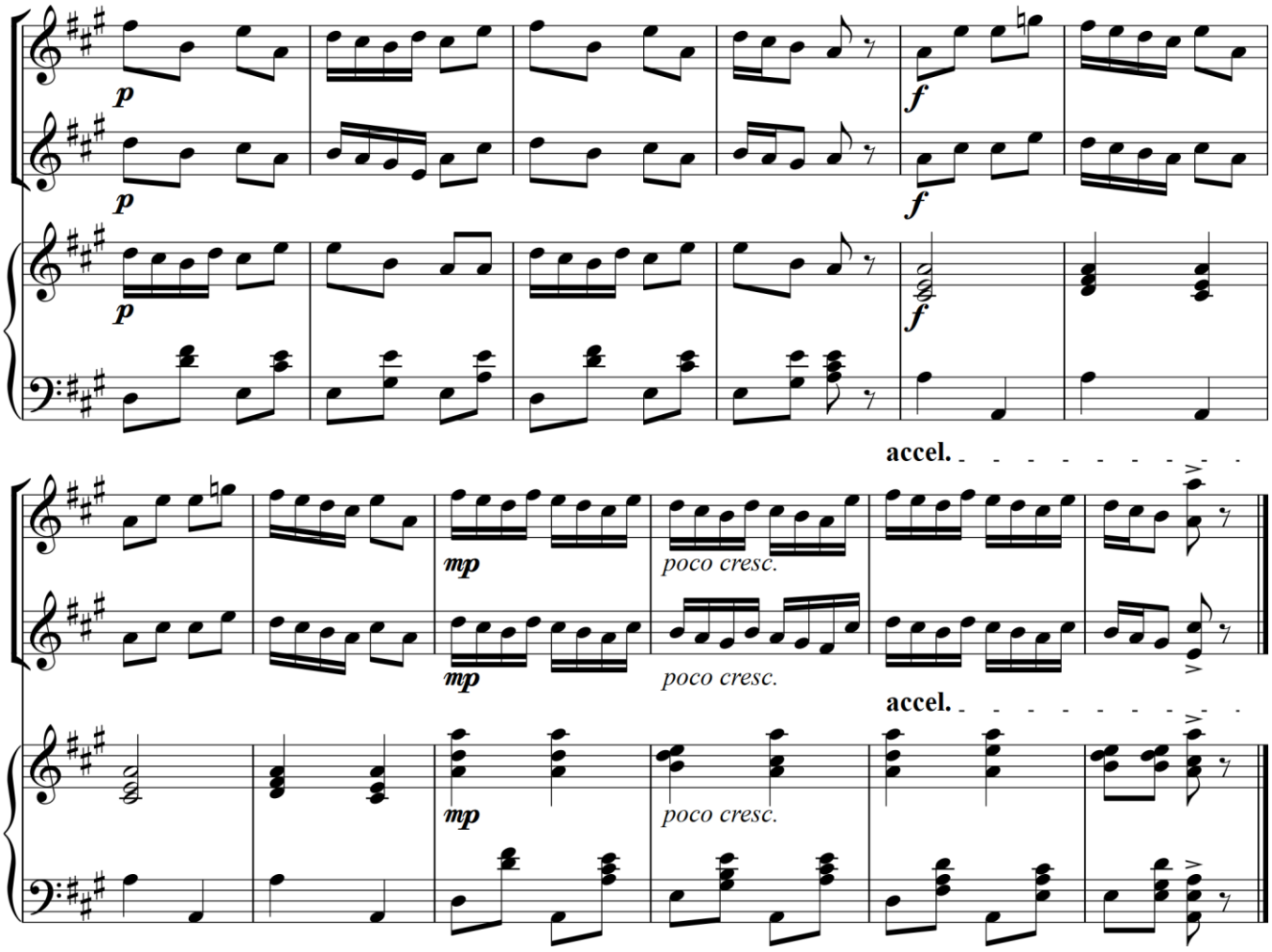
p
p
p
f
f
f
accel.
mp
mp
mp
poco cresc.
poco cresc.
poco cresc.
accel.

Serenada

Moderato

F.Shubert

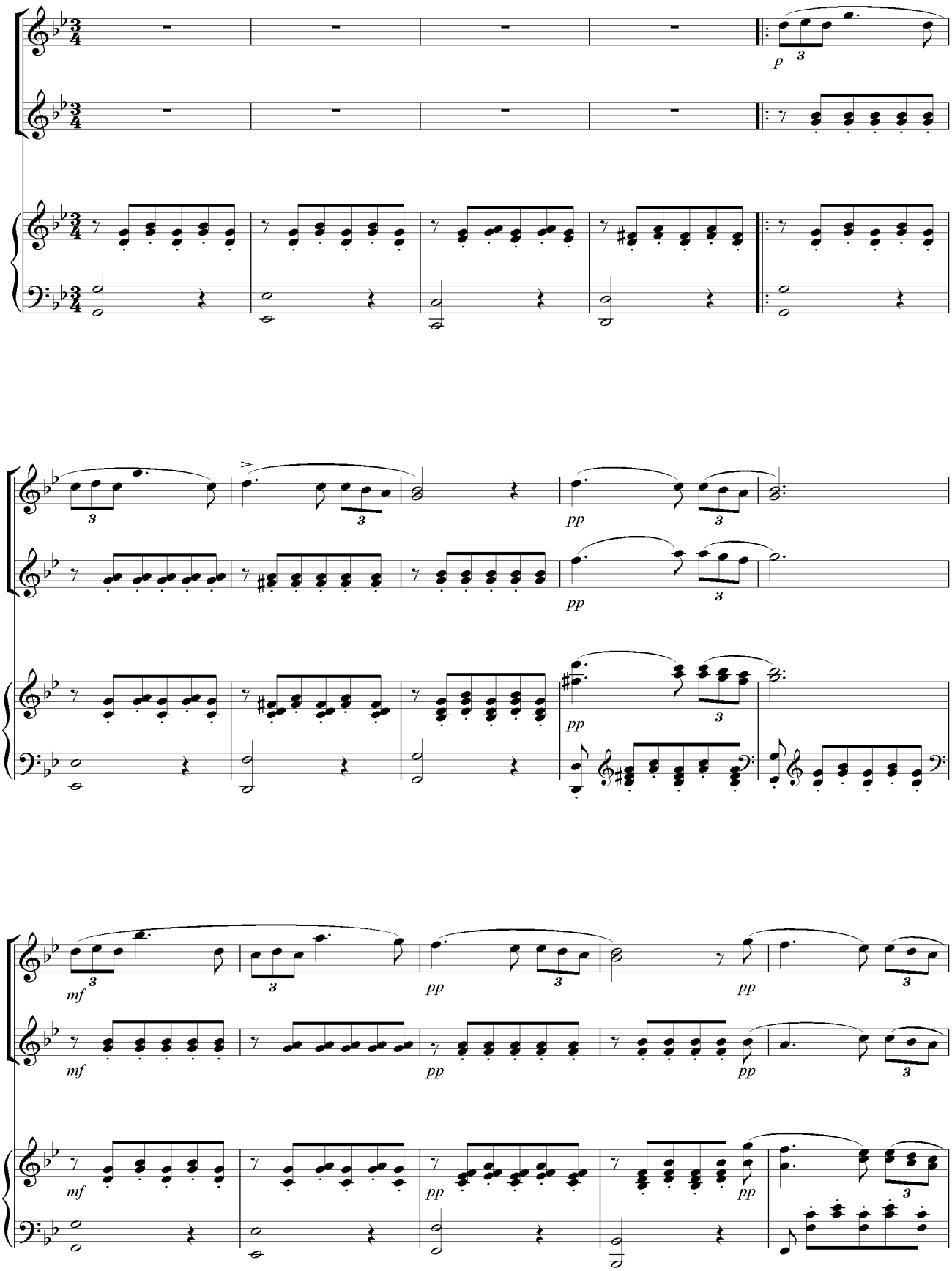

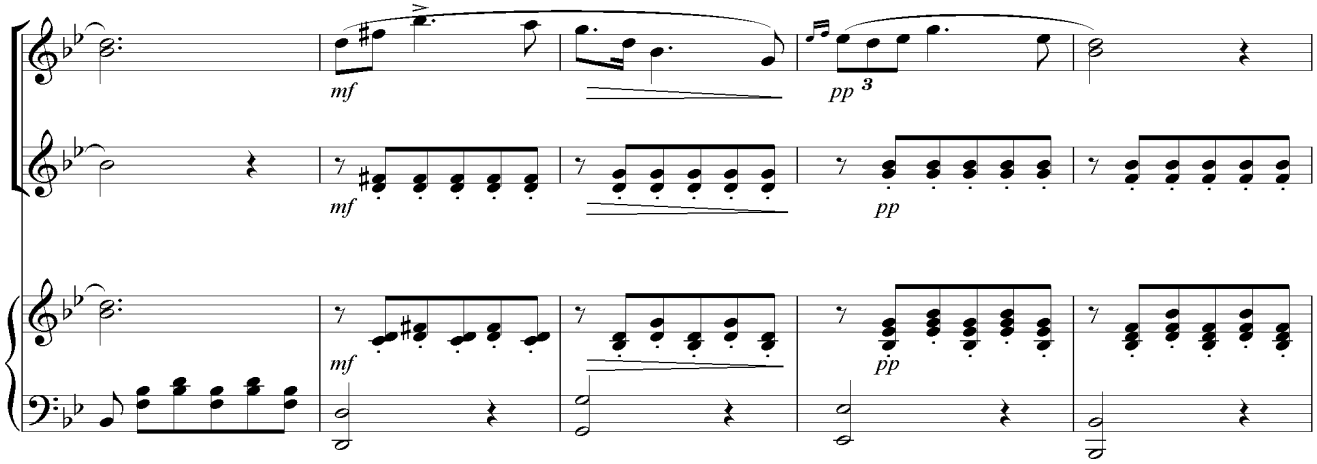
mf
pp
3

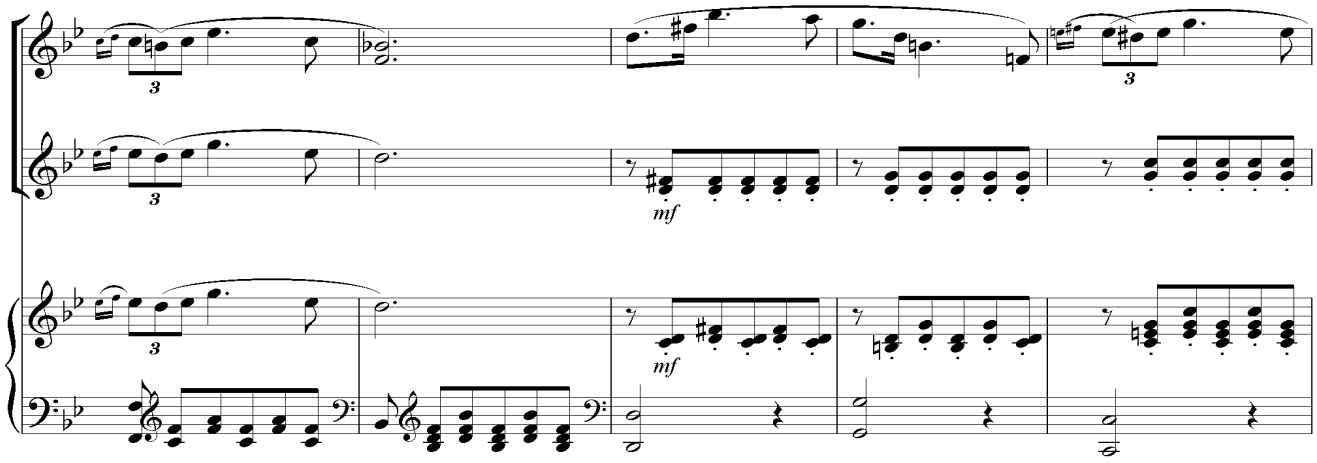
3
mf

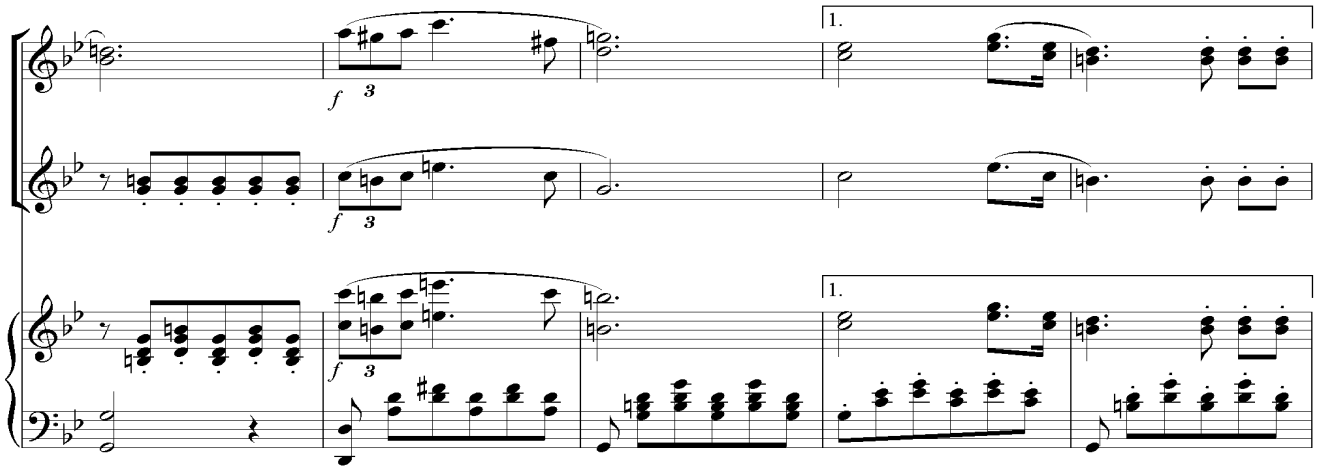
f
3
1.

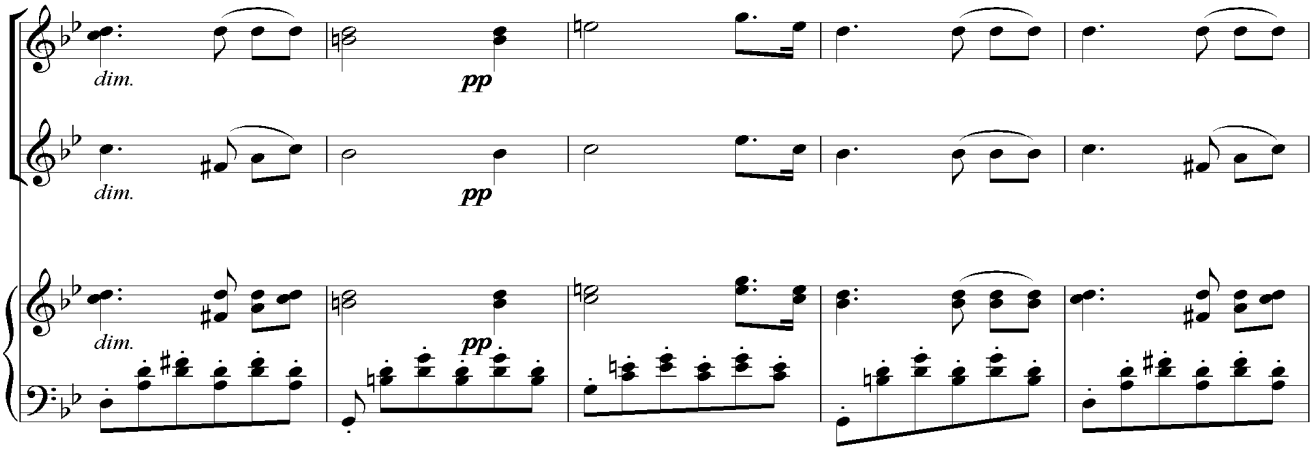
dim.
pp
dim.
pp
dim.
pp

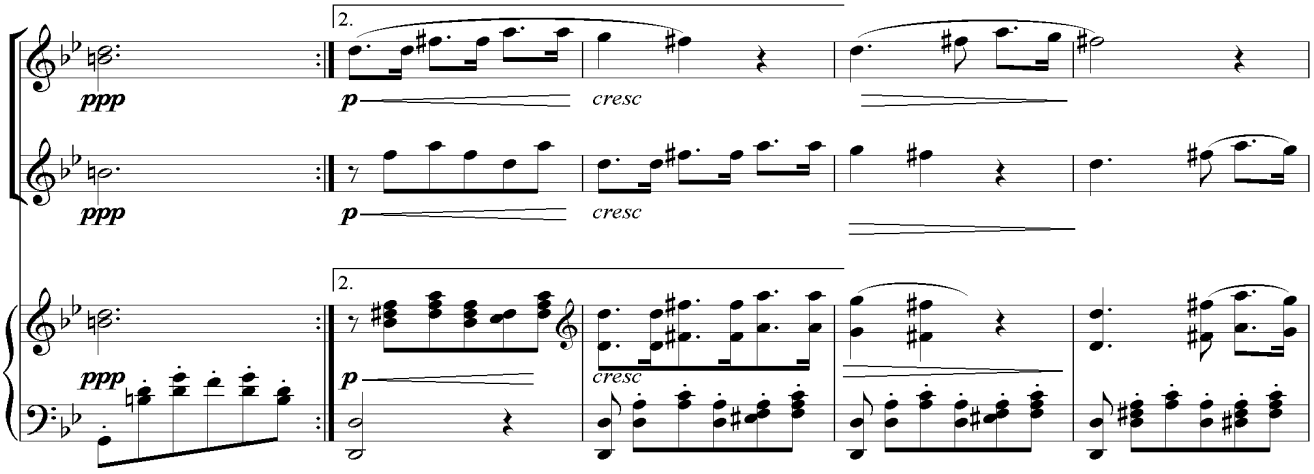
2.
ppp
p
cresc
ppp
p
cresc
2.
ppp
p
cresc

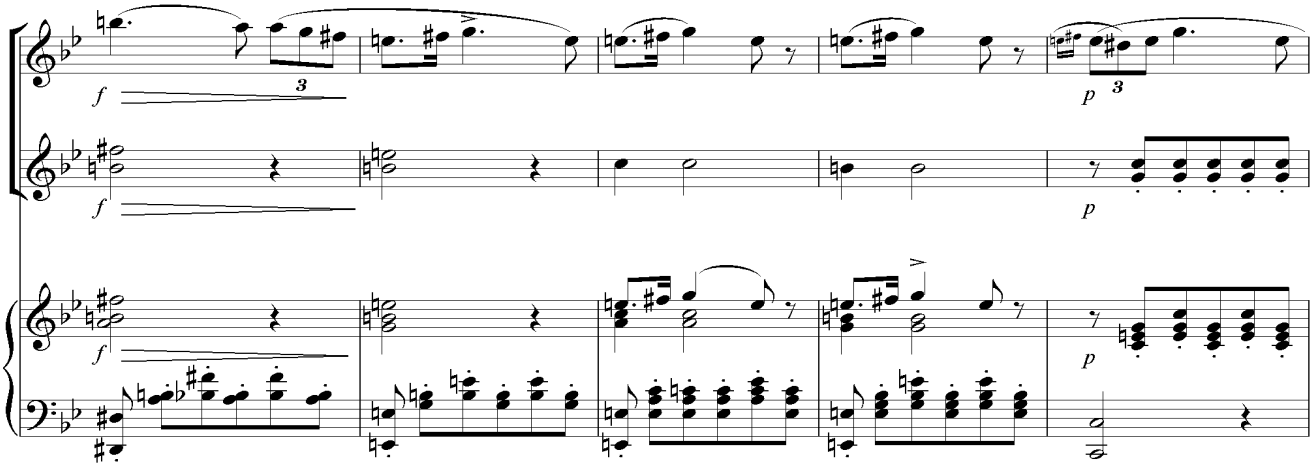
f
3
p
3
f
p
f
p

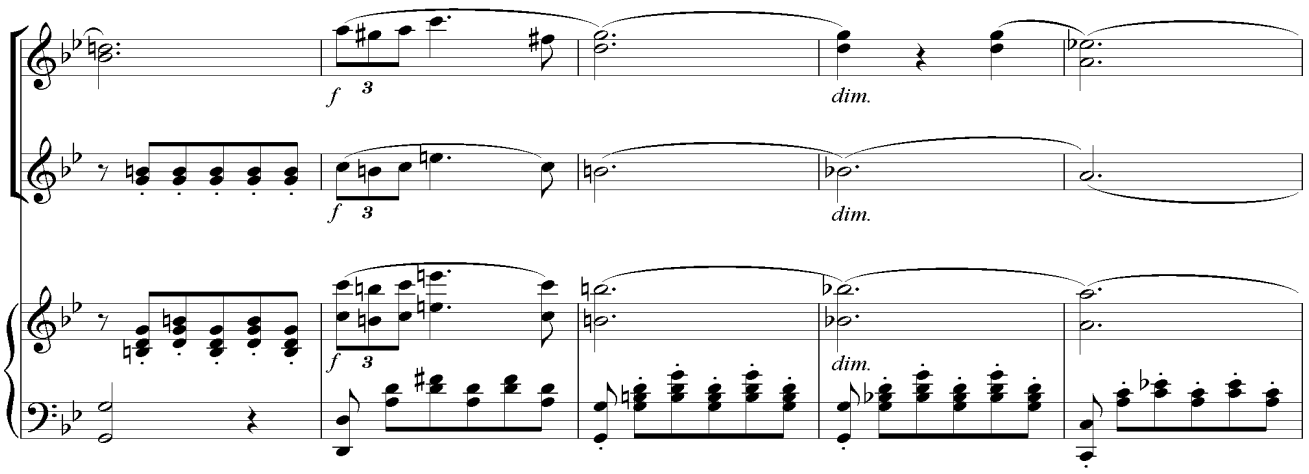
f
3
dim.

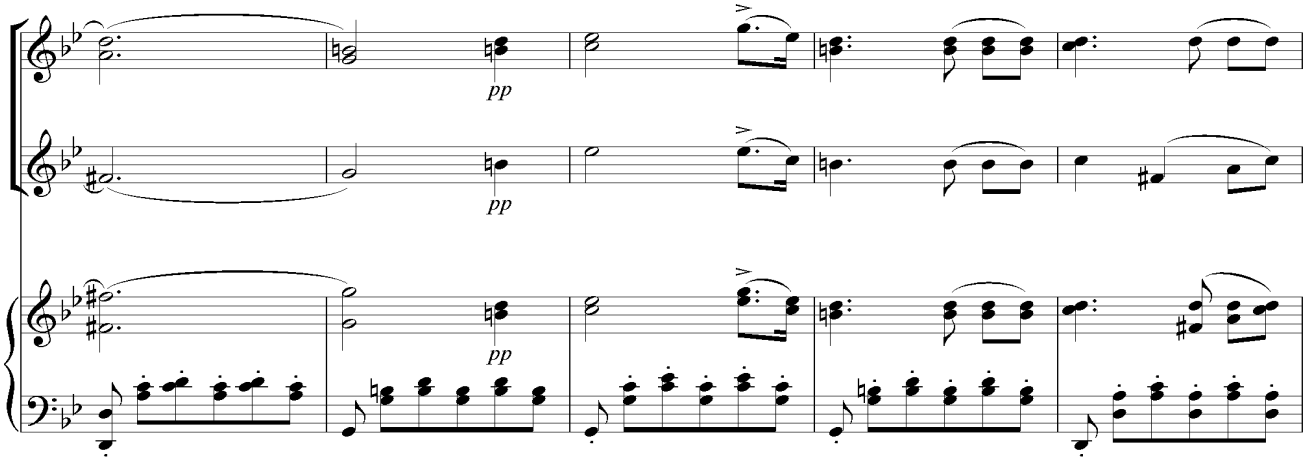
pp

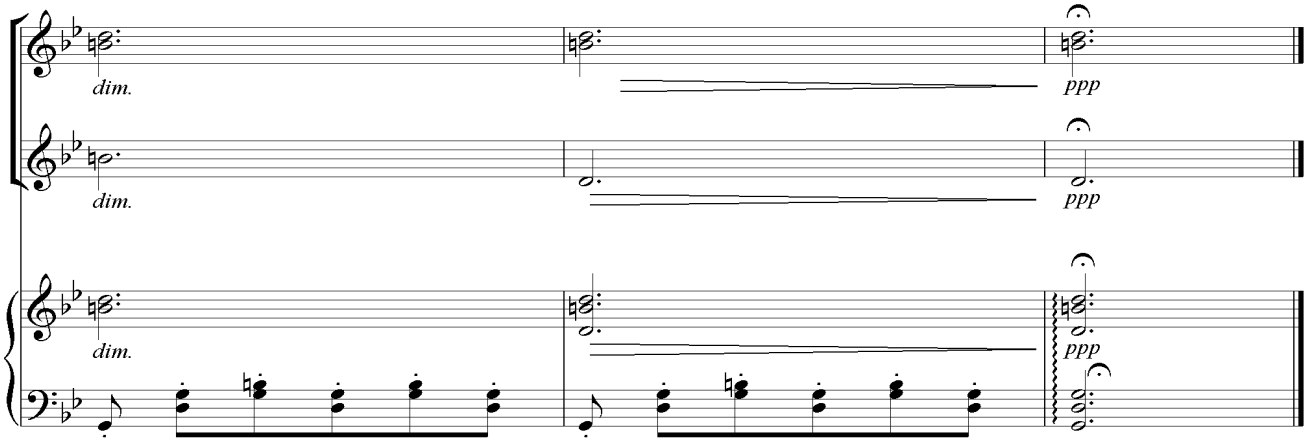
dim.
ppp

TBILISI HAQIDA QO'SHIQ

1 **Allegretto**

R. LAGIDZE

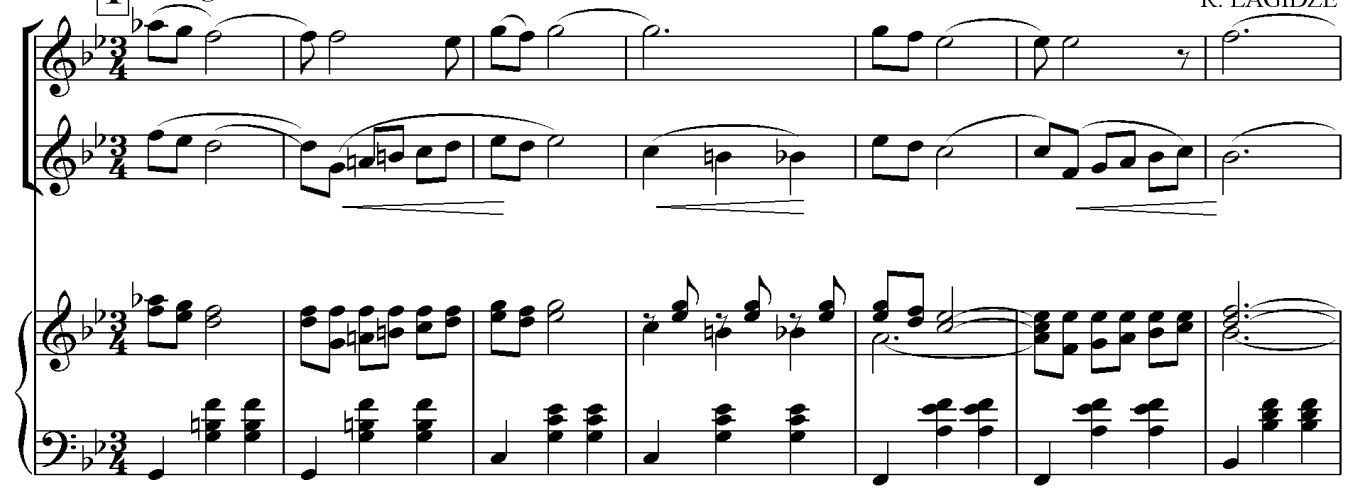

2

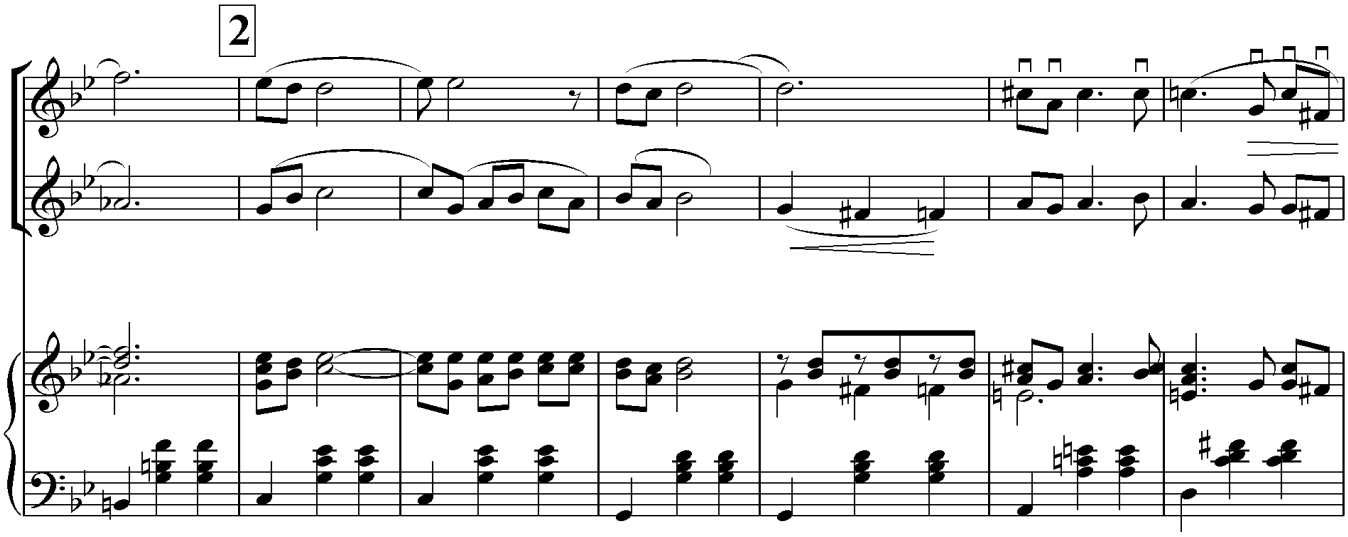

3

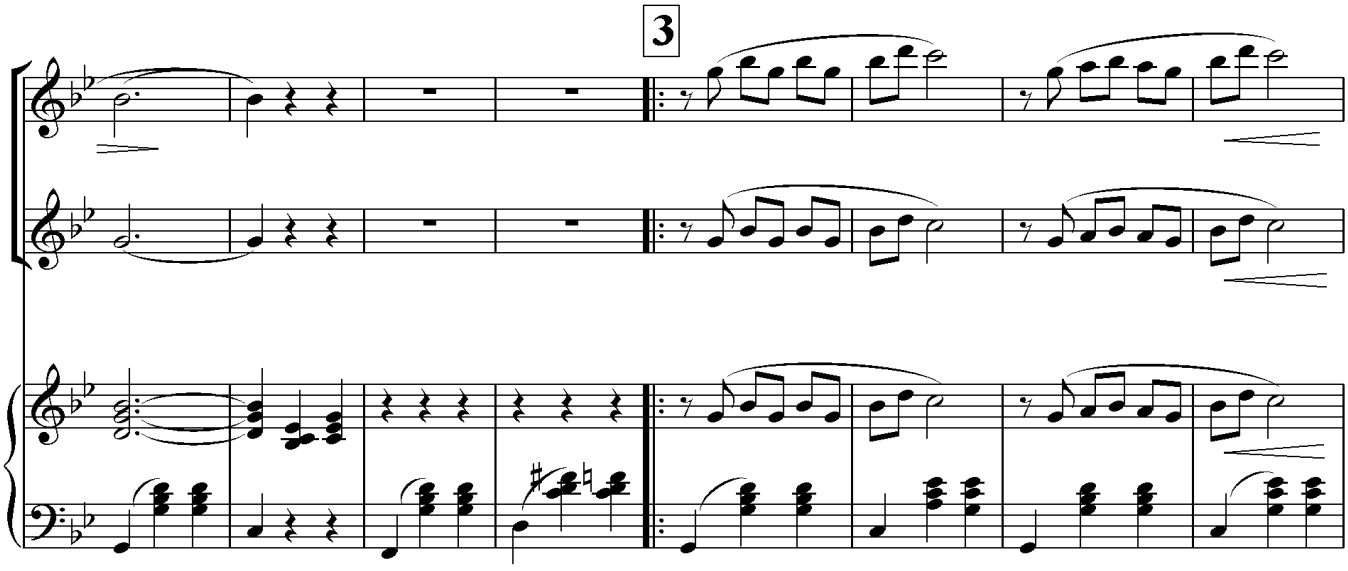

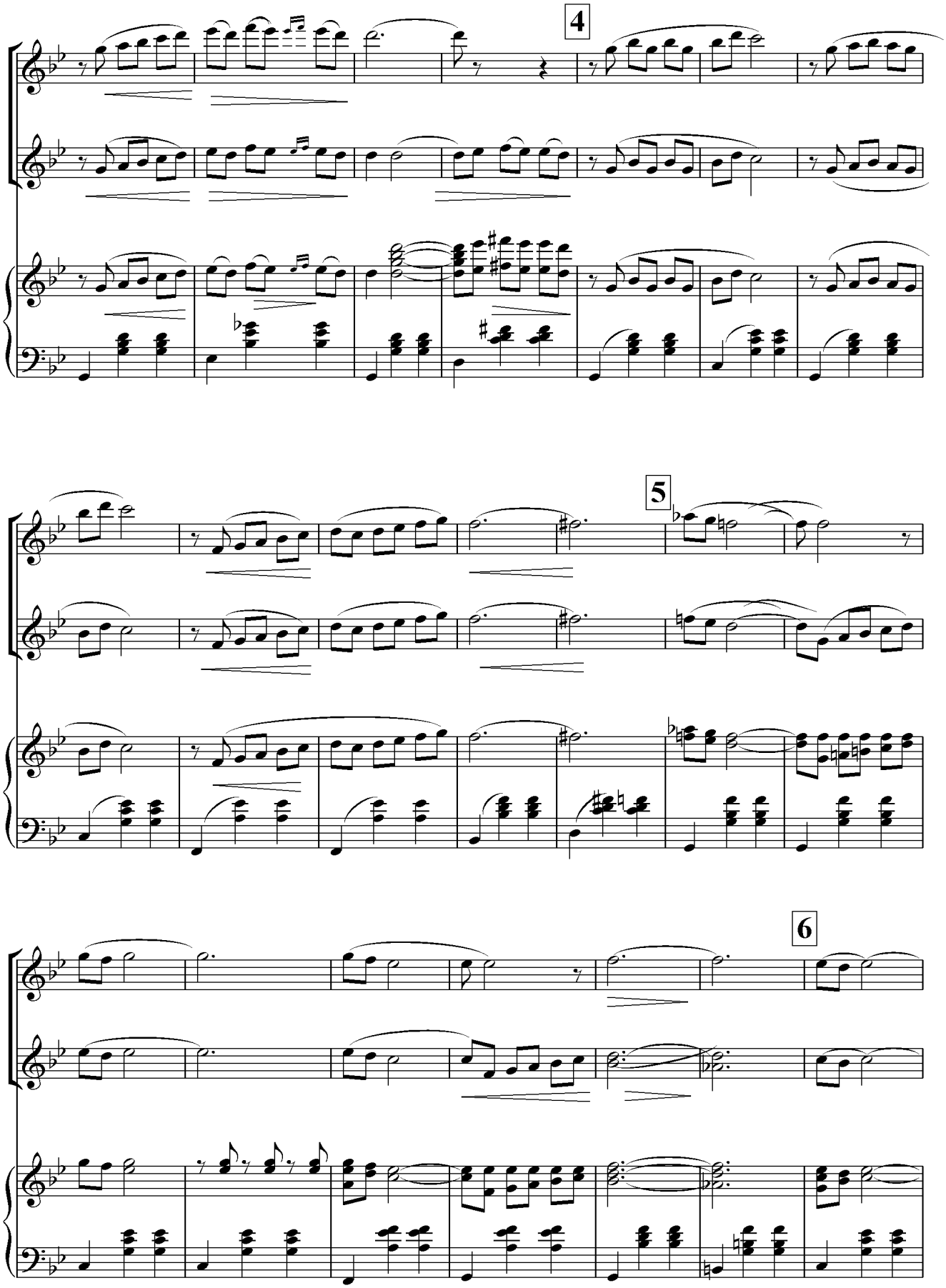
4
5
6

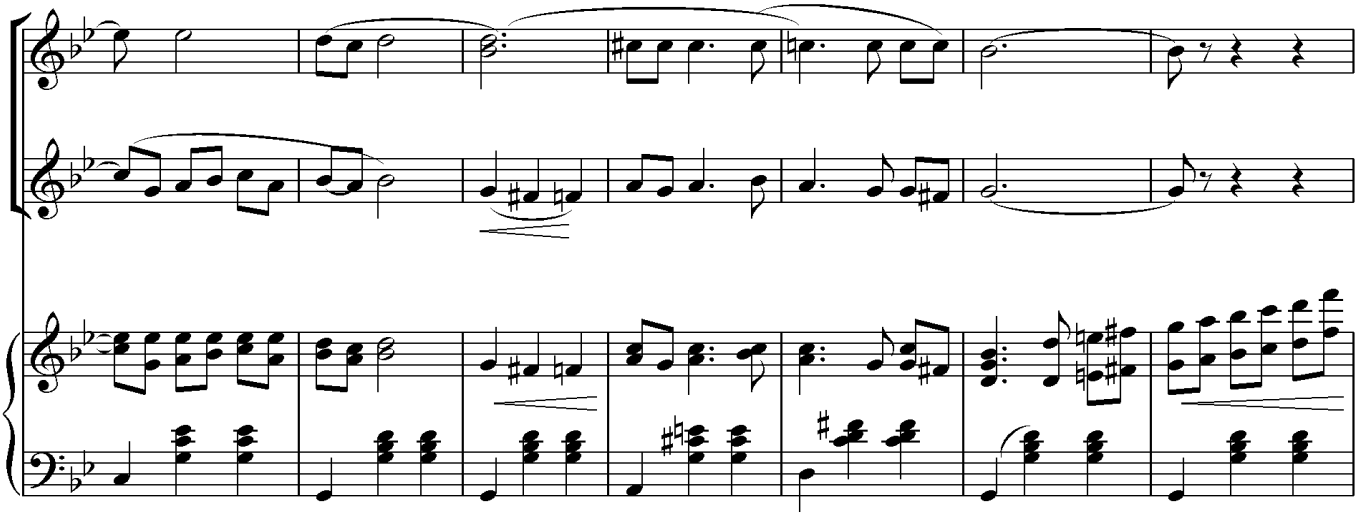

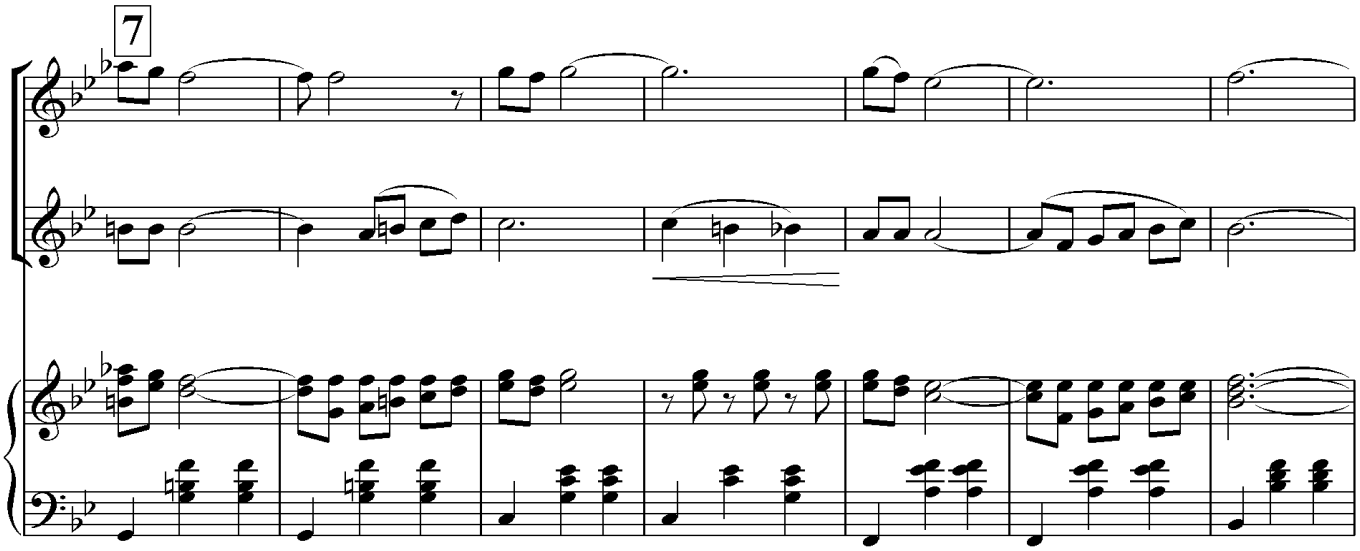
7

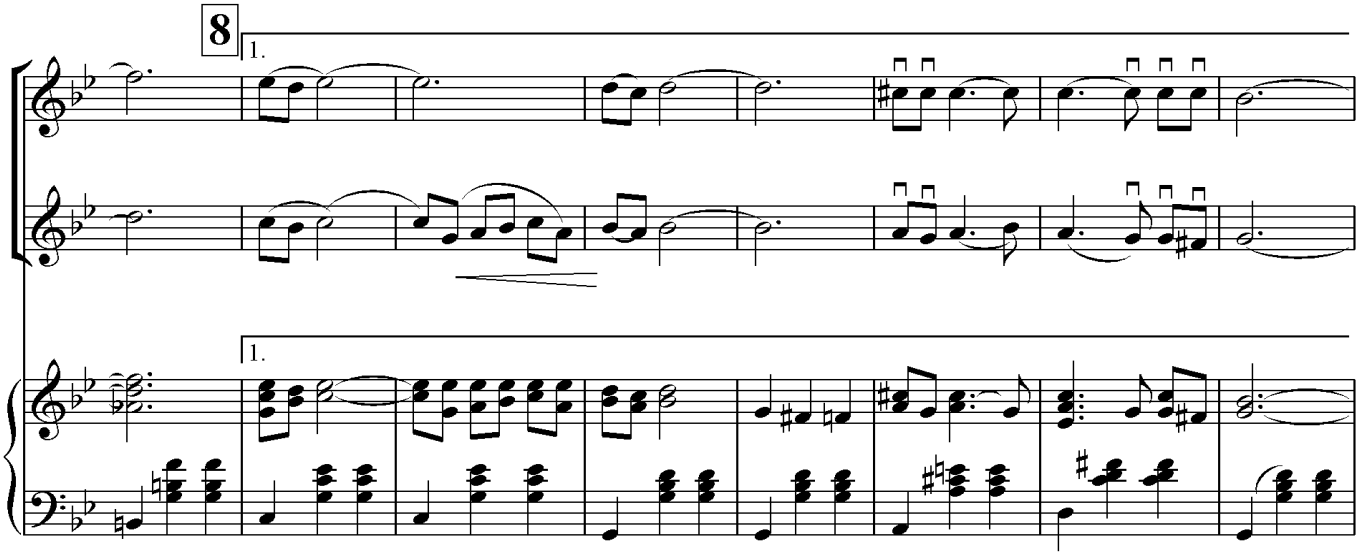
8
1.
1.

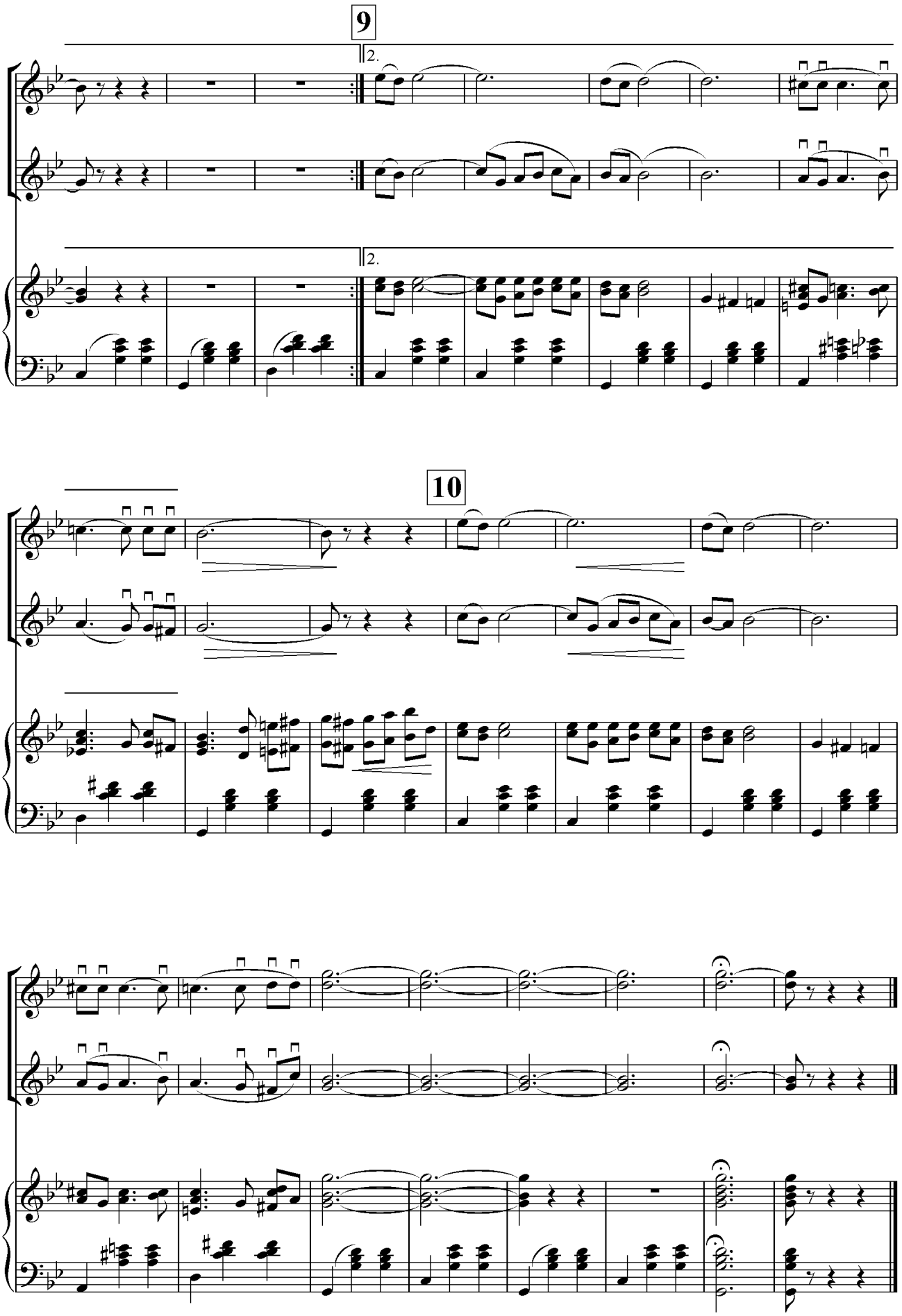
9
2.
2.
10

“Maxsus cholg‘u ” fanidan test savollari

1. O‘zbek xalq cholg‘ularini takomillashtirish ishlariga kim boshchilik qilgan

A) Muxtor Ashrafiy
B) To‘xtasin Jalilov
S) Ashot Petrosyans
D) Baxtiyor Yo‘ldoshev

2. Xalq cholg‘ulari necha pog‘onali teng temperatsiya asosida takomillashtirilgan.

A) 6 pog‘onali
B) 10 pog‘onali
S) 8 pog‘onali
D) 12 pog‘onali

3. Afg‘on rubobi cholg‘usining torlari qaysi interval oralig‘ida sozlanadi.

A) prima
B) tertsiya
S) sof kvarta
D) sof kvinta

4. Kuyga zeb beruvchi belgilarni aniqlang.

A) trel
B) mordent
S) forshlag
D) hamma javob to‘g‘ri

5. Tez tempni aniqlang

A) moderato
B) allegro
S) lento
D) largo

6. Applikatura nima?

A) kuyni ijro etish vaqtida ishlatiladigan bezak
B) barmoqlarning pardada joylashuv tartibi
S) ma’lum bir tovushqatorni ijro etish
D) texnik imkoniyatni rivojlantirish

7. Sol major gammasida nechta belgi bor?

A) 2ta
B) 4ta
S) 1ta
D) 6ta

8 “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan o‘qituvchi” Najmiddin Nasriddinov qachon tug’ilgan?

A) 1902 yil

B) 1912 yil

S) 1908 yil

D) 1910 yil

9. T.Yo‘ldoshevning “Kurd” afg‘on rubobi uchun o‘quv qo‘llanmasi qachon nashrdan chiqqan?

A) 2000 yilda
B) 2001 yilda
S) 1994 yilda
D) 1998 yilda

10. Ijrochilik mahoratining o‘sishida muhim vosita nima?

A) doimiy mashg‘ulot
B) gamma va mashqlar ustida ishlash
S) sifatli cholg‘u
D) hamma javob to‘g‘ri

11. Tovur Jumayev qachon tug’ilgan?

A) 1912 yil

B) 1918 yil

S) 1919 yil

D) 1922 yil

12. Afg‘on rubob cholg‘usining nechta sozlagich qulog‘i bor?

A) 4ta
B) 5ta
S) 6ta
D) 7ta

13. Afg‘on rubob cholg‘usi qaysi daraxtdan yasaladi?

A) tut
B) yong‘oq
S) o‘rik
D) olma

14.Afg‘on rubob cholg‘usi qaysi vosita yordamida ijro qilinadi?

A) kamon
B) noxun
S) barmoq
D) mizrob

15. Afg‘on rubob cholg‘usi nechta pardadan iborat?

A) 20ta
B) 21ta
S) 19ta
D) 22ta

16. Afg‘on rubob cholg‘usi necha oktavadan iborat?

A) 1,5
B) 2
S) 2,5
D) 3

17. Afg‘on rubob cholg‘usi qaysi ladga mansub?

A) diatonik
B) xromatik
S) lidiy
D) miksolidiy

18. Afg‘on rubob cholg‘usi qaysi musiqa kalitida ijro etiladi?

A) bas
B) alt
S) skripka
D) tenor

19. Afg‘on rubob cholg‘usining birinchi va ikkinchi torlari necha juftdan iborat?

A) 2
B) 3
S) 4
D) 5

20. Afg‘on rubob sozining kosasi qaysi materialdan qoplanadi?

A) baliq terisi
B) yurak pardasi
S) buzoq terisi
D) ishlov berilgan taxta

21. Afg‘on rubob cholg‘usining birinchi juft tori qaysi pardaga sozlanadi?

A) do
B) re
S) fa
D) lya

22. Afg‘on rubob cholg‘usining ikkinchi juft tori qaysi tovushga sozlanadi?

A) re
B) mi
S) fa
D) lya

23. Afg‘on rubob cholg‘usining uchinchi tori qaysi pardaga sozlanadi?

A) do
B) si
S) fa
D) lya

24. Afg‘on rubob cholg‘usida nechta xarrak bor?

A) 1ta
B) 2ta
S) 3ta
D) 4ta

25. Afg‘on rubob cholg‘usining ikkinchi nomi?

A) rubob
B) rebab
S) buxoro rubobi
D) pokiston rubobi

26. Afg‘on rubobi, musiqa cholg‘ularining qaysi guruhiga kiradi?

A) puflama
B) urma-zarbli
S) torli-urma
D) mizrobli

27. “Afg‘on rubobi uchun xrestomatiya” o‘quv qo‘llanmasining muallifi kim?

A) G‘.Egrashev
B) T.Yo‘ldoshev
S) R.Tursunov
D) I.Dehqonov

28. 2009 yil “Nihol” mukofoti bilan kim taqdirlangan?

A) D.Meliboyev
B) B. Elmurodov
S) F.Shafoatov
D) Sh. Yuldoshev

29. “Tasanno -2009” faxriy diplom sovrindori kim?

A) F.Shafoatov
B) Sh.Yuldoshev
S) B. Elmurodov
D) D.Meliboyev

30. Suleyman Taxalov qachon tug’ilgan?

A) 1938 yil
B) 1940 yil
S) 1935 yil
D) 1936 yil

31. “Afg‘on rubobini chalishga o‘rgatish metodikasi asoslari” metodik qo‘llanmasining muallifi kim?

A) S.Taxalov
B) M.Mirzayev
S) O.Nazarov
D) Q.Usmonov

32.M.Bafoyevning qaysi asari G’ulomqodir Ergashevga bag’ishlangan?

A) Konsert
B) Poema
S) Simfoniya
D) Gullar raqsi

33. “Saqili Sulton” qaysi maqomdan olingan?

A) Buzruk maqomidan
B) Rost maqomidan
S) Iroq maqomidan
D) Dugoh maqomidan

34. Afg‘on rubob cholg‘usi qaysi notalarga sozlanadi?

A) lya, lya, si
B) lya, mi, lya
S) do, re, si
D) sol, fa, do

35. Ergash Shukurullayev qachon tug’ilgan?

A) 1921 yil
B) 1918 yil
S) 1919 yil
D) 1922 yil

36. “Muhammasi Panjgoh” qaysi maqomdan?

A) Iroq maqomidan
B) Dugoh maqomidan
S) Rost maqomidan
D) Buzruk maqomidan

Javoblar

1	S	13	A	25	S
2	D	14	D	26	D
3	S	15	S	27	B
4	D	16	S	28	S
5	B	17	B	29	D
6	B	18	S	30	S
7	S	19	A	31	A
8	A	20	A	32	A
9	B	21	D	33	A
10	D	22	B	34	B
11	B	23	B	35	D
12	B	24	A	36	S

GLOSSARIY

Allegro vivace	allegro vivache	jivo	tez, jonli
Presto	Presto	bistro	tez
Prestissimo	Prestissimo	ochen bistro	juda tez
Vivo	Vivo	jivo	jonli, tez
Vivace	Vivache	ochen jivo	o‘ta jonli, tez
Veloce	Veloche	skoro	tez
Allegro	Allegro	ojivlenno	tez, shitob ila
Allegro maestose	allegro mayestoza	skoro, velichestvenno	tez, tantanavor
Allegro con moto	allegro kon moto	skoro, s dvijeniyem	allegrodan tez, xarakat bilan
Allegro agitato	allegro adjitato	skoro, vzvolnovanno	tez, hayajonli
Allegro con brio	allegro kon brio	skoro, s jarom	tez, g‘ayrat bilan
Allegro con fuaco	allegro kon fuako	skoro, s ognem	tez, jo‘shqinlik bilan
Andante	Andante	ne spesha	shoshmay, osoyishta ijro qilinadigan sur’at
Andantino	Andantino	nemnogo skoreye chem andante	andantedan tezroq, o‘rtacha tezlikdagi sur’at
Allergo-moderato	allergo-moderato	umerenno skoro	o‘rtacha (xiylagina) tez
Allegretto	Allegretto	dovolno skoro, podvijno	xiyla tez, serharakatlik bilan
Allegro non treppo	allegro non troppo	ne slishkom skoro	shoshilmay, qoniqarli tezlikda
Commado	Kommado	udobno, spokoyno	tinch, osoyishta, bemalol
Moderato	Moderato	umerenno	o‘rtacha, mo‘tadil sur’at

Sostenuto	Sostenuto	sderjanno	vazminlik, bosiqlik bilan
Adagio	Adajio	medlenno	sekin, tinch, og‘ir
Adagio assai	adajio assay	vesma medlenno	juda sekin
Lento	Lento	medlenno	sokin, cho‘zib
Largo	Lyargo	shiroko	yayrab, keng
Larghetto	Lyargetto	nemnogo skoreye chem lyargo	lyargodan sal tezroq, vazmin sur’at
A tempo	a tempo (tempo-prima)	pervonachalniy temp	dastlabki sur’at
Allargande	Allyargando	rasshiryaya, zamedlyaya	yayrabroq, vazminlashtirib ijro etish
Ad libitum	ad libitum	po jelaniyu	istagan sur’atda, xohishga qarab
Animate	Animato	voodushevlenno, ojivlenno	shod-xurramlik bilan
Agitate	Adjitato	vozbujdenno, vzvolnovanno	hayajonlanib, to‘lqinlanib
All marcia	allya marchya	v duxe marsha	marsh ruhida
Appesienate	Appassyonato	otrastno	kuchli extiros bilan
Accelerando	Achchelerando	uskoryaya	sur’atni tobora tezlata borib
Cantabile	Kantabile	pevuche	yoqimli, xonish
Con dolore	kon dolore	s grustyu	qayg‘uli
Con spirito	kon spirito	s chustvom	ixlos bilan
Capriccioso	Kaprichchiozo	kaprizno	tantiqlik, nozu karashma bilan
Doloroso	Dolorozo	s bolyu, s toskoy	dardli, g‘amgin
Dolente	Dolente	grustno, jalobno	g‘amgin, mungli ovozda
Dolce	Dolche	nejno	mayin, muloyim
Eledante	Elegante	elegantno	orastalik, zebolik bilan

Energico	Energiko	energichno	g‘ayrat bilan, qat’iy
Espressive (eapr.)	Ekspressivo	virazitelno	ifodali, ma’nodor qilib
Grandioso	Grandiozo	velichestvenno	ulug‘vor, tantanavor
Listesse tempo	listesso tempo	totje temp	o‘sha sur’at
Marcialo	Marchalo	legko	yengil
Marsiale	mars’ale	voinstvenno	jangari, larzakor
Mesto	Mesto	pechalno	mayus (g‘amgin)
Marcato	Markato	podcherkivaya	ta’kidlab, urg‘u berib
Meno mosso	meno mosso	meneye podvijno	bir oz bo‘shashib
Piu mosso	pyu mosso	boleye podvijno	xarakatchanroq (sur’atning tezlashishi)
Pesante	Pezante	tyajelo, gruzno	vazmin, salmoqli
Poko a poko	poko a poko	malo po malo	asta-sekin
Rallentando (rall.)	Rallentando	zamedlyaya	sekinlata borish
Riselute (risol.)	Rizolyuto	reshitelno	dadil
Ritenute (rit.)	Ritenuto	zamedlyaya, sderjivaya	sekinlata borish
Smorzande	Smorsando	Zamedleniye, osobleniye	tovushni pasaytira borish, ijroni sekinlatish
Sonore	Sonore	evuchno	yangroq, jarangdor
Scherzando	Skersando	shutlivo	hazilomuz
Scherzoso	Skersozo	shutlivo	hazilomuz, askiyatomiz
Tempestoso	Tempestozo	burno	suronli, jo‘shib
Tempo rubato	tempo rubato	svobodniy temp	erkin sur’at
Tenebroso	Tenebrozo	mrachno,	dardli, sirli

		tainsivenno	ravishda
Tenero	Tenero	nejno	muloyim

pp – pianissimo (pianissimo) – juda past;

p– piano (piano) – past;

mp – mezzo piano (metsso piano) – o‘rtacha past, pianoga nisbatan biroz kuchliroq;

mf – mezzo forte (metsso forte) – o‘rtacha kuchli, metso pianoga nisbatan biroz kuchliroq;

f – forte (forte) – kuchli;

ff – fortissimo (fortissimo) – juda kuchli;

cresc., crescendo (kreshendo) yoki – (chizma shakli) belgisi asta–sekin tovushni kuchaytirib borishni ko‘rsatadi.

dim., diminuendo (diminuendo) yoki (chizma shakli) belgisi – tovushni asta-sekin pasaytirib borishni ko‘rsatadi.

ppp (piano-pianissimo yoki pianissisimo) – judayam past;

fff (forte-fortissimo yoki fortissisimo) – judayam kuchli;

sf – sforzando (sforsando) belgisi biror-bir nota yoki akkordni keskin zarb bilan ajratib ijro etilishini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ю. Ражабий “Ўзбек халқ мусиқаси”, II том. Тошкент, 1957 й.
2. Ю. Ражабий “Ўзбек халқ мусиқаси”, V том. Тошкент, 1959 й.
3. И. Ражабов “Мақом асослари”, Тошкент, 1992 й.
4. С. Тахалов “Афғон рубобини чалишга ўргатиш методикаси асослари”, “Ўқитувчи”, Тошкент, 1983 й.
5. Asarhoi bastakoroni tochik nashriyoti “ Irfon” Dushanbe 1972 yil
6. Художественной самодеятельности Издательство “Музыка” Москва 1982 год.
7 G‘ulomqodir Ergashev “Afg‘on rubobi darsligi” Toshkent 2004 yil.
8. “ Mustaqillik yillarida milliy musiqa san‘atining rivojlanishi” mavzusidagi Respublika Ilmiy-nazariy, ilmiy amaliy konferensiya materiallari to‘plami Toshkent 2011 yil.
9. “Xalq cholg‘ulari ijrochiligining zamonaviy omillari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasining maqolalar to‘plami “Musiqa” nashriyoti Toshkent 2015 yil.
10. Fayzulla To‘rayev “Buxoro Mug‘anniylari” O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi “FAN” nashriyoti Toshkent 2009 yil
11. Ф.Н.Василев “Қашқар рубоби учун этюд ва машқлар” “Ўқитувчи” нашриёти Тошкент, 1976 й.
12. А.И.Петросянц “Инструментоведение” (Узбекские народные инструменты) Издание третое, Ташкент - 1990 г.
13. O. Toshmatova “Musiqiy cholg‘ular muzeyi katologi” Toshkent, 2007 y.
14. D. Islamov “Maxsus cholg‘u” Toshkent, 2016 y
15. S. Jumayev “Milliy cholg‘ular tarixi va evolyutsiyasi” Toshkent, 2017 y

Mundarija

Kirish---------- 3

I Bob. Afg‘on rubobi 7

1. Afg‘on rubobi yohud Buxoro rubobining qisqacha tarixidan ---------- 7

I bob yuzasidan savol va topshiriqlar 13

II Bob. Milliy cholg‘uda ijro etish ko‘nikmasi 14

2.1. Afg‘on rubobini ijro etish uslublari xususida ---------- 14

2.2. Afg‘on rubobi cholg‘usining tuzilishi ---------- 16

2.3. Afg‘on rubob cholg‘usini sozlash ---------- 19

2.4. Cholg‘uchining ijro paytidagi holati ---------- 19

2.5 O‘ng qo‘l holati ---------- 20

2.6 Chap qo‘l holati 21

II bob yuzasidan savol va topshiriqlar 22

III Bob. Shtrixlar, tovushlarni bir-biriga bog‘lash yo‘llari 23

Ijro etish uslublari---------- 23

Applikatura---------- 26

Pozitsiya---------- 26

III bob yuzasidan savol va topshiriqlar 27

IV Bob. Etyud, gamma, mashqlar ljrosi 29

Asarlarga qisqacha izohlar 40

V Bob. Afg‘on rubobi uchun asarlar

Saqili Sulton---------- 45

Muxammasi panjgoh ---------- 48

Afg‘oncha raqs ---------- 51

Surud va raqsi cho‘pon ---------- 55

Arabcha kuylar jilosi---------- 58

Lirik qo’shiq---------- 62

Asturiya ---------- 68

Konsert ---------- 79

Ansambllar

Vanka-Tanka ---------- 109

Utushka lugovaya ---------- 111

Serenada---------- 113

Tbilisi haqida qo‘shiq ---------- 117

“Maxsus cholg‘u” fani boyicha test savollari ---------- 121

Glossariy 129

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati ---------- 133

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MADANIYAT VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON DAVLAT
SAN’AT VA MADANIYAT INSTITUTI

FERUZA XAKIMOVA

“MAXSUS CHOLG‘U”

«NAVRO'Z» нашриёти. Лицензия № AI.170
Нашриёт манзили: Тошкент. А.Темур кўчаси, 19 -уй.

03.10.2019 yilda bosishga ruxsat etildi. Bichimi 60 x 84 1/8.
Times New Roman garniturasi. Shartli b.t. 8,5.
Adadi 50 nusxa.

“Fan va ta’lim poligraf” MChJ bosmahonasida chop e`tildi.
Toshkent shahar, Do`rmon yo`li ko`chasi, 24-uy.